

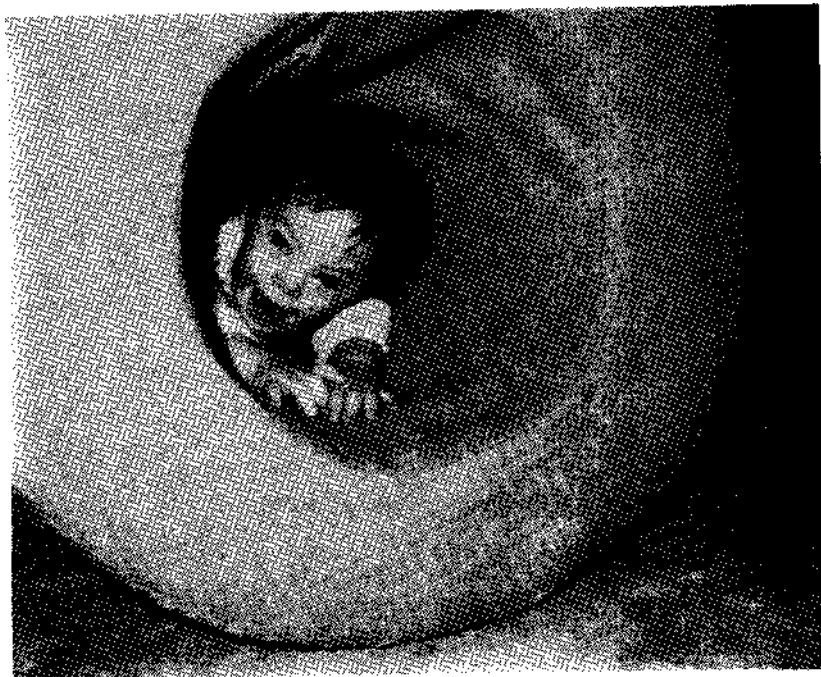
Kissné Haffner Éva - Alkonyi Mária

Ők és mi

Kissné Haffner Éva - Alkonyi Mária:

Ők és mi

DOWN szindrómás csecsemők és kisgyermekek korai fejlesztése

A címlap rajzot Gy. Panka 5 éves Down kislány készítette

Készült

a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola
„Egyenlő Esélyt” Alapítvány
Korai Fejlesztő Csoportjában,
a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
a Pedagógus Szakma Megújítása Projekt valamint
a Down Alapítvány támogatásával

A könyv 9–58. oldalig, illetve 74–90. oldalig Kissné
Haffner Éva, az 59–73. oldalig Alkony! Mária munkája

A fotókat Formanek Tamás, a rajzokat Németh Erzsébet
készítette

Szaklektorok:

dr. Hay Ottilia gyógypedagógus-pszichológus
és

dr. Nádor Györgyné gyógypedagógus-pszichológus.

ISBN 963 85141 24

„Engem ne emeljen a magasba senki, Ha
nem tud addig tartani, Míg tényleg megnövök.
Guggoljon ide mellém, Ha nem csak hallani,
De érteni akar, Hogy közel legyen A
szívdobogásunk."

Birtalan Ferenc: Míg megnövök

Tartalomjegyzék	
Bevezetés.....	8
I. A korai fejlesztés fogalma (Kissné Haffner Éva)	9
A korai fejlesztés rövid történeti áttekintése	10
A korai segítségnyújtásformái hazánkban	12
A korai fejlesztés elvei	14
Elvárások a korai fejlesztést végző szakemberrel szemben	16
A szülőkkel való hatékony együttműködés	18
A DOWN szindrómások korai fejlesztésének előzményei	21
A DOWN szindrómás csecsemők és kisgyermekek korai fejlesztésének feladatai	22
II. Nagymozgások fejlesztése	23
1. Játékos utánozó gyakorlatok	25
2. Az alapmozgások kialakítása, gyakorlása, korrigálása.....	28
3. Mozgásos játékok	38
Eszközök a mozgásfejlesztéshez	39
III. A manipuláció fejlesztés	41
A finommotorika fejlesztése.....	45
Manipuláció és ábrázolás	55
IV. A kommunikáció fejlesztése (Alkonyi Mária).....	59
A DOWN gyermek beszéde.....	59
A beszédfejlődés rövid áttekintése	60
1. A beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése	62
2. A beszédszervek ügyesítése	63
3. A beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése	69
4. Beszédmegértés	70
V. A megismerő tevékenység fejlesztése (Kissné Haffner Éva)	74
Testséma fejlesztés.....	81
Egy csoportos foglalkozás leírása (Kissné Haffner Éva).....	84
Minta az egyéni foglalkozásra.....	87
VI. Összefoglalás (Kissné Haffner Éva)	90
1. Melléklet	
Mozgással kísérelhető versek, mondókák, énekek (Szabó Borbála gyűjteménye felhasználásával).....	91
2. Melléklet.....	111
Felhasznált irodalom	112

Bevezetés

A korai gondozás, fejlesztés témakörében sok szakmai cikk jelent meg az utóbbi időben.

Ezek elsősorban pszichológiai aspektusból tárgyalják a témát. A mindennapi munkát segítő, gyakorlat centrikus könyv azonban kevés. Ez a könyv segítséget kíván nyújtani azoknak az - elsősorban e területen kezdő szakembereknek, - akik DOWN szindrómás csecsemőkkel, illetve kisgyermekkel foglalkoznak.

Reméljük, azonban azok is ötleteket meríthetnek belőle, akik egyéb kórformájú kisgyermekkel és szüleikkel dolgoznak együtt. Nem programot kínálunk, csupán ötleteket nyújtunk, amelyeket tovább lehet fejleszteni, kiegészíteni. A munkához sok éves tapasztalatunkat használtuk fel.

A könnyebb használhatóság kedvéért külön fejezetben szólunk a fejlesztendő területekről, ezek azonban nem választhatóak el mereven egymástól, egymás mellett, egymást segítve fejlődnek a szociális tanulás során. Nem szól a könyv a gondozásról, bár ez ebben az életkorban meghatározó jelentőségű. E témakörben azonban már jelentek meg és a közeljövőben is jelennek meg munkák.

Mi is hangsúlyozzuk, hogy a gyermekkel való foglalkozásnak a napirendbe ágyazottan kell zajlania, s a szülő otthoni tevékenységének a gondozáshoz kell kapcsolódnia, de ebben a könyvben erről részletesen nem áll módunkban írni. Külön nem szerepel a játék sem, mint a kisgyermek alapvető tevékenysége. A gyermekek élettani sajátosságából adódóan, a foglalkozások játékosak, mindenképpen alkalmazkodnak a csoport vagy egyén fejlettségi szintjéhez a beszédmegértés, a játékhasználat terén is.

Az eszközhasználat, – mely többnyire játék – során megtanulják az adekvát játékot, a sztereotíp, inadekvát, fantázia nélküli tevékenységből a gyermek számára örömet jelentő funkciót gyakorló játék alakulhat ki.

Reméljük, hasznos információhoz jut a könyv használata során az olvasó, esetleg megerősítést kap munkájához.

A szerzők

I. A korai fejlesztés fogalma

„Minél jobban és minél korábban illeszkedik be a fogyatékos a társadalomba, annál önállóbban és annál magasabb teljesítményszinten fogja az életkor előre haladtával a társadalomban a helyét elfoglalni.” – írja Mária Bruckmüller 1971-ben.

A társadalomba való beilleszkedés a végső cél a korai fejlesztő munkában is, ahol ahhoz igyekszünk segítséget nyújtani a szülőknek, hogy a gyermek minél szociálisabb legyen, minél kevésbé térjen el majd az épektől. Megtanuljon önmagáról és a külvilágról olyan ismereteket, amelyek a későbbi tanulást segítik elő. A szakirodalomban különbözőképpen fogalmazzák meg a szakemberek a korai nevelés fogalmát. Lássunk néhány példát!

Ottó Speck szerint „A korai fejlesztésen általában olyan vállalkozást értünk, mely segítségével a veszélyeztetett fejlődésű, akadályozott gyermeket specifikus módon ösztönözzük arra, hogy képes legyen elérni korai tanulási sanszainak optimumát.” (Speck 1980.)

Katona Ferenc az időtényezőre hívja fel a figyelmet, amikor így ír a korai fejlesztés halaszthatatlanságáról 1979-ben: „Az agy működése a születés utáni hónapokban rendkívül plasztikus. Ez a plaszticitás azonban idővel rohamosan csökken. A fejlődés megfordíthatatlan, nem gátolható, hanem kóros formában, eltorzulva halad tovább... A két-három éves gyermek kezelésében a legnehezebb feladat, hogy a már kialakult tartási, mozgási, érzékelési, stb. eltorzulásokat valamilyen módszerrel csökkentsük.” Atzesberger a korai fejlesztés célját a következőkben látja: „A korai pedagógiai gondoskodásnak az önellátás beindítása, a világ felé fordulás, figyelemébreztetés a célja, ami szenzomotoros és kontaktusszerű képességek kibontakozását teszi szükségessé.” (1970)

Lányiné meghatározása szerint a korai nevelésen az óvodáskor előtti nevelési beavatkozást értjük, mert a gyermek számára „Az első három életév igen nagy jelentőségű, mind a szociális, az interperszonális kapcsolatok alakulása, mind az érdeklődés, az ismeretszerzés motiváció, mind az alapvető kognitív folyamatok szerveződése szempontjából.” (1985.)

Baumann a korai gondozást egy „pedagógiai-terápiás háromszög”-nek nevezi, ami nem más, mint: „A korai gondozó, az anya és a gyermek egyidejű jelenléte azzal a kimondott céllal, hogy segítsenek a fogyatékos, vagy fogyatékoság szempontjából veszélyeztetett gyermekben, és ezzel kapcsolatban a szülők kapjanak tanácsokat.”

Rauh a korai fejlesztést kísérletnek véli a veszélyeztetett fejlődés optimalizálására, időben megkezdett befolyásoláson át. (1983.)

Mint e néhány példából is kitűnik, a szerzők mindnyájan a korai időpontban megkezdődő, a gyermek és szülő igényeihez alkalmazkodó, a szocializációt szolgáló gondoskodást hangsúlyozzák.

A korai fejlesztés rövid történeti áttekintése

RANSCHBURC PÁL és TÓTHZOLTÁN már megfogalmazták, hogy a fogyatékosokról való gondoskodásnak a bölcsőtől a sírig kell tartania. (BORBÉLY, 1986.) Hosszú idő telt el, míg ez az elv gyakorlattá vált, illetve válik. Külföldön a 60-as évektől, Magyarországon a 70-es évektől beszélhetünk korai nevelésről.

HOFF 1961-ben, RUBINSTEIN 1962-ben jelzi, hogy korán kell elkezdni a fejlesztést, TOMAE 1964-ben már „Szülők iskolája” foglalkozásról ír, BRUCKMÜLLER 1971-ben, SCHMIDT 1972-ben jelentet meg írásokat e témában, melyekben a szerzők hangsúlyozzák, hogy nem a gyermeket kell kiszakítani a családból, hanem a szülőnek kell segítséget nyújtani. HEINZ BACH pedig 1974-ben már programot állít össze a szülőknek. RADVÁNYINÉ (1980.), YRROW (1972.), STONE (1975.), LACOSTA (1978.), HANKINS (1978.), KNOLBACH hangsúlyozzák, hogy a korai életszakaszban a kóros fejlődés ellenirányában ható környezeti és nevelői célirányos terápiás hatások csökkentik az idegrendszeri sérülés következményeit, illetve a tünetek súlyosságát. (CsIKY1987.

Kezdetben a korai nevelés az **iskoláskor előtti, elsősorban óvodai nevelést jelentette.** A normalizációs elv értelmében nyilvánvalóvá vált, hogy a fogyatékos kisgyermeket ugyanazok az ellátások illetik meg, mint ép társaikat. Ennek a normalizációs elvnek az alkalmazása segítette a gyógypedagógiai óvodai hálózat kialakulását. A hetvenes években azonban felismerték, hogy az óvodai nevelés nem korai nevelés hanem már késői beavatkozás! (BACH, 1974.)

Ma már a korai nevelésen az óvodáskor előtti nevelést értjük. A korai fejlesztő munka kiszélesedését, a 3 éves kor alatti életkorra való elterjedését a szülők részéről fellépő jogos társadalmi igény, az orvostudomány -elsősorban a neurohabilitáció - fejlődése, a gyógypedagógiai szemlélet változása egyaránt elősegítette. Ezenkívül jelentősen fejlődtek a diagnosztikai eszközök is. A korai megfigyelést vizsgálatot követte az időben kezdődő, fejlesztő tanácsadás.

A korai fejlesztés **tartalma is jelentős változáson ment át.**

Kezdetben a szülőt teljesen laikusnak vélték, a korai gondozó a családot látogatta (home based), s ott fejlesztő terápiát végzett.

A gyermeket úgy kezelték, mint akiből valami **hiányzik.** A fejlesztő terápiákban egy-egy funkció elkülönült gyakorlása volt a cél, figyelmen kívül hagyva a gyermek teherbíró képességét, a fejlesztés optimális időpontját. (LÁNYINÉ, 1985.)

Később a korai fejlesztő központból a családokba látogató (center-based) fejlesztő programot adott a szülőnek, amelyet a szülő végzett a gyermekkel, mint kooterapeuta, a korai gondozó ellenőrzése mellett.

Így a szülőre hárult a felelősség, s keveredett a szülő-terapeuta szerep.

Ezt példázza egy sérült gyermek anyjának, HOLTHAUS HANNÁNAK 1978-ban írt levele:

„...anyaként időnként egyszerűen engedtem volna a gyermekem kívánságának vagy barátságosan reagáltam volna, - terapeutaként úgy éreztem: következetesnek kell lennem és viselkedésemet a sikertől kell függővé tennem.”

Gyakorlatilag ez időszakra a **teljesítményorientáltság** a jellemző. Az értelmi fejlődési zavar következményeinek eltüntetését tűzik ki célul, vagyis a **deficiteket kívánják csökkenteni.** A terápia mindenhatóságát hirdetik. A szülő a feladatok súlya alatt, s a megfelelő segítség hiányában, egyre jobban elbizonytalanodik, magárahagyatottsága, kiszolgáltatottsága csak nő.

A 70-es évek végétől minőségi változás következett be, mert a gyermek fejlődés-lélektani sajátosságainak figyelembevétele hangsúlyt kapott. Fontossá vált, hogy **a beavatkozás megfelelő időben kezdődjék, kulcsszerep jut a családnak. A kooperációs modell** keretében a gyermeket legjobban ismerő szülőnek partnere lett a segítő. Hangsúlyozzák a gyógypedagógusok-pszichológusok, hogy a gyermek szükségletéből kell kiindulni, a fejlesztést a napi tevékenységbe ágyazottan kell végezni, figyelembe

véve a gyermek spontán kezdeményezését. (KEDL, 1990.) A szülő és a szakember partnerként dolgoznak. A szakember tanáccsal, konzultációval segít, felkínálja a lehetőségeket, azokat a területeket térképezi fel, ahol nagyobb a lehetőség a sikerélményre. A korai fejlesztésnek ezt a formáját **globális megközelítésnek** nevezzük.

A korai fejlesztés célja, feladata ma.

Ma azt tartjuk, hogy a korai fejlesztés nem irányulhat izoláltan a fogyatékosra, hanem „mindig szem előtt kell tartanunk 3 vonatkozást: a gyermeket, a fejlődésbeli eltérést és a családot. A cél, hogy a szülők jobban, megfelelőbben neveljék gyermeküket, mi szakemberek pedig váljunk egyre nélkülözhetőbbé.” (WEISS HANS, 1983.)

A korai segítségnyújtás formái hazánkban

Speciális orvosi segítségnyújtás

Elsősorban agysérült, illetve DOWN szindrómás csecsemők korai neurohabilitációs tréningje folyik a Budapesti Szabadsághegyi Gyermekgyógyintézet Fejlesztő-neurológiai és Neurohabilitációs Osztályán, illetve a decentrumokban. Ez a neurohabilitációs módszer körülbelül másfél éves korig igen eredményes, mely keretében egy alapos kivizsgálást követően, egyénre szabott program alapján, a szülők napirendbe ágyazottan a gyermek állapotának, fejlettségének megfelelő, passzív tornáztatást végeznek, amit a szakemberek kontrollálnak. A kórházak úgynevezett Perinatalis Intenzív Centrumai (PIC) hasonló feladatokat látnak el.

A gyógypedagógiai segítségnyújtás formái

1. A gyermekek komplex gyógypedagógiai-pszichológiai-orvosi **vizsgálatát** végzik a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői Bizottságok, illetve a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézete Vizsgáló és Tanácsadó.

2. **Tanácsadás:** a komplex vizsgálat után, illetve azt követő rendszeres gyakorisággal, a szülő az otthoni fejlesztéshez, gondozáshoz ötleteket kap, a gyermek kontroll vizsgálatát után.

3. Fejlesztő foglalkozások

A fejlesztés változatos formában valósulhat meg. Az lenne az ideális, ha a család, illetve a gyermek igénye, szükséglete szabná meg, hogy milyen formát választanak, s ha egyáltalán minden településen lenne választási lehetőség. Sajnos, ma még erre nincs mód, vagy nagyon kevés, s a korai fejlesztők nyújtotta lehetőséghez kell alkalmazkodniuk a családoknak.

3.1. **Az utazó tanár** szolgálat előnye, hogy a szakember a családot a megszokott környezetben, lehetőleg a gyermek napirendjéhez alkalmazkodva keresi fel. Megismeri a család életkörülményeit, szokásait, életét, s ehhez alkalmazkodik a fejlesztés során. Nem kell a gyermeket utaztatni. Szimpátia esetén, közvetlen partneri kapcsolat alakulhat ki a szülő és a szakember között. Hátránya, hogy a szülő elszigeteltségét nem oldja, nem lát hasonló gyermekeket, nem tudja őket összehasonlítani a sajátjával, másoktól tapasztalatot szerezni, kapcsolatokat kiépíteni.

3.2. Fejlesztő foglalkozások különböző intézményekben

3.2.1. **Korai Fejlesztő Központ:** rövid ideje Budapesten, Zalaegerszegen működő intézmény, amely szakemberek teamjével (orvos, gyógypedagógus, pszichológus, gyógytornász) számítógépes nyilvántartással, információs központ szerepét kívánja betölteni. Az értelmileg sérült, illetve mozgássérült gyermekeknek csoportos, illetve egyéni foglalkozást szervez. Hasonló központok vidéki nagyvárosokban is szerveződnek.

3.2.2. Fejlesztő foglalkozások ambuláns formában

Ezek helye lehet szakértői bizottságokban, gyógypedagógiai intézményekben, egészségügyi gyermekotthonokban, stb.

A szülő gyermekével bizonyos időközönként felkeresi a szakembert, ahol csoportos, vagy egyéni fejlesztésre átveszik tőle a gyermeket, majd a foglalkozás végén a szülővel megbeszéljük a teendőket. Ennek előnye, hogy a gyermeket várva, hasonló sorsú szülőkkel találkozik az anya; hátránya, hogy nem vesz részt a foglalkozáson, kirekesztett, úgy érezheti, hogy a háta mögött történt valami a gyermekkel, nem részese a gyermeke sikerének, stb. Ezen kívül alkalmazkodnia kell az intézmény időbeosztásához.

3.2.3. **Fejlesztő foglalkozás** ambuláns formában, **a szülő, mint partner bevonásával.** Ez egy hatékony, korszerű fejlesztő munka, mely lehet csoportos, egyéni, illetve csoportos munkához kapcsolódó egyéni fejlesztés. Előnye, hogy a szülő és

szakember együtt tevékenykedik a gyermekkel, a szülő látja a saját gyermeke teljesítményét, melyet össze tud hasonlítani a többi gyermek teljesítményével, a közös élmény, közös együttlét a szülők közti kapcsolatot is építi. Lehetőség van információ cserére, közös rendezvények, (intézménylátogatás, előadás, klub, stb.) szervezésére.

Hátránya, hogy alkalmazkodni kell az intézmény időbeosztásához, mely nem tudja mindig figyelembe venni a gyermek egyéni szükségletét, (alvásidő, étkezés, stb.) illetve a gyermeket utaztatni kell, gyakran nagy távolságra is. Ezek a foglalkozások rendszeres időközönként, - ideális körülmények között - heti egyszeri együttlétek.

4. Elsősorban a kis településen élő, elszigetelt családok számára a tanfolyamszerű, többnyire nyaraltatással egybekötött programok szervezhetők. Az EFOÉSZ rendszeresen szervez ilyen fejlesztő táborokat. Itt a szülőkkel együtt gyógypedagógusok-orvosok-pszichológusok foglalkozásokat szerveznek a gyermekeknek, előadásokat a felnőtteknek. Ezek hátránya, hogy rövid ideig tartanak, s bár feltöltődnek a szülők, egész évre kell begyűjteniük az információkat, az évközbeli gondjaikat továbbra is egyedül kell megoldaniuk.
5. Szülő-klubok a fejlesztő foglalkozásokat kiegészíthetik, illetve van, ahol csupán erre van lehetőség. Itt előadások, kötetlen beszélgetések segítik a szülők által felvetett problémák megoldását.
6. **Célt, kiscsoportos foglalkozások** pl. „játsház”, vagy „zeneterápiás foglalkozások”, vagy „mozgásfejlesztés”, „terápiás úszás”, a meghirdetett célt terápiaát igyekeznek megvalósítani.

7. Beszélgető kiscsoportok

A fejlesztést kiegészítő, a problémát a szülő oldaláról megközelítő terápiás együttlétek. A terápiaát vezető pszichológusok a szülő számára kívánnak segítséget nyújtani, nem a gyermekkel foglalkoznak elsősorban.

8. Ezenkívül különböző alapítványi, illetve magán kezdeményezések sora létezik még, melyek hasonlóak vagy valami módon különböznek az itt felsoroltaktól, s melyek száma feltehetően a közeljövőben bővülni is fog.

A korai fejlesztés elvei

- A fejlesztést minden esetben komplex **vizsgálatnak kell megelőznie.**
- A segítségnyújtást **nem lehet ráerőszakolni a családra.**
Mindig a szülőnek kell eldöntenie, hogy igényli-e a segítséget, kitől és milyen mértékűt. (Természetesen, ehhez a lehetőségeket ismernie kell.)
- Ha a szülő kéri a segítséget, **nem szabad megvárakoztatni!**
Ha a szülő rászánta magát, hogy szakemberhez fordul, azonnali meghallgatást, illetve segítséget vár el. A gyermek életében a korai életszakaszban különösen, minden hónapnak nagy jelentősége van. Minél korábban kezdjük el az együttes munkát, annál eredményesebb lesz. E szabály megvalósítása sokszor okoz problémát, pl. az összeszokott, homogén vagy közel homogén csoportokba érkező új, túl fiatal, vagy túl fejletlen, vagy sokadik gyermeknél.
Addig azonban, míg a szülőnek nincs lehetősége az általunk felkínált, a lakóhelyhez közelebb eső, vagy közlekedés szempontjából jobban megközelíthető, vagy egyszerűen számára szimpatikusabb lehetőséget választani, a jelentkezőket nem szabad elutasítani helyhiány miatt, vagy mert nem illik a csoportba. A gyermeknek és szülőnek nincs ideje várni, feltétlenül segítséget kell kapnia valamilyen módon.
- A gyermek fejlettségéről **korrekt módon kell tájékoztatni** a szülőt, vigyázva arra, hogy a gyermek pozitívumára helyezzük a hangsúlyt, a tájékoztatás ne legyen „deficit leltár”, hanem „esélydiagnózis”.
- **Ismerni kell a szülő igényét.**
Tudni kell, hogy miért keresett fel korai gondozót a család. A nevelés, gondozás területén hol van problémája, mit vár az intézménytől?
- Figyelembe kell **venni a család életkörülményeit.**
- **Ismertetni kell a lehetőségeket.**
Az adott intézmény által nyújtott szolgáltatáson túl, az egyéb lehetőségeket, (fejlesztést végző intézményeket, kiegészítő lehetőséget, pl. gyógytorna, úszás) jogait, szociális juttatásokat, tanulási, iskolai lehetőséget, stb. (BORBÉLY-JÁSZBERÉNYI-KEDL, 1986.)
- **Partnerként kell tekinteni a szülőt.**
Övé a vezető szerep a gyermek nevelésében, mi ezt a nevelést segítjük, mint külső, bizonyos speciális ismerettel rendelkező szakemberek.
- A fejlesztés **központjában az anya-gyermek kapcsolatnak kell állnia.**
Az anyát abban kell megerősíteni, hogy ő jó anya, jól neveli a gyermekét, építeni kell véleményére, ötleteire, bátorítani kell, elismerni sikereit. A tanácsadásnak inkább véleménycserének kell lennie.
- **Segíteni kell,** hogy a szülők hatékonyan értelmezzék a gyermekük viselkedését.
- **Ismerni kell** a gyermek biológiai adottságait, esetleges másodlagos sérüléseit, betegségeit.
- **Figyelembe kell venni,** hogy a gyermek spontaneitása is sérült, ezért fokozottan kell gondolni a tudatos tervezésre, a tanulási helyzetek kiépítésére a szocializáció érdekében.
- A fejlesztés semmiképpen sem lehet funkciótréning, hanem mindig szociális tanulás.
- **A sérülésspecifikus programot a gyermekekre szabottan,** egyénileg kell alkalmazni.

-A fejlesztésnél **a kis lépések elvét** kell alkalmazni, kellő időt hagyva a gyakorlásra, a legközelebbi fejlődési zóna elvét alkalmazva.

- Biztosítani kell az **állandóságot, folyamatosságot**.

Elvárások a korai fejlesztést végző szakemberrel szemben

A korai fejlesztés a gyógypedagógia egyik - viszonylag új - területe. Speciális ismereteket és speciális attitűdöt tételez fel az e területen dolgozó kollegáknál.

- Nagyon fontos, hogy gyakorlati tapasztalatok birtokában vállalják ezt a munkát. Elsősorban azok, akik korábban értelmi fejlődésükben közép-súlyos vagy súlyos fokban akadályozottakkal foglalkoztak, s több éves tanítási gyakorlattal bírnak.
- Rendelkezzenek mélyreható ismeretekkel a bölcsődés korosztályú egészséges és speciális nevelési szükségletű gyermekekről.
- Alapos fejlődéslélektani ismeretek birtokában, ismerjék a fogyatékos kisgyermek eltérő fejlődési ütemét, fejlődési anomáliáit, az egyes funkciók fejlődésének fázisait.
- Alkalmasnak kell lenniük a kreatív, önálló munkára, mert többnyire egyedül dolgoznak, az osztályban tanító kollégával szemben csak az önkontrollra, illetve a szülők kontrolljára számíthatnak.
- A gyermekeken kívül, tudniuk kell bánni a felnőttekkel is. Nem szabad a szülőt páciensként kezelni. Meg kell tudni magyarázni az anyának, hogy mit miért kell tennie és miért pont úgy.
- Nyitottnak kell lenniük minden új ismeret iránt, melyet kellő kritika után kell beépíteniük munkájukba, nem szolgáian másolva az új, divatos módszereket.
- Félre kell tenniük szakértői hatalmukat.
„A pedagógia nemcsak azt jelenti, hogy megváltoztatunk másokat, hanem azt is, hogy mi is hajlandók vagyunk változni.” (WEISS HANZ, 1983.)
- Meg kell tudni hallgatni, érteni a szülőket, érzékenyen reagálni a család problémáira, örömeire.
- Tudomásul kell venni, hogy gyakran a jószándékú segítség is nyaggatásnak tűnhet, a privát szférába való beavatkozásnak éli meg a szülő. (Boa Ín: WEISSHANS) Erre példa egy Down fiú anyjának leveléből származó részlet: „Nem volt könnyű segíteni és támogatni bennünket. Kifelé olyan arcot mutattam, ami - remélem - bátorságot fejezett ki. Meg akartam mutatni, hogy milyen jól viselem a dolgot, befelé pedig üvöltöttem a dühtől és az agressziótól.” (HANNÁM Ín: KEDL-BORBÉLY, 1991.)
- Tudniuk kell kivárni. „Ezerféleképpen kell adni akkor is, ha csak gyenge választ kapunk. Vannak néma fázisok, amelyeket különleges terhelések eredményeznek, amelyekben még nem körvonalazódnak sikerek, de olyan idők is adódnak, amelyekben egy gyengén jelentkező készség csak hónapok múlva kezd stabilizálódni.” (ATZESBERCER)
- Ismerniük kell a szomszédos szakterületek munkáját, s tudni kell segítséget kérni és elfogadni.

- Talán a legfontosabb, hogy kellő alázattal végezzék korai gondozói munkájukat.

Megszívlelendő PARACELSUS néhány sora:

„Aki nem tud semmit, nem szeret semmit. Aki tehetetlen, érthetetlen. Aki nem ért semmit, nem is ér semmit. Aki viszont ért, az szeret is, néz is, lát is... Minél több tudás rejlik egy-egy dologban, annál nagyobb a szeretet. Aki azt képzei, hogy minden gyümölcs ugyanakkor érkezik meg, mint a szőlő, az semmit sem tud a szőlőről.” (ERICH FROMM: A szeretet művészete)

A szülőkkel való hatékony együttműködés

A fejlesztést minden esetben meg kell előznie a vizsgálatnak, mint már szó volt róla, de:

„A paciens mit sem ér a legjobb diagnózissal, ha az nem folytatódik valódi terápiával.”
- írja Hermann Arcelander (Becker, 1980.)

Vagyis a korai diagnózis, mely esélydiagnózis, alapot ad a segítség megkezdéséhez, a fejlettségi szinthez igazodó program elkészítéséhez.

A gyermek alapos ismerete tehát elengedhetetlen, azonban a csak a gyermek szükségleteit figyelembe vevő gondozó munka nem lehet hatékony, ha az figyelmen kívül hagyja a család szükségleteit. Munkánknak családközpontú gondoskodásnak kell lennie, amely épít a gyermek problémáira, de meg kell célozni a család megsegítését is, felmérve annak erejét, kezdeményezéseit. Respektálni és támogatni kell küzdelmüket. „Mi paraszakértők vagyunk. Fizikálisán tápláló és foglalkoztató terapeuták. Mi programtervezők, szolgáltatás-koordinátorok, ápolókésvédelmezők (szószólók) is vagyunk egyben. Ezen kívül még férjek és feleségek, fiák és lányok, otthonépítők és kenyérkeresők, továbbá egészséges gyermekek szülei, kreatív gazdasági managerek is egyben. De ami a legfontosabb, mi egyéniségek vagyunk.” (Downey, 1986.) – írja egy szülő. (In: Shelton)

A szakemberek hajlamosak gyakran a család itt felsorolt szerepéről elfeledkezni, s a szülőt a terápiában előírt - a gyermek szükségleteinek megfelelő - gyakorlatok végrehajtójának tekintik, így csak a szükségletre való koncentráció gyakran öncélú proféciává válhat.

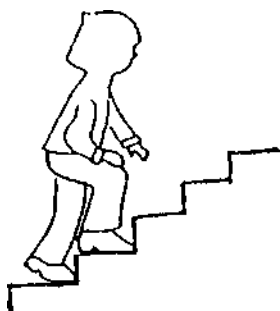
Sokkal hatékonyabb a munkánk, ha felismerjük és figyelembe vesszük a szülői erőt, illetve azok forrásait. Ez ugyanolyan fontos, mint ugyanezt a gyermekben felismerni.

Fel kell ismerni, meg kell tanulni azokat a kulcsjeleket, amelyek elősegítik a családtagoknak egymás könnyebb megértését. „Egy kis darab információ és egy megtanítható trükk, amely megváltoztathatja az életünk folyását.” (Üster, 1985.) (In: Shelton)

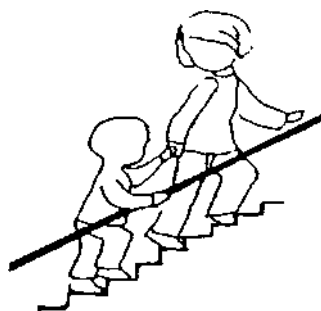
A szülő önbizalmának, erőfeszítéseinek elismerése a jobb együttműködést is szolgálja.

Így a **kilátástalanság helyett, benne a fejlesztő beállítódás** alakul ki. (lányiné, 1985.) Az apró kis eredmények hangsúlyozása igen fontos a szülők pozitív önértékelése szempontjából.

Éreztetni kell a szülőkkel, elsősorban az anyával, hogy speciális bánásmódot igénylő gyermeke más ugyan, mint a többi, fejlődéséhez speciális segítséget igényel, ez azonban nem jelenti azt, hogy az anya státusza másodlagos lesz a családban. Továbbra is ő a gyermeke számára legfontosabb személy, s abban kell megerősíteni, hogy ő ismeri legjobban gyermekét, ő tud legtöbbet segíteni rajta, s kívülről jövő -e munkára felkészült szakember - csak a speciális ismereteit kínálja fel, amelyből választ az anya, ötletet; lehetőséget kap, ismereteivel, tapasztalataiból pedig a kölcsönösség alapján a szakember is profitál. A korai fejlesztésben közösen igyekeznek segíteni a gyermeknek. Az együttműködésük során partneri kapcsolat alakul ki közöttük. Keresik azokat a kis lépéseket, lépcsőfokokat, amelyekkel a lehető legügyesebben feljut „az emeletre”, a gyermek képességei maximumát a lehető legjobban közelíti meg. Az egyik képesség a másakra épül. Minden képesség, amit megtanulhat, alkalmassá teszi őt egy újabb képesség megtanulására.

egészséges gyermek

speciális szükségletű gyermek

Míg az egészséges gyermek egyenletes tempóban, nagyobb lépcsőfokokon át jut a célig, addig a DOWN szindrómás gyermek sok kis alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, kis lépésekkel, sok gyakorlás után közelíti a célt, saját lehetőségeinek csúcsát. A családdal közösen, célzottan igyekszünk kihasználni azokat az időszakokat, amikor bizonyos funkciók fejlődése „szenzibilis fázisban” van. Az optimális fejlesztés a transzferhatás következtében az egész személyiségre hat, a gyermek pszichomotoros fejlesztését szolgálja, így nem egymástól elkülönült funkciógyakorlás, ún. funkciótréning történik, hanem egyidejűleg a komplex környezet több funkció fejlődését segíti. Ezeket csak mesterségesen, a könnyebb kezelhetőség szempontjából lehet szétválasztani. (LÁNYINÉ, 1985.)

A szociális tanulás segítése közben, figyelembe vesszük a különböző funkciók egymásraépülését, hogy kellő sikerélményhez jusson a gyermek és szülő, s hogy a tanítási technikák könnyen megtaníthatók, könnyen érhetőek legyenek. Tudni kell, hogy **a legfontosabb tanulási folyamat otthon zajlik**, ezért a családi aktivitást kell előidézni. Fel kell hívni a szülő figyelmét arra is, hogy a „tanulás” akkor hatékony, ha a gyermek napirendjébe illeszkedve zajlik, abban a napszakban, amikor a gyermek és szülő is a legaktívabb, időtartama pedig csupán 10-15 perc legyen alkalmanként. A túlzott megterhelés ugyanolyan káros, mint az elhanyagolás. Nem attól lesz jó anya, apa a szülő, hogy teljesíti a programot, hanem közösen, a gyermekét segítve kell megjárni a fejlődés útját.

A gyermek nevelése során a fejlesztő munkában és azon kívül, számtalan döntést hoz és kell, hogy hozzon a szülő önállóan, de fontos, hogy értse, ismerje gyermekét. „Megérteni tudni másokat”, „megértve lenni”, ez legyen a jelszó. (BECHINCER) (Ín: BORBÉLY, 1991.)

Biztosítani kell az együttműködés során az állandó véleménycserét. Ereznie kell a szülőnek, hogy a segítő részt vesz a bajban, segítő szándékkal közeledik. A szülőknél

tudatosítani kell, hogy a speciális szükségletet mutató kisgyermek nevelése folyamán is érvényesülnie kell a 3 alapelvnek: „Ölelj át!”, „Tegyél le!”, „Hagyj békén!”. Ez jelenti egyrészt az életkor, illetve fejlettség szerinti önállósulási folyamatok állomásait, másrészt azt, hogy a kisgyermeknek speciális helyzetében is az anyára van nagyobb szüksége, mint a terapeuta-anyára. A feltétel nélküli, bizalomteljes szeretetre, elfogadásra, biztonságra. De a túlzott óvó-védő szeretet gátja lehet az önállósulásnak, így meg kell tanulni „letenni” a gyermeket, engedni, és örülni önállósága első lépéseinek (evés -, ivás -, feladatvégzés terén), s ezt elő is kell segíteni, illetve szükségleteit olyan módon is figyelembe kell venni, hogy napirendjében legyenek pihenést, nyugalmat biztosító idők, fázisok, ahol és amikor azt csinál, amit akar, nem csupán alkalmazkodnia kell, hanem joga van ahhoz, hogy ne csináljon meg valamit, mert nincs kedve, vagy megunta a gyakorlást, vagy valami érdekesebb dolgot látott meg. Ő is önálló egyéniség, akinek joga van arra is, hogy önálló akarata legyen.

A fejlesztési terv átgondolásakor a pedagógus az anyával közösen, az igények és lehetőségek ismeretében, olyan programot igyekszik összeállítani, mely figyelembe veszi a gyermek kontaktuskészségét, kooperációs szintjét, vagyis, hogy milyen módon kommunikál környezetével; mozgását, önállóságát, magatartását játék szituációban, érdeklődését, figyelmét, kitartását.

Az egyénre szabott fejlesztési terv nagy vonalakban vázolja fel a tennivalókat, melyet rövid idő múlva érdemes felülvizsgálni, hisz a gyermekkel való rendszeres, tervszerű foglalkozás, a spontán érés meggyorsítja az ütemet, illetve bizonyos várt, tervezett eredmények késhetnek; nem várt körülmények (betegség, családi problémák stb.) nehezítik vagy gátolják a munkát.

Olyan program, mely előírászerűen alkalmazható lenne, a hasonló kórformájú, fejlettségi szintű gyermekeknél, sajnos nincs! Minden gyermek önálló, megismételhetetlen egyedi lény!

Így a pedagógus szakismerete, gyakorlata, tapasztalata, kreativitása szükséges a mindennapi munkához.

A következőkben a fejlesztés főbb területeit kívánjuk ismertetni, s a teljesség igénye nélkül, ötleteket adni a fejlesztő munkához, az egyes területeken sok éve szerzett tapasztalatok alapján.

A DOWN szindrómások korai fejlesztésének előzményei

A mentális rendellenességek 3-4%-át hazánkban a DOWN syndroma jelenti. Ez a leggyakoribb kromoszóma rendellenesség. Születési gyakorisága a hazai és külföldi adatok alapján: 1-2‰ körüli, „tehát kb. minden 500-1000 újszülöttben . árható. 100000 lakosra számítva, az országos gyakoriságuk 13. A DOWN syndroma Hátterében a 21-és triszomia (95% -uknál) a transzlokációs típus esetében pedig a kromoszóma törések és a tört végek rendellenes összetapadása áll." (PAZONYI, 1979) A DOWN syndroma viszonylag könnyen diagnosztizálható (kromoszóma vizsgálat) > minden esetben értelmi fejlődési zavarral járó kórkép.

Miután korán felismerhető, egyértelműen, korán nyílik lehetőség a DOWN szindrómásokkal való foglalkozásra. Vízonylag nagy számuk, a szülők egymással való kapcsolattartása, a Veleszületett Fejlődési Rendellenességek Országos Nyilvántartójába történő kötelező bejelentésük lehetővé tette felkutatásukat, illetve a korai segítségnyújtás felkínálását.

Magyarországon 1967-ben kezdődött meg a budapesti VI. kerületben a DOWN szindrómás 0-7 éves kisgyermekkel és szüleikkel való foglalkozás, a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Pszichológiai Intézete irányításával. 1973-ban szerveződött az első „Szülők Iskolája” elnevezésű klub, HAYOTTILIA vezetésével. Kezdetben kötetlen beszélgetések, egyéni tanácsadás, előadások jelentették a programot a szülők számára, miközben gyermekeikre főiskolai hallgatók vigyáztak. Később a gyermekek egyéni fejlesztése is megindult. Ebből a formából alakult ki, 1981-től a 2-4 éves, DOWN szindrómások óvodaelőkészítő csoportja, ahol csoportos és egyéni foglalkozások is zajlottak, amely ma már 8-10 hónapos kortól fogadja a gyermekeket hetente.

Az utóbbi 2–3 évben az ország különböző területein létesültek hasonló csoportok, illetve a Korai Fejlesztő Központ is bekapcsolódott a gyermekek ellátásába.

A DOWN szindrómás csecsemők és kisgyermek korai fejlesztésének feladatai

Cél: A lehető leghatékonyabb időben megkezdeni a gyermekek fejlesztését a szülők és gyermekek szükségletének maximális figyelembevételével, a szociális tanulást elősegítve. Ennek érdekében az alábbi területeket célozzuk meg:

- nagymozgások fejlesztése
- manipuláció fejlesztése
- a kommunikáció fejlesztése, beszédindítás
- megismerő tevékenység fejlesztése.

Ezek az egész személyiségre irányuló tevékenységek során valósulnak meg, melyet csak a könnyebb tárgyalhatóság miatt választunk szét.

II. Nagymozgások fejlesztése

A mozgás fejlődése az érés és tanulás kölcsönhatásában megy végbe. A motoros mozgásmintákból épülnek fel a motoros készségek, melyeket sok-sok ismétléssel jól gyakorolunk. Végül azok pontosak, célszerűek lesznek. (SCHMIDTKE, 1961.)¹ - A motoros tanulás az ép és sérült gyermekre egyaránt jellemző. Az a folyamat, amely során célzott mozgásfolyamatokat közvetítünk a gyermeknek, amelyeket

• azonos tevékenységeibe épít be, a **mozgásos tanulás**.

Így ez feltétlenül szükséges bizonyos szomatikus, illetve idegrendszeri adottság, és a 3 éves és intellektuális készségek, képességek. A fejlődés külső tárgyi, emberi

• ez az is meghatározó a fenti adottságokon túl.

* Az RT a motoros fejlődést 3 fázisra bontja:

„A motoros fázis: a gyermek mozgásos kontaktusba kerül a külvilággal, saját mozgásai érdeklik, ehhez csak háttér a külvilág. Felismeri a kontaktus lehetőségét, a tárgyak eszközváltását, a kontaktus javítás módjait. *Motoros percepció fázis*: bizonyos mozgáskorrekciók és észlelési minták összekapcsolását észleli a gyermek. Felfedezi a relatív állandóságot, ezen belül leghamarabb a motoros-kinesztetikus, majd motoros-vizuális, illetve motoros-auditív kapcsolat alakul ki.

Perceptív-motoros fázis: az elsődleges szerep a percepcióé. Ezt nem minden esetben kíséri a motoros reakció. Ennek ellenére, igaz az a tétel, hogy a perceptív és szimbolikus tanulás alapja a motoros aktivitás, az észlelés mellett, feltétlenül szükség van motoros akcióra is" (In: HUBA, 1991.)

Végül látjuk, a motoros tanulás nem csupán a nagymozgások szempontjából jelentős, hanem a tanulás többi területével is erős kölcsönhatásban van. Valamilyen zavaró tényező hatására, ha a fejlődés megváltozik, a szervezet valamilyen kompenzáló mechanizmust léptet életbe. Igyekszik a megbomlott egyensúlyt - Dirigálni.

A DOWN szindrómás kisgyermek, az alacsony pszichés aktivizációs szint miatt, Tüdő területen nehezebben induló, lassúbb fejlődéssel bír. „Kihagynak, vagy csak kevéssé gyakorolnak be mozgásfejlődési fázisokat." Gyakran motivációs zavarok, nem próbálkoznak személyek, tárgyak elérésére, nincs késztetésük közelítő mozgásokra, a hasra fordulás, kúszás, mászás, nyúlás, fogás késik. (Csikó, 1990.) Ehhez hozzájárul a DOWN szindrómásokra jellemző hypotonia, a laza ízületek, a csökkent izomtónus, a csigolya instabilitás.

Mozgásuk jellegzetes. Széles alapon állnak, „mackósán" járnak. Karjuk együtmozgása eltér az ép gyermekétől. Mozgásuk ritmusa, összerendezettsége diszharmóniára vall. Motoros infantilizmus, a ritmus, a tempó dinamika, a statikai hibák, tartási rendellenességek jelentkezhetnek.

A gyermekek túlzott féltése gyakran önkéntelenül is gátja a mozgásfejlődésnek. A szülők féltik a megfázástól, ezért túltöltöztetik őket, ügyetlennek, bizonyos mozgások kivitelezésére még alkalmatlannak vélik őket, pedig a kompetencia érzés kialakulásához sokat kell szabad mozgástérben, önállóan próbálkozniuk, kedvük szerint gurulni, kúszni, mászni, „megélni” saját testüket, annak lehetőségeit.

A DOWN szindrómás újszülötteknek, illetve kisdedeknek lehetősége van a Szabadsághegyi Gyermekhabilitációs Osztály szervezésében működő, Dr. KATONA FERENC által irányított, korai motoros tréningen részt venni, mely a neurohabilitációt szolgálja. A gyógyypedagógiai segítségnyújtás és az orvos által irányított korai mozgásnevelés befejezése után, esetleg azzal párhuzamosan zajlik, így legtöbb esetben a gyermekek a járás kialakulásának időszakában kerülnek a fejlesztő csoportba. Természetesen, ennél korábban és később is jelentkezhetnek.

A nagymozgások fejlesztésének célja

- a motoros tanulás elősegítése, támogatása
- az alapmozgások kialakítása
- tartás javítás
- egyensúlyfejlesztés
- az izomtónus szabályozása
- testséma fejlesztés
- a térérzékelés fejlesztése
- játékos utánzó gyakorlatokkal az egész test átmozgatása
- a ritmusérzék fejlesztése
- a légzéstechnika javítása

A gyermekek mozgáskoordinációjának fejlesztése elősegíti a kognitív funkciók, a beszédértés, a figyelem, az emlékezet fejlődését. Játékosan hat a kitartás, az álló képesség, rugalmasság, reakcióidő javítására is.

Mivel a gyermekeink a külvilág megismerésére kevésbé törekednek, mint ép társaik, korlátozottabb a kutató, felfedező kíváncsiságuk, ezért a külvilág ingereinek felfogása és feldolgozása is korlátozott. E téren is több segítséget igényelnek. A gyakorlatok során a multiszenzoriális megközelítés vezet eredményhez. *Egyformán* kell vizuális, akusztikus, taktilis, kinesztetikus ingerek nyújtásával, több érzékszerv egyidejű bevonásával elősegíteni a mozgásos tanulást.

A különböző feladatok végrehajtásakor olyan mozgásmintákat kell elsajátítaniuk, melyek a mozgásos folyamatok alapkövei lesznek, ezek elősegítik a mindennapi élethez szükséges mozgások automatizálását.

Ahhoz, hogy a testséma fejlődésüket elősegítsük, sokféle módon kell megtapasztalniuk saját testüket, a környezet és saját testük határait. „A testkép idegéletteni leképződésében döntőek a mozgásos tevékenységből származó szenzoros vissza jelzések.” (PORKOLÁBNÉ, 1991.)

Így a fejtartás, a feszítés, az egyensúly érzékelése azok a kinesztetikus ingerek, melyek az izmokból, ízületekből származnak, a testtartás, testhelyzet, végtagok mozgása - hozzájárulnak a fogyatékos kisgyermek testképének kialakulásához. A testséma a vizuális testkép, a vizuális poszturális testmodell összegezésékként alakul ki.

Az adott mozgásminta pontos, vagy sikertelen utánzása, kivitelezése elősegíti az énkép kialakulását is. A kisgyermek megtapasztalja saját sikerét, a dicséret a szociális

megerősítés erősíti önbizalmát. Ezáltal kompetenciaérzése első csírája kezd meg jelenni. A koordinált mozgás és egyensúly fenntartása attól függ, hogy mennyire kialakult a testséma. (ROSTA, 1988.)

A fokozatosságot, az egymásraépülést mindig szem előtt kell tartanunk. Ha a gyermek sokszor megtapasztalja a bizonytalanságot, bátortalanul visszavonul, próbálkozásai elmaradnak. A felnőttnek kell tudnia, mi az amiben a gyermek biztonságot érez, hol önálló, hol igényel fokozott segítséget.

Olyan szociális tanulási helyzetet kell biztosítani folyamatosan, amelyben a gyermek lehetőséget kap az aktivitásra, érdeklődése szerint elsajátítani ezeket a kooperációs formákat, amely a későbbi együttműködésben biztonságot nyújt majd számára. (Húvös, 1990.)

Meg kell tanítani arra a gyermeket, hogy önálló aktivitása sok-sok egymás melletti, utáni változó cselekvés, illetve helyzetek sorozatából áll.

A nagymozgások fejlesztése **részfeladatokra** osztható.

1. játékos, utánzó gyakorlatok, úgynevezett mobilizáló, az egész testet átmozgató gyakorlatok
2. alapmozgások kialakítását, korrigálását, gyakorlását célzó gyakorlatok
3. mozgásos játékok

Mindezek többnyire csoportosan zajlanak, melyeket speciális oldalról kiegészít a gyógytornász vagy szomatopedagógus vezetése, egyéni vagy csoportos célzott foglalkozások.

1. Játékos utánzó gyakorlatok

Ha a gyermek egy olyan mozdulatot lát, amelyet saját motoros képességével kivitelezni tud, azt leutánozza. Mindez először csak közvetlenül egy taktilis-kinestetikus, optikus vagy akusztikus történés bemutatása után sikerül neki. „Az utánzás a képzet előformája.” írja BAUER, AFFOLTER és munkatársai munkájára hivatkozva. (1977.)

Célunk a gyermekekben az együttes tevékenység, együttes öröm, a sikerélmény biztosítása. Hozzájárulunk a gyermekek testi-lelki harmóniája, pszichoszomatikus állapotának kialakításához.

A csoportos együttlétben megtapasztalják azokat a csoportot összetartó erőket, mint egymás tiszteletben tartása, egymásra figyelés, nyugalom, biztonság, rugalmasság, közeledés és távolodás.

Már a kicsi gyermeknek is meg kell ismerkedni azokkal a fogalmakkal, melyet úgy jelölhetnénk „most csak rád figyelek”, illetve „ugyanazt megteszem másokkal is, mert ők is ugyanolyan fontosak nekem, mint te”.

Elengedhetetlen, hogy kialakuljon egy megbízható személyes háló, amelyben a felnőtt a foglalkozáson biztonságot nyújt, s azt érzi a csoport is.

A játékos utánpótlás gyakorlatokat a nagyobb gyermekek önállóan, illetve kis segítséggel végzik, a kicsik az anyával együtt, az ő segítségével.

A dalokkal, versekkel kísért, lehetőleg az egész testet bemelegítő, a gimnasztikai elemeket tartalmazó gyakorlatoknál a mozdulat és a vers-ének egymást erősítik, előhívják.

Itt nem a pontos végrehajtás a követelmény, hanem a figyelem felkeltése, az aktivitásra, utánpótlásra való készítés, a ritmusérzék fejlesztése és a passzív beszéd, figyelem, emlékezet fejlesztése.

A versek, dalok kiválasztásánál nem érvényesül az épek pedagógiájában ismert és alkalmazott „Kodály módszer”. Itt nem cél a pontos intonálás, a gyermek hangterjedelmének megfelelő dal kiválasztása.

Természetesen, mi is igyekszünk az értékes, néphagyományokra támaszkodó, bölcsődei-óvodai anyagból válogatni, azonban a kiválasztás szempontja a „lejátszhatóság”, így anyagunkban kevésbé értékes, nem mindig a magyar népzene alapuló dalok is szerepelnek.

A munkához ajánlott versek, mondókák, énekek forrása a Mellékletben található, SZABÓBORBÁLA gyűjtésében.

1.1. Ötletek a játékos utánpótlás gyakorlatok köréből

Mozgástípusok, ill.
fejlesztendő terület

**a hozzá kapcsolódó vers, ének,
mondóka**

1.1.1. Kargyakorlatok Kármelés,
nyújtózás, törzshajlítás, guggolás,
(egyensúly fejlesztés, testséma
fejlesztés)

Ilyen nagy az óriás...

Karhúzások (lateralitás fejlesztés, a
test középvonalának átlépése)

Kaszálj Pista... Fújja a szél

Karlengetés, guggolás
(egyensúly fejlesztés)

a fákat... Repülnek a

Kármelés oldalt fel
(egyensúly fejlesztés)

madarak... Nyuszi fülét

Kármelés (testrészek felismerése,
testséma fejlesztés)

hegyezi...

Karkörzés (keresztezett mozgás, a test
középvonalának átlépése)

Süss fel nap...

Kármelés, nyújtózás, karlendítés
(egyensúly fejlesztés, ritmusnevelés)

Napsugaras nyárban...
Hajlik az ág, fúj a szél...

Guggolás, nyújtózás, karemelés
egyensúly fejlesztés, fejlesztés)

Kicsi vagyok én.

1.1.2. Törzsgyakorlatok

"örzsdöntés előre, vissza
•var a test középvonalában,
egyensúly fejlesztés)

Szól a harang...

Törzshajlítás jobbra-balra
assú-gyors ritmus gyakorlás, 'éri
tájékozódás fejlesztés)

Jár a torony óra... Cini-
cini muzsika...

"örzshajlítás (egyensúly fejlesztés, 'éri
irányok érzékeltetése)

Én kis kertem kerteltem.

"örzsdöntés, ugrálás, törzshajlítás
egyensúly fejlesztés, testséma
•fejlesztés)

Fehér liliomszál...

Törzsfordítás, karlendítés, kézfogás,
•"orgás (páros gyakorlat, a keresztezett
Kézfogás, laterális fejlesztés)

Nem kellesz, nem kellesz..

1.1.3. Lábgyakorlatok

Lábemelés (egyensúly, testséma
fejlesztés)

Lóg a lába, lóg a... Jár a
róka lába...

Lábemelés váltott lábbal, szökdelés,
törzshajlítás (egyensúly fejlesztés,
szem-kéz-láb koordináció fejlesztés)

Hosszú lábú gólya bácsi...

Szökdelés páros lábbal (a földről való
elrugaszkodás, rugózás)

Ugráljunk, mint a verebek.

Szökdelés, forgás
(egyensúly fejlesztés)

Mackó, mackó, ugorjai...

Állás, guggolás, testhelyzet
változtatás (gyors, lassú ritmus,
légző gyakorlatok)

Ég a gyertya, ég...

1.1.4. Testrészek gyakorlása

Itt a szemem, itt a szám...
Nyuszi fülét hegyezi...
Orrom, orrom...

1.1.5. Összetett gyakorlatok

Az egész testet megmozgató
tevékenység
(egyensúly fejlesztés, testséma
fejlesztés, finommotorika stb.
fejlesztését szolgálják)

Mulatnak a bogarak... Esik
az eső, hajlik a... Egyszer
volt egy kis törpe.. Egyszer
volt egy kemence.

2. Az alapmozgások kialakítása, gyakorlása, korrigálása

Az alapmozgások kialakítása nem feltétlenül a korai fejlesztő feladata, hisz a gyermekek jelentős része korai mozgástréningen speciális megsegítést kap a neu-rohabilitációs programban. Amennyiben pedig a DOWN szindrómához társuló fogyatékoságként mozgássérülés is járul, a szomatopedagógus, vagy gyógytornász, esetleg konduktor feladata a sérülésspecifikus, célzott fejlesztés. A csoportos vagy egyéni fejlesztésnél a különböző testhelyzetekben igyekszünk az egész testet megmozgató gyakorlatokkal pontosabb, ügyesebb, összerendezettebb mozgást kialakítani, a testsémafejlesztést, az egyensúlyérzék fejlesztését szolgálni. Játékos gyakorlatokkal az utánzásra bírni a gyermekeket, s ezzel a megismerő tevékenységet, az emlékezetet, figyelmet is fejleszteni, megismerkedni a különböző kéziszerekkel.

Az itt ismertetett gyakorlatoknál a szomatopedagógiából átvett felosztást használjuk, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért. (BENCZÚRNÉ, 1990)

így beszélünk: - támasz gyakorlatokról,
- függésekről,
- és egyes testhelyzetekben végzett gyakorlatokról.

A különböző testhelyzetek alkalmat kínálnak arra, hogy a gyermek térlátása fejlődjön. A különböző testhelyzetekben, különböző módon veszi birtokba a teret, megtanulja, hogy biztonsággal mozogjon benne.

A gyakorlatok során használt eszközök segítik a gyermeket körűl vevő tér jobb megismerésében. Megtapasztalja, mi van előtte, mögötte, mellette, mikor van valamiben benne, stb.

A gyermek aktivitására is számítunk, egyre kevesebb segítséget nyújtva a gyakorlás során, ritmikus mondókákkal, énekekkel motiválva.

2.1. Támaszok

2.1.1. Fekvő helyzetben végzett gyakorlatok

A fekvés biztonságot adó testhelyzet, ahol nagy az alátámasztási felület, a gyermekek könnyen ellazulnak, ezért az e testhelyzetben végzett gyakorlatok könnyen utána nozhatók.
Pl.

-A gyermekek hátán fekszenek, a mellettük térdelő anyák a kinyújtott végtagokat mozgatják ritmusosan, azonos oldali, majd keresztezett formában.

-jobb kéz, jobb láb összeérintése, visszaengedése,

- bal kéz bal láb,

- bal kéz, jobb láb

-jobb kéz, bal láb.

Mondóka lehet pl. Kicsi járom, kicsi ököm, most fogták be először... Ez a gyakorlat különösen alkalmas az esetleges kóros nyaki reflexek leépítésére.

-Hasonfekvésben pl. térdhajlítás, váltott karmelés.

- Hátán, majd hasonfekve a gyermek különböző testrészeinek megérintgetése egy más után, mondókára, különös tekintettel a hasonló hangzású testrészek differenciálására, pl.

nyakam-hasam,

hajam-hasam,

hátam-vállam,

kezem-fejem stb.

Mondóka: Orrom, orrom, kedves orrom...

Ez a hajam (megérintjük) ez a hasam ...

- Ugyanez a gyakorlat úgy, hogy a mondókának megfelelő testrészt a gyermek mutassa meg.

- Zseblámpa fényének követése hasonfekve, fejfördítéssel.

- A már tanult, begyakorolt mondókák mutogatása, megváltozott testhelyzetben, ülés helyett fekvé, pl. hason fekvé, könyéken támaszkodva. Esik az eső, kopog a jég...

- Hason, illetve hátán biciklizés, lassan, gyorsan. (Lassan forog a kerék...)

- Hanyatt fekvé dobogás, lassan, gyorsan.

- Hátán fekvé nyújtózkodás, fej fölött, majd has fölött függő tárgy, játék után. (Ilyen nagy az óriás, nyújtózkodjál kis pajtás...)

- Hátán fekvé, kinyújtott karal, labda tartása, hasra helyezése, majd visszaemelése.

- Hason fekvé, felsőtest kiemelése, nyújtott kézben labdával, vagy tornabottal, gyermekek műanyag súlyzóval.

- Hason fekvé eszköz áthelyezése egyik kézről a másikba, majd vissza.

- Hátán fekvé ugyanez.

- Labda nyújtott lábbal való megtartása, felemelése, hason -hátán.

-Labda kézről átadása lábbal, átvétel és visszahelyezése. (Száll a labda...)

- Hanyattfekvésből talpra tett lábbal csípő felemelése.
(Sokat ettünk, nagy a pocakunk...)

- Hasonfekvésben fej, váll felemelése, karok oldalt. (Pillangók szállnak ...)
- Hasonfekvésből kúszás (Kígyó ...) (A mondókák teljes szövege a mellékletben található.)

2.1.2. Kéz és lábtámasz

- Négykézláb helyzetben hintázás.
A négykézláb állásban a test 4 ponton van alátámasztva, mely a mászás megtanulása szempontjából, illetve 1 ponton való elmozdításkor az egyensúlyérzék fejlesztése miatt, igen nagy fontosságú.
- Hasonfekvésből kéz - és térdtámasz (négykézláb állás). (Kiskutyák leszünk ...)
- Hasonfekvésből térdelő támasz, majd egy láb felemelése. (Jár a róka lába, előre, meg hátra...)
- Térdelő támaszban az egyenes háton baba lovagoltatás, (így lovagolnak a...)
- Térdelő támaszból hasrafekvés, majd vissza, sarokülés. (Csigabiga told ki szarvadat...)
- Négykézláb helyzetből hát kiemelés (cica hát).
- Térdelő támaszból guggolás. (A kutyusok békák lesznek...)
- Kéz-talp támasz. (Mackók vagyunk ...)
- Bobath labdán hasalva, egyensúlyból kimozdítva, kézzel letámasztás

2.1.3. Ülésben végzett gyakorlatok

Az üléshez ép egyensúlyi reakciók kellenek, megfelelő idegrendszeri érzés, jó izomtónus.

Mivel a DOWN gyermekek legszívesebben törökülésben ülnek, ezért ez az ülésforma a lehető legkevesebbet szerepeljen a foglalkozásokon. Helyette inkább, a talajon végzett gyakorlatoknál, a nyújtott ülés a kívánatos.

- Nyújtott ülés, zárt lábfejjel, nyitás terpeszülésbe. (Kinyitjuk a kikaput, bezárjuk ...)
- Lábemelések nyújtott ülésben, váltott lábbal, majd páros lábbal. (Ecc, pecc, kimehetsz...)
- Ülő helyzetben a két lábfej közé helyezett kéziszter: labda, babzsák, bot, párna, kendő, stb., felemelése, megtartása.
- Ülő helyzetben támaszülés, boka fogás, egyik, majd másik láb (harangozás).
- Ülésből térdek felhúzása, zárt térddel alagutat csinálunk, kis autó vagy labda átgurítása a felhúzott térdek alatt.
- Terpeszülés, labdagurítás, oda-vissza.
- Terpeszülés, kézfogás, húzás, tolás (páros gyakorlatok). (Húzz, húzz engemet... Fűrészkelünk.)

2.1.4. Állásban végzett gyakorlatok

Cél a helyes testtartás, a biztos állás, az állóhelyzetben végzett különböző gyakorlatokkal a biztos egyensúlyérzék, a test feletti kontroll kialakítása, hozzájárulás a komfortérzéshez. 30

- Alapállás - egyenesen állunk, mint a katonák.
- Terpeszállás - (kaput nyitunk) alapállásba visszaállás.
- Terpeszállásban törzsdöntés előre (kinézünk a kapun).
- Lábujjhegyre állás, nyújtott karral nyújtózás. (Ilyen nagy az óriás...)
- Egyensúlyozás a talp külső élén (Hinta palinta ...).
- Állás féllábon néhány pillanatig.
(Hosszú lábú gólya bácsi...)
- Játékos utánzó gyakorlatok:
karemelések, karkörzések, karhúzások, karlengetések,
törzsdöntés, hajlítás,
lábemelés,
nyújtózás-guggolás, lábujjhegyre állás. (Ezek a gyakorlatok a játékos utánzó mozgás résznél találhatók meg.)

2.2. Függések

A gyakorlatok megkezdésének feltétele, hogy a gyermek biztosan fogjon s bizonyos izomerőt tudjon a felsővétagokkal kifejtetni.

Ezek a gyakorlatok fokozzák az izomerőt, erősítik a biztos fogást, a testsúly érzékelést, a gerinc nyújtását segítik elő. Fokozzák az állóképességet, ügyességet, hozzájárulnak a mozgás biztonságához.

- Nyújtózás magasra helyezett mobil tárgyakért, zenélő játékokért.
- Két kézzel való kapaszkodás karikába,
húzás-tolás, egyensúlyhelyzetből való kibillentés.
(Vedd el a karikát nyújtózkodással!)
- Két kézzel való kapaszkodás nyújtón, segítséggel. (A szülő ráfog a gyermek kezére.)
- Egy pillanatra a testsúly megtartása.
- Hintázás függő helyzetben.
(Hinta-palinta...) (Lóg a lába,
lóg a...)
- Lábemelés függő helyzetben.

E gyakorlatok az előzőeknél is fokozottabb odafigyelést, segítséget igényelnek a gyermek képességeinek megfelelően.

Figyelem! A DOWN szindrómások laza ízületei miatt csak módjával alkalmazhatóak!

2.3. Vegyes testhelyzetek

Függő állások, illetve függő támaszok a gyermekek korai életkora, illetve fejlettségi szintje miatt még nem szerepelnek programunkban.

A különböző testhelyzetekben végzett gyakorlatok nem elkülönülten szerepelnek a foglalkozásokon, hanem összetett gyakorlatok részeként, a **helyváltoztató mozgásokkal** kombinálva.

Ezek a különböző
gurulások,
kúszások,
mászások,
járások,
futások,
ugrások,
húzás-tolások.

Mindezek gyakorlása játékos formában, eszközzel vagy eszköz nélkül történik. A helyzetváltoztató mozgások mindegyike alkalmat ad az egyensúly fejlesztésére, a testséma fejlesztésre, a térbeli tájékozódás, a mozgás összerendezettségének, a mozgások időbeli és térbeli szabályozottságának, (indulás-megállás, akadály kerülés) a figyelem, az emlékezet, ezzel együtt a beszédmegértés, illetve a kognitív funkciók fejlesztésére.

a) Gurulás

A taktilitás fejlesztésére, a kóros reflexek leépítésére, a különböző talajjal való ismerkedésre ad alkalmat a gurulás.

- „Rétes játék”: pokrócra becsavarással a gurulás elősegítése.
- Gurulás nyújtott testtel, kézben babzsákkal.
(Tekeredik a kígyó ...)
- Gurulás lejtőn.
- Gurulás kézfogással (páros gyakorlat).
- Gurulás Body hengerben vagy hordóban.
- Gurulás mászó hengerben. (Többen együtt gurítjuk a hengerben lévő gyermeket.)
- Gurulás szőnyegen, padlón, egyenetlen talajon.
- Gurulás a bokára kötött nehezékkel.
- Gurulás zsákban.

b) Kúszás

Ha a gyermek hasonfekve képes kéztámaszon, kitérően, a kezével ügyesen manipulálni, akkor egy kedvenc játékkal csalogatva, kúszásra is képes lesz. Ezt segíthetjük a csalogatáson kívül a talpak megtámasztásával, illetve enyhe nyomásával, illetőleg a végtagok ellentétes mozgásának segítségével.

Pl.

- Kúszás enyhe lejtőn lefelé.
- Padlón.

- Szőnyegen.
- Kúszás célba.
- Akadály kikerülésével.
- Kúszás mászóalagútban.
- Padon.
- Asztal alatt.

c) Mászás

Fontos a helyváltoztatás szempontjából az izomerő fokozása, az egyensúly, az ízületi stabilitás szempontjából. Gyakori panasz a szülőktől, hogy gyermekük kúszva közledik, de mászni nem akar. A mászást kiválthatjuk, ha segítünk a gyermeknek, úgy, hogy egyik, majd másik térdét a has alá húzza, vállnál segítjük a tenyér támasztását, medencénél a térd felhúzását, majd a hasa alá törülközőt helyezünk, mellyel megemeljük a gyermeket, és a súlyt ráengedjük a kézre és térdre. Tehetünk a has alá egy hengert, s azon hintáztathatjuk előre és hátra a könyöklő, térdelő gyermeket.

Játékos gyakorlatok lehetnek:

- A négykézláb helyzetből kibillentjük előre, hátra, oldalra.
- Játék csalogatással rávesszük, hogy 3 ponton támaszkodjon (nyúljon a játékkért) egyik, majd másik kézzel.
- A haladásra rábírjuk, 1 kéz előre helyezéssel, majd az ellentétes láb utántolásával (térd előretolás, ellentétes kéz utána).
- Lejtőn mászás megkönnyíti ezt a feladatot, segíthetünk a has alá helyezett hengerrel is a haladásnál.
- Mászás célba, játék után.
- Mászás asztal alatt.
- Mászás karton dobozba, illetve karton dobozban át.
- Mászás mászóalagútban.
- Mászás karikán át.
- Mászás hordón át.
- Mászás Body-hengeren át, illetve rajta keresztül.
- Mászás különböző minőségű lábtörlőn át.
- Mászás lejtőn fel.
- Mászás zsámolyon át.
- Mászás létrán, padon.
- Mászás akadály kikerülésével.
- Mászás akadályon át (1. kép).
- Célzottan, pl. előrajzolt szőnyegen mászás (2. kép).
- Mászás körben, alakzatokban.

- Mászás közben babzsák egyensúlyozása a háton.
- Mászás közben labdagurítás.
- Mászás lépcsőn föl, le.
- A mama felhúzott térde alatt átmászás.
- A mama felhúzott térdén át az ölébe mászás.

d) Járás

Pl.

- Egyensúlyt fejlesztő járás különböző anyagokon, pl.
- különböző vastagságú szivacsszőnyegen,
- szőrmén,
- gyékényszőnyegen,
- műanyag padlón,
- fa deszkán,
- járás 2 vonal között,
- gerendán,
- padon, két kötel között,
- járás rugós deszkákon,
- járás billenő padon.

(mondóka: Mérleg vagyok, billegék...) Az egyensúlyérzék mellett, a taktilis érzékelést is fejlesztik ezek a gyakorlatok.

- Járás egyenetlen talajon, cipőben, cipő nélkül.
- Vonatozás egymás vállát fogva, kezdetben egy felnőtt szoknyáját vagy lábát fogva, egy gyermek, majd egy újabb felnőtt, majd gyermek alkotta vonatozás folyik, mondókákra.

Pl. Megy a gözös lefelé, bodor füstje fölfelé...

Ez a játék alkalmas a nevek és hozzátartozó személyek azonosítására is, mert annak kell „beszállnia a vonatba, aki a nevét hallja”.

Vonatozás közben a járást, jelre megállást is lehet gyakorolni, illetve a gyors és lassú haladást. (S, sz, beh, sok súly, meg se mozdul...)

- járás kézfogással, párosával, majd közben leguggolás.

(Sétálunk, sétálunk... vagy Dombon török a diót...)

- Járás köralakítással. (Kör, kör, ki játszik? Csak a... hiányzik! Ki játszik körben?)

- Járás hullámvonalon, csigavonalon.

(Tekeredik a kígyó... Kis, kis kígyó...)

- járás akadály kikerülésével. (Vili-vári...)

- Járás közben lehajlás, pl. karikák összegyűjtése, virágszedés. (Én kis kertet kerteltem...)

- Járás közben különböző tárgyak tolása, húzása

2. kép

-l

-l

el

(kezdetben könnyebb, majd nehezebb tárgyak).

- Járás két kötélen között (hídon megyünk).
- járás közben fellépés zsámolyra, majd lelépés róla.
- Akadály átlépése, (földre helyezett papír, ugrókötel, lapos tárgy, alacsony játék).
- járás létrafokok között.
- Járás közben nagy labda gurítása.
- Járás - bottal (fólia henger) labda terelgetése.
- Járás, labda gurítás két vonal között.

e) **Futás**

Az elindulás és időben lelassítás, megállás, a helyes tempó, ritmus szabályozása a cél. PL

- Futás (Fussunk, szaladjunk, hadd lobogjon a hajunk...)
- Futás különböző minőségű talajon, cipő nélkül, cipővel.
- Futás, jelre megállás (csörgődob hangjára megállunk).
- Futás, megállás, irányváltztatás (Fogj meg!).
- Célbafutás (ki szalad az én házamba...).
- Járás-futás váltogatása (Lassan forog a kerék, gyorsan forog a kerék...).
- Futás, tárgygal a kézben.
- Futás, akadály kikerülésével,

f) **Ugrások**

A rugózás, elrugaszkodás (lendületvétel), 1-2 lábra érkezés érzékeltetése a feladatunk.

PL

- Rugós deszkán ugrálás, rugózás, lelépés rugós deszkáról.
- Leugrás kézfogással, vastag szivacsról, padról, zsámolyról.
- Páros lábbal szökdelés, kézfogással.
(Ugráljunk, mint a verebek...) (Mackó,
mackó, ugorjai!...)
- Kiugrás 1, majd 2 lábbal karikából, földre tett ugrókötélen átugrás.

g) **Húzások-tolások**

A lazítás-feszítés megtanulásának előfeltétele a húzás-tolás biztonságos ismerete. Igen nagy jelentőségűek ezek a gyakorlatok a testkontroll, testsémafejlés szempontjából.

Hozzájárul a feladathoz igazodó erő kifejtés érzékeléséhez is. PL

- Madzagnál fogható húzós játékok húzása.
- Dömper tolása üresen, kockák szállítása.
- Babakocsi tolása üresen, babával.

h) Az egyensúlyérzék fejlesztését szolgáló célzott gyakorlatok

Az egyensúlyérzék az ember egyik legfontosabb, legkorábban fejleszthető érzéke. Biztonságos mozgást biztosít a térben.

SCHILDER szerint a vestibularis rendszer alapvető feladata a gravitációban bekövetkező változások érzékelte, tehát egyik fontos tájékozódási rendszerünk. A külvilágtól és a szervezettől is felvesz információkat, s ezeket integrálva, beindítja a tájékozódást. A vestibularis rendszer az izomtónusra gyakorolt hatása által szerepet játszik minden percepcióban.

Ezen kívül alapvető szerepe van az éntudat alapját képező testkép megélésében.

(In: VARGA, KULCSÁR 1992.)

Nem véletlen, hogy már az újszülöttet is ringatjuk, bölcsőbe rakjuk. Tulajdonképpen ez az egyensúlyfejlesztés első formája.

Az alaptesthelyzetek biztos egyensúlyának megteremtésére törekszünk a fekvésben, térdelésben, ülésben, állásban végzett gyakorlatoknál. A stabil egyensúlyból történő kibillentéssel készítjük a gyermeket arra, hogy egyensúlyát igyekezzék visszanyerni. Ezeket a gyakorlatokat a **statikus** egyensúly fejlesztése érdekében végezzük.

Ilyenek a különböző tolások-húzások vagy ülőhelyzetből a törzs kilendítése minden irányban, a füllábon állás, leguggolás, egyensúlyozó járás stb. A fejlesztés során tudatosan ingereljük a vestibularis rendszert. A vestibularis ingerlés a legősibb neurológiai szerkezetet harmonizálja. A vestibularis rendszer ingerlésével javul a mozgásosság, az izomtónus mintázódása. KANTNER és munkatársai (1974.) a DOWN syndromás gyermekekénél a postrotációs ni stagmus normalizálódását tapasztalta a módszer hatásaként. (In: VARGA 1992.)

A statikus egyensúly fejlesztése mellett, célszerű a **dinamikus** egyensúly fejlesztése is. Gyakorlatok, pl.

Forgások

- Forgás a saját tengely körül (Mackó, macsó, forogjál...).
- Forgás törzshajlítással, labdavezetés.
- Pörgetés Bobath labdán ülve.
- Hálóban ülve pörgetés.
- Gurulás hordóban, hengerben, fent kinyújtott kézzel.
- Ugyanez a comb mellé szorított kézzel.
- Két felnőtt hintáztatja kezénél-lábánál fogva a gyermeket (Zsipp-zsupp).

- Két felnőtt pokrócban fekvő gyermeket hintáztatja.
- Hintázás.
- Hintázás kötélhintán, félgömbben, libikókán, tányérhintán. (3. kép)

Labdákkal végzett gyakorlatok

- A Bobath labdákon hasaló gyermeket a lábánál fogva előre-hátra, illetve oldal irányba mozgatjuk, a gyermeknek kezével oldaltartásban kell egyensúlyoznia.
- Bobath labdán ülve egyensúlyozni.
- Bobath labdán hanyattfekvésből felülni (combnál megtámasztva segíthetünk).
- Bobath labdán hasalva, asztalról tárgyat levenni, asztalon autót tologatni.
- Bobath labdán hasalva, 2 kézzel felfelé nyújtózni (a felfüggesztett játékot vagy lufit elérni).
- Bobath labdát gurítani vagy térden állva (nem szabad eldőlni, letámasztani) vezetni.

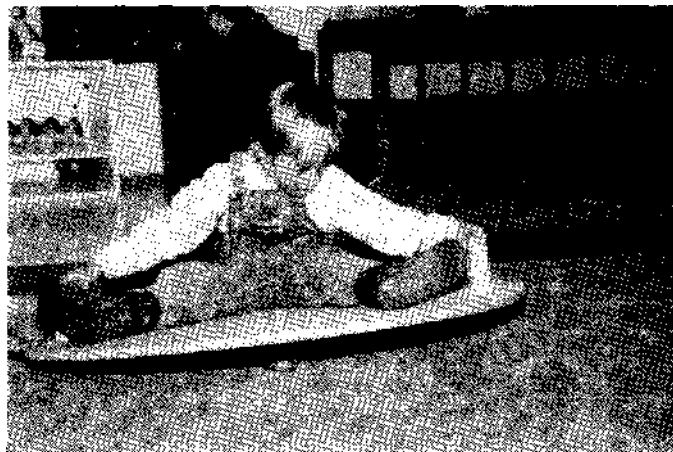
Hengeren végzett gyakorlatok

Bobath (body) hengeren a fenti gyakorlatokat ismételni lehet.

- Hosszú, a gyermek testmagasságának megfelelő hengeren egyensúlyozni, fekve, hason, háton, ülve.
- A hosszú hengeren keresztben ülve, manipulálni.
- A hengerben, hordóban vagy mászóhengerben gurulni, lejtőn lefelé, majd egyenes talajon.

Billenő tányér, palló alkalmazása

- Egyensúlyozó tányéron billegés, ülve, állva, kapaszkodva. (4. kép)
- Billenő pallón járás, segítséggel.
- Terápiás golyókkal játszás. A golyókban fordulás, felállás, térdelés.
- Járás lépőköveken, váltott lábbal, előrajzolt lábnyomokon.

4. kép

Gördeszkával végezhető gyakorlatok

- Gördeszkán ülés, hasalás, hátrafekvés, állás, segítséggel.
- A deszka tolása.

- Elrugaszzkodás fix tárgytól, gördeszkával.
- Gördeszkán ülve, húzás-tolás, erő kifejtés (karikát elhúzni a felnőttől)
- Gördeszkán ülve, „evezés” WC pumpával vagy bottal, fólia hengerrel segítve a haladást.

Rugós deszka alkalmazása

- Ugrálás gumimatracon, vastag szivacson.
 - A rugózás megtanítása.
 - Fellépés, lelépés a rugós deszkáról.
- járás több egymás mellé tett deszkán, átlépés gyakorlása, segítséggel. Ezeknél a feladatoknál az AYRES szenzomoters terápia elemeit is alkalmazzuk, „mert a szenzomotoros tréning lehetővé teszi, hogy tudatos koncentráció nélkül haladjon a cél felé,” (FLEHMING, Ín. HUBA, 1991.) a gyermek, s ennek a korai életszakaszban nagy jelentősége van.

3. Mozgásos játékok

A játékos utánzó gyakorlatok, illetve az alapmozgások fejlesztése nem elkülönült funkciógyakorlás keretében, hanem játékosan zajlik.

A vonatozás, az egyszerű körjátékok (pl. Fehér lilomszál... vagy Nem kellesz, nem kellesz... vagy Sétáljunk, sétáljunk ...), labdázás stb. alkalmas az előzőekben felsorolt gyakorlatok összekapcsolására, gyakorlására.

Ezekbe a mozgásos játékokba igyekszünk mindig „becsempészni” egy -egy új, éppen megtanulandó elemet.

Vagyis, az általunk tervezett mozgáselemhez keresünk játékot, verset, mondókát, egyszerű mesét.

Minden foglalkozáson elengedhetetlen a játékoság mellett, valamilyen játékkal lezárni a nagymozgások fejlesztését. Ezek a már említett körjátékok, páros játékok. Pl. Zsipp-zsupp,

Hinta-palinta, \ vagy földön
ülve „közös evezés”

páros húzás-tolás (Húzz koma engemet...), (fűrészelés)
vagy közös labdázás, pl. labdagurítás párosán vagy körben egymásnak. A gyermeknek módja van a játékok során a saját testéről, teljesítményéről újabb információkat szerezni, pl. az ügyességéről - arról, hogy milyen biztosan, pontosan, gazdaságosan tudja kivitelezni a mozgást, a gyorsaságáról (pszichomotoros tempó), az erő adagolásáról, a felhasznált adekvát erő mennyiségéről, a ritmusról, a flexibilitásáról (mozgékonyaságáról), vagyis egyik mozgásmintáról a másakra történő váltásról, az egyensúlyi helyzetéről, a kitartásáról stb.

Fontos, hogy az erőfeszítés, koncentráció után legyen mód az ellazulásra, „leengedésre”, a nyugalmi helyzetbe való visszatérésre.

Ezek a mozgásos játékok, ha a gyermekek elfáradtak, átmehetnek spontán szabadon választott játéktevékenységbe.

Az előzőekben ajánlott gyakorlatokból a pedagógus ötletet meríthet, a saját csoportjának fejlettségi szintjét figyelembe véve, s talán inspirációt kap újabbak kidolgozására.

A nagymozgások fejlesztésénél a szívfejlődési rendellenességben szenvedő gyermekeknél a szakorvos véleményét feltétlenül kérjük ki!

Eszközök a mozgásfejlesztésnél

Egy-egy foglalkozáson a már tanult mozgások összetett gyakorlására is mód van. - Ehhez ragyogó segítséget nyújtanak a terápiás golyókat tartalmazó medencék, (5. kép)

5. kép

a Bobath labdák (51, 62, 95 cm átmérőjű nagy színes műanyag labdák),
a Bobath hengerek (body henger),
gördeszék,
rugós deszkák,
karikák,
műanyag súlyzók,
alufóliás hengerből készült tornabotok,
babzsákok, párnák, szalagok, nehezékek, kendők,
labdák,
a padlón szigetelőszalaggal „rajzolt” utak,
a padlón öntapadós tapétával készített láb- és kéznyomok,
a Greifswald tornaszer vagy bölcsődés mászóka,
a szobalépcső,
a mókuserék lejtővel, lépcsővel kombinálva,
padok,
billenő korong,
mérleghinta,
hálóhinta,
tányér hinta,

- kötélhágcsó,
- csúszda,
- mászóhenger (puha),
- hordó (kemény),
- „WESCO” tornaszerek,
- húzható, tolható játékok,
- pedáló egyensúlyzók.

Mindezek beszerzése sok pénzt és utánjárást igényel, de ennek hiányában is lehet eredményes fejlesztést végezni. A hengert önmagunk vagy egy szülő elkészítheti, a lejtőt pótolhatja egy vasalódeszka, a Bobath labdát az erős strandlabda stb.

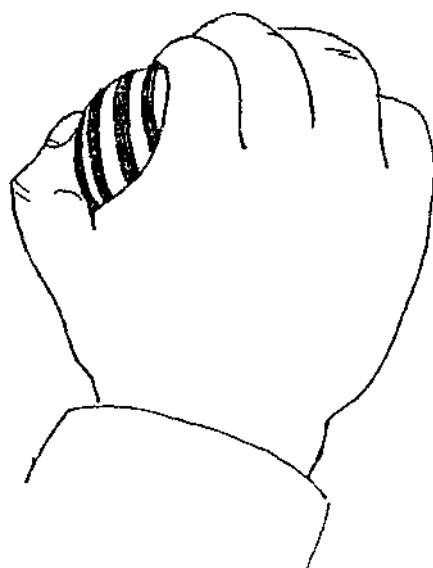
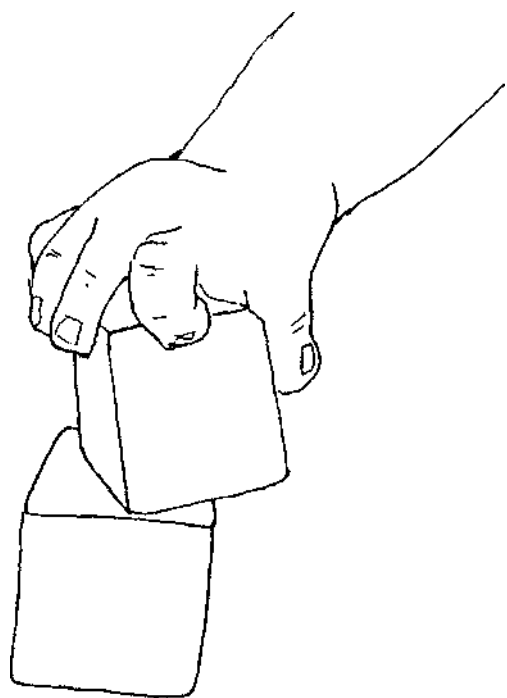
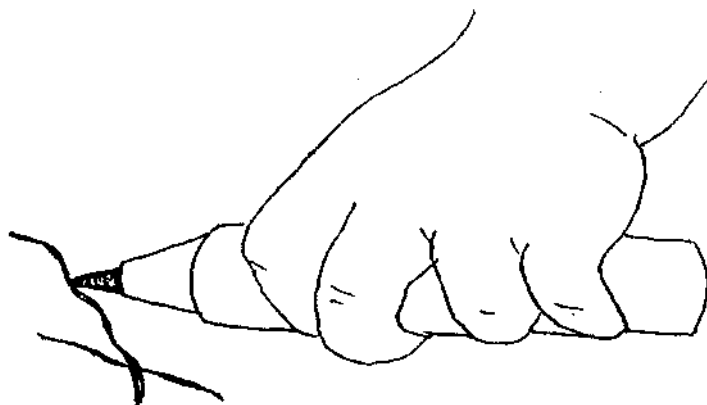
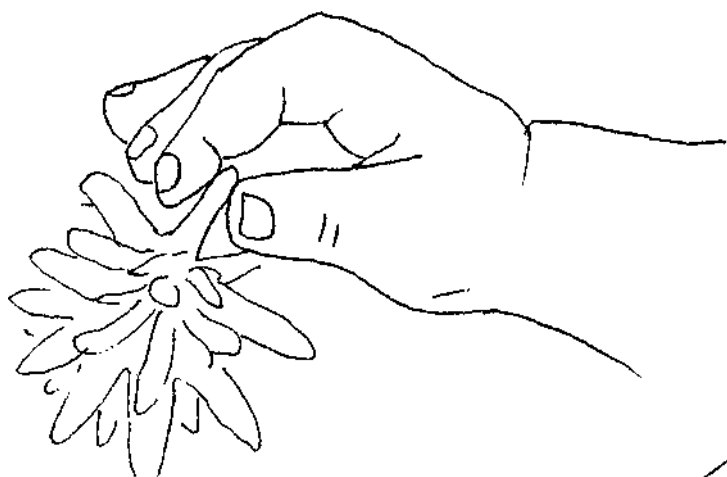
A legjobban megkonstruált eszköz sem pótolja a fantáziát, a kreativitást, a hozzáértést!

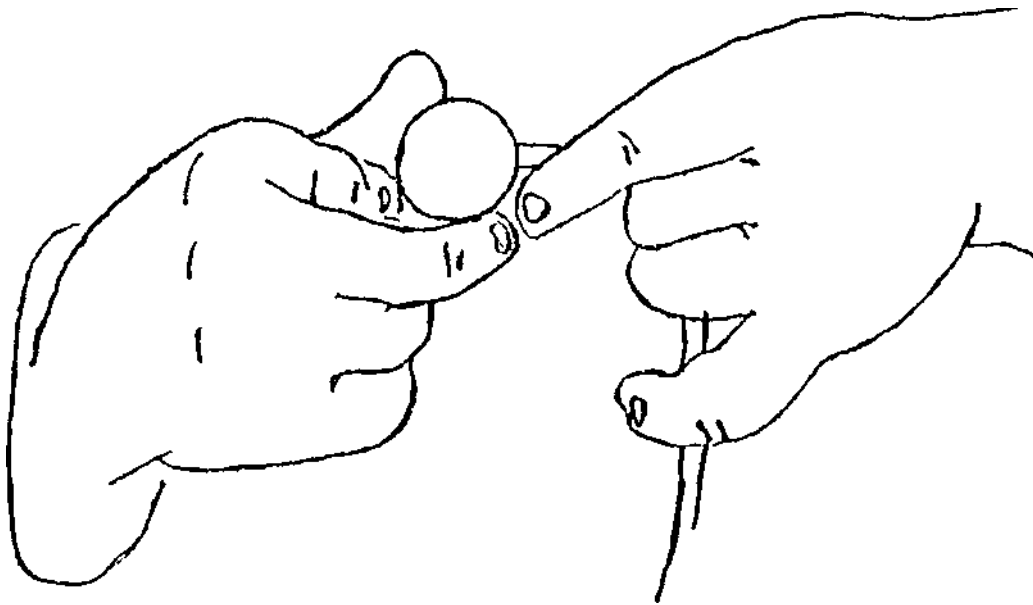
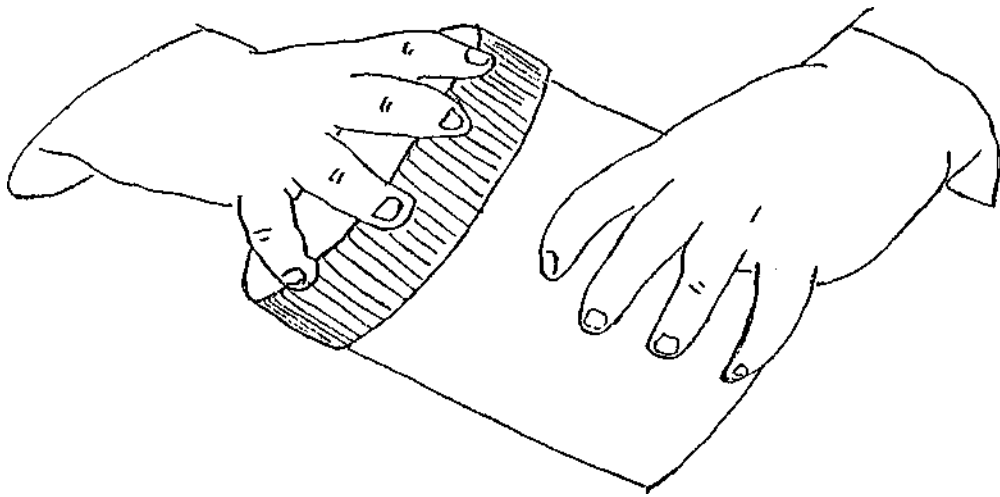
III. A manipuláció fejlesztése

A kézhasználat fejlődésének néhány állomása rajzban

\fmommotorika fejlesztése

A manipuláció fejlesztésének **célja:**

- a kéz és az ujjak ügyesítése, mozgékonyáguk fokozása,
- a kézmozgások célirányos kialakítása,
- a kéz izomerejének szabályozása,
- az ujjak tapintásérzékének fokozása,
- a csukló, az ujjak laza mozgatása,
- a hüvelyujj és többi ujj közti **oppozíció** kialakítása,
- a szem és kézmozgás közti koordináció kialakítása,
- a látás-tapintás-mozgásérzet együttes szabályozása,
- a dominancia kialakításának segítése,
- a figyelem, emlékezet, ügyesség fejlesztése.

Ennek érdekében:

Fogás-elengedés tanítása:

- Különböző nehézségű, minőségű anyagokat, játékokat kínálunk fel a gyermeknek, s igyekszünk rávenni arra, hogy megfogja azokat, (textil, fa, műanyag, fém stb.)
- Különböző nehézségű játékokkal vesszük körül, olyan játékokat helyezünk közé lébe, amelyek hangot adnak, (homokkal, kavicsal, rizzsel, száraz tésztával megtöltött flakonok, zsákok, vagy Kinder tojás műanyag belseje). V igyázzunk, hogy jól záródóak, a gyermek tenyeréhez alkalmazkodó méretűek legyenek!
- Különböző kendőket adunk a kezébe.

Ezzel a taktilis-vizuális ingerléssel, melyet beszéddel kísérünk, igyekszünk aktívan vizálni a gyermeket.

6. kép

Készíthetünk olyan, a gyermek tenyerébe illeszkedő különböző anyagokból (se lyem, bársony, kötött stb.) készülő zsákocskákat, amelyeket különböző tartalommal töltünk meg. (pl. száraz tészta, rizs, bab, borsó, homok, vatta stb.)

A tárgyak egyik kézből a másikba vehetők, elengedhetők, két kézben egyszerre tarthatók, rázogathatók. (6., 7. kép)

Ki-be pakolás

Alkalmat ad a szem-kéz koordináció, a taktilis vizuális érzékelés, fogás, elengedés, a célirányos mozgáskivitelezés gyakorlására, illetve a beszédmegértés fejlődését is szolgálja.

Ezeket kosárba vagy tálba, esetleg dobozba helyezve kínáljuk a gyermeknek. Ha színesek, a gyermek igyekszik megfogni azokat. Segíthetünk úgy, hogy „ráfogunk” a gyermek kezére, hogy egy pillanatra megtarthassa a felkínált tárgyat.

A zsákokat különböző mélységű, minőségű, színű edényekbe tehetjük. Fontos, hogy egyszerű utasítással kísérjük. Pl. „Tedd bele! Bele, bele! Vedd ki! stb.

- A nagyobb, puhább tárgyak után, nagyobb, de a gyermek számára jól megmarkolható kemény tárgyakat pakolunk ki-be.
- Ezután kisebb puha, majd kisebb kemény tárgyakkal folytatjuk a gyakorlást. Használhatunk zsákot, labdát, (szivacs, kemény, tömött, pingpong, csörgő stb.) hengereket, korongot, golyót, Kinder tojás műanyag részét, kis állatfigurákat stb.
- A különböző alakú tárgyak a különböző fogások megtanítását segítik, mert más módon fogunk egy golyót, egy hengert, ceruzát, kulcsot, kefet stb. (8. kép)
- Fejlesztik a beszédmegértést, pl. Add ide! felszólításra átadja a gyermek azokat. Felszólításra bepakol stb.
- A gyermek megtanulja a ki-be pakolást mindkét kezével.
- A manipuláció, a **fogás, elengedés** megtanítását segíti a labda gurítás, megfogás, eldobás, ledobás is.
- A **3 ujjas fogás** kialakítását elősegíthetjük a **markolás** (felső tenyér fogás) gyakorlása után. A henger alakú tárgyak (pl. „Plusz” vitaminos flakon, gyógyszeres flakon) egyre kisebb - a behelyezendő tárgy méreté-

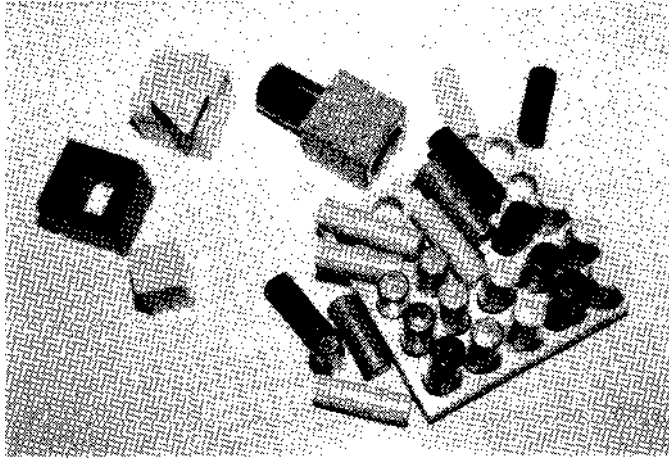

7. kép

8. kép

hez közelítő méretű edénybe - (pohárba, hengerbe) bepakolásával. Ehhez jól használható a tojástartó, melybe a Kinder-tojás rakható, a lyukas formatábla (Brió játék), a Matchbox: „Kis kopács” nevű játék, kalapácsos játék stb. (9., 10. kép) A 3 ujjas fogásból jutunk el a hüvelyk és mutatóujj oppozíciójához.

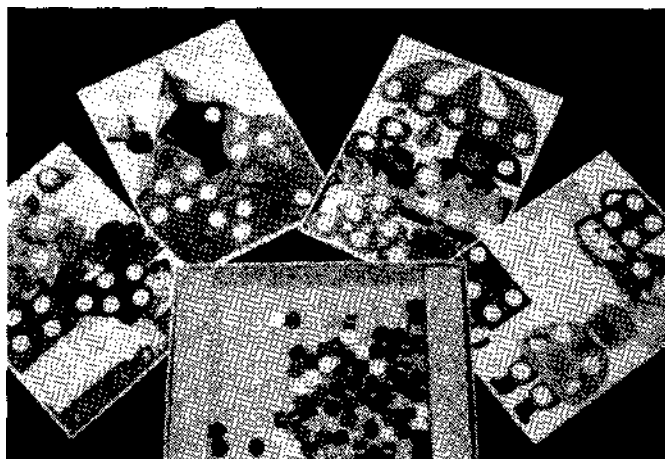
9. kép

10. kép

A Montessori torony elemeinek leszedése, felrakása fejleszti a **2 ujjas fogásnak** azt a változatát, mikor a mutatóujj alul van, a hüvelykujj felül, végül megtanulja a gyermek az úgynevezett csípőfogást, (mutatóujj felül)

A csípőfogás kialakítását gyakorolhatjuk különböző csipeszek leszedésével, felrakásával. Kezdetben nagy (süteményes), majd cukorkiszedő illetve ruhacsipesszel dolgozunk. Felvehetünk velük könnyebb tárgyakat. Ki-be emelhetjük vele a játékokat, előre vágott kartonnal sünit, napot, állatoknak lábat, embernek kezét-lábat csinálhatunk. A csipesz kiválasztásánál nagyon fontos a könnyű nyithatóság! Desszertes dobozból kiszedhetünk pörgettyűt, illetve csokoládé helyére berakhatjuk azt. A „Qulps” nevű Ravensburger játék korongjait berakhatjuk a táblákba. (11. kép)

11. kép

- Apró, lapos tárgyakat, pl. gombok (füles, vastag, lapos, fém, műanyag, átlátszó, kicsi, nagy) összeszedésével, bepakolásával, majd meghatározott helyről, pl. desszertes doboz műanyag betétjéből való kiszedegetéssel gyakoroltatunk. Fontos, hogy a doboz olyan méretű legyen, amely készíti a gyermeket a 2 ujjas fogásra.
- Fokozatosan, egyre apróbb tárgyakat szedegetünk. Pl. mazsola, francia draszté, zi-zi, szőlőszem stb.

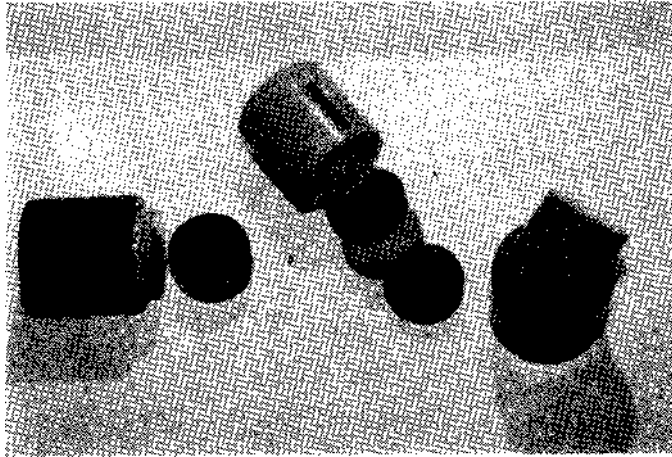
A 2 ujjas fogás másik formája a **hüvelyk-középső ujjal való fogás**, amely a vágás szempontjából fontos. Általában a művelet előkészítése történik a korai fejlesztésen.

Terápiás olló alkalmazásával az ügyesebb, nagyobb gyermekek megtanulhatják hosszú, keskeny papírcsíkok keresztben történő vágását. **Tárgyak egymásba illesztése**

- Nagyobb papír dobozba kisebbeket rakunk, együtt kiszedjük.
- Nagyobb dobozokba kisebb dobozokat helyeztetünk sorozatban.
- Különböző pohártornyok, hordótornyok, egymásba rakható kockák, orosz baba sorozat segítségével tapasztalhatják meg a gyermekek, hogy bizonyos tárgyak egymásba illeszthetők, míg mások nem, s mindezeknél a megfelelő méret a meghatározó.

A próba-szerencse alapon szerzett tapasztalatok segítik a gyermeket abban, hogy az egyszerű összefüggést észrevegye a tárgyak nagysága között, az ok és okozat közvetlen egymásutánisága alapján, amely később a kauzális összefüggések felismerését segíti. A Brio-játékok közül jól használható az a 3 üres hengert tartalmazó játék, amely közül az elsőbe 1 henger, a másodikba 2 nagyobb korong, a harmadikba 4 kisebb korong illeszthető. (12. kép) Az egymásba helyezhető elemek alkalmasak az **építésre** is.

- A pohártorony ledöntése, majd 1-2 elem felépítése színes elemekből, szívesen végzett feladat.
- A zörgő, jól kézbevehető, az elcsúszást gátló elemet tartalmazó kockák segítenek az első próbálkozásoknál.

12. kép

- A 2-3 elemből építhetünk kis fakockákkal,
- műanyag kockákkal,
- „Duplo” építőelemek összeillesztésével vagy Gabi építővel is próbálkozhatnak,
- Rakhatunk egymásra skatulyákat, fémdobozokat. (Pl. színes papírral bevont sörös dobozokat.)

A fűzés megtanulásának fokozatai

A gyöngyfűzés minden egészséges kisgyermek kedvenc játéka. Ez a látszólag egyszerű „játék” bonyolult tanulási folyamat eredményeként jön létre.

A sérült kisgyermeknél csak apró lépésekre lebontva, hosszas gyakorlás után jelentkezik eredmény. Mikor lesz képes a gyermek erre a feladatra?

Ha biztosan tud fogni, elengedni;

tárgyat, fixálni, mozgó tárgyat a szemével követni, tud egyik kezéből a másikba átvenni tárgyakat.

Szem-kéz koordinációja olyan fejlett, hogy célzott mozgást koordináltan tud végrehajtani.

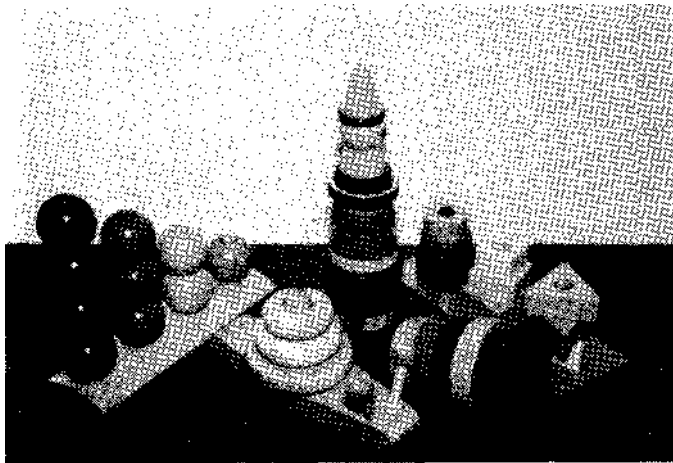
(Pl. apró tárgyakat célzottan bedugni tud már.)

Vizuális emlékezetében képes elraktározni, illetve felidézni azt a műveletsort, amely abból áll, hogy kiveszem a gyöngyöt, megkeresem a lyukat, beledugva a fűzőszálat, a másik oldalon kihúdom, elengedem a gyöngyöt vagy lehúdom a többi mellé stb.

Ahhoz, hogy megtaníthassuk a gyöngyfűzést, először apró lépésekben, elemeire bontva kell elsajátíttatni. Fokozatok a következők lehetnek:

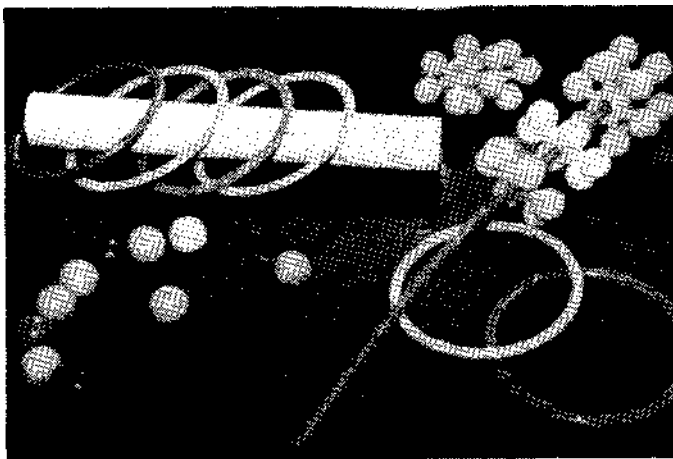
- Szék lábáról, gyurmába illesztett alufólia hengerről karikák leszedése, majd felfűzése. Otthon elkészíthető változat: rögzítsük (pl. gyurmatalpba) alufólia gurigát, vagy műanyag flakont, s erre fűzzünk pl. kerek sajtos dobozokat, amelynek közepére

megfelelő lyukat vágunk, vagy dezodoros, hajlakkos flakonra műanyag karkötőt. De jó játék a mama kinyújtott lábáról, karjáról leszedni a karikát, vagy felfűzni stb. Nagy méretű műanyag korongok le-fel fűzése (Montessori torony). Fa Montessori torony le-fel fűzése nagyság, szín figyelembevétel e nélkül. (13. kép)

13. kép

Fa golyókból álló torony fűzése.
Függőleges fűzés, különböző alakú tárgyak rúdra fűzése.
Fűzés vízszintes irányban. (14. kép)

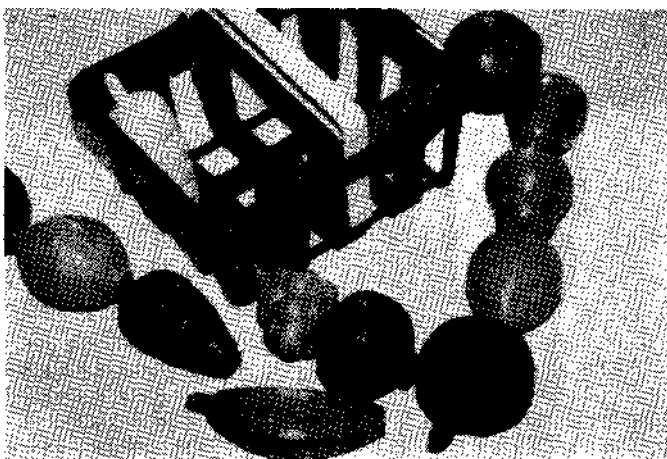
14. kép

- Seprűnyél, fólia henger segítségével, nagy karikák le-fel fűzése vízszintesen.
- Zenélő, Montessori elven működő csörgő elemeire szedése, illetve visszaépítés.
- Vízszintesen fűzhető Montessori játékok, pl. kutya, bárány stb. elemeivel játék.
- A továbbítás megtanítását jól készíti elő egy egyszerű drótból, golyóból, illetve fatalpból készíthető sablon. (15. kép)
- A pontos célzás, a pontos illesztés, a 3 ujjas fogás tanítását, a szem -kéz koordinációt fejleszti a lyukas tábla. Különböző figurákat, rudakat, szögeket kell beleilleszteni.

15. kép

- A pontos illesztést, a vízszintes fűzést egymásba illeszthető műanyag elemek, pl. gyümölcsökből készült lánc készítésével készíthetjük elő. A gyümölcs egyik oldalán lyuk, a másikon egy „bütyök”, egy illeszték van, mellyel lánczá kapcsolhatók az elemek. (16. kép)

16. kép

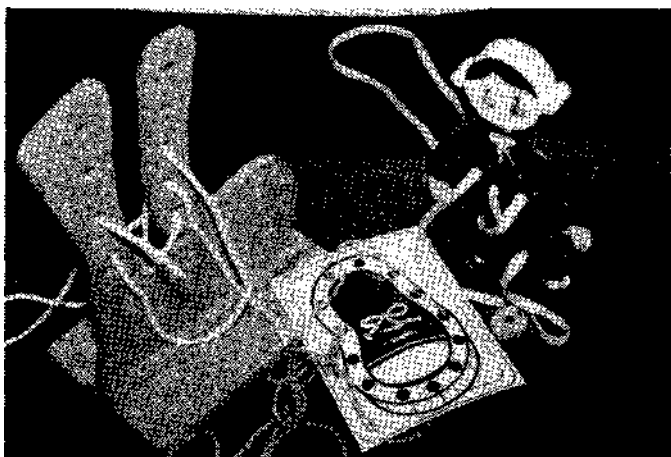
- Az átfűzést gyakorolhatjuk olyan formátáblán (cipő, baba), melynél a gyermek két kezét a tű bedugására, illetve a másik oldalon való kihúzására használja. (17., 18. kép)

Vastag, műanyag csőre építő játék elemeinek fűzése.

A vastag műanyaggal bevont, viszonylag merev drótra könnyen fűzhetők a WC papír gurigák, szalvétagyűrűk, korongok. Vastag kötélre különböző alakú lyukas tárgyakat fűzünk.

Vastag fa kötőtűre, majd fém kötőtűre, hurkapálcára fűzünk vastag (1/2-1 cm átmérőjű) lyukas korongot.

Kb. 10-12 cm hosszú fa vagy műanyag kötőtűből készült tű segítségével nagylyukú gyöngy fűzése.

17. kép

18. kép

- Fokozatosan kisebb golyók, illetve gyöngy vékonyabb fonálra fűzése.
- Fából, papírból készült formák körbefűzése (fa, cipő, autó stb.).
- Két kezes manipuláció: illesztés, fűzés 2 lyukú vagy több lyukú játékkal (19. kép)

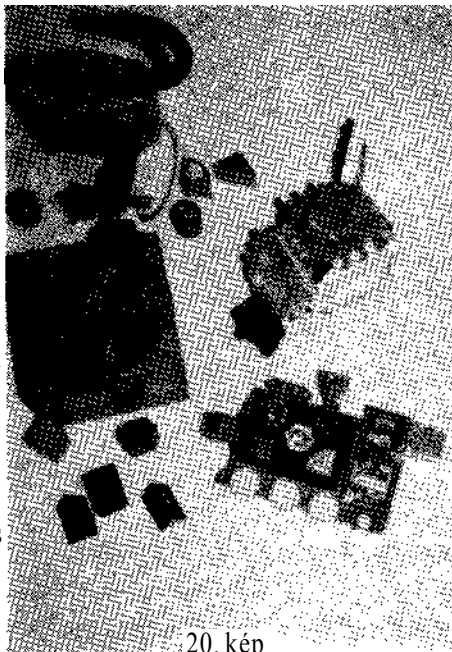
19. kép

Formatáblák

A gyermek számára az őt körülvevő világ kezdetben egy differenciálatlan káosz. A látványt, a hangokat nem tudja elkülöníteni. A globálisan, felhívó jellegű tárgyakkal (személyekkel) kapcsolatba kerülve, azokról sokoldalú tapasztalatokat szerezve, fokozatosan képes a részletekre is figyelni, az egészből egy-egy lényeges részt kiemelni. Az alak-háttér differenciáló képessége fokozatosan finomul. Ezt a képességet fejlesztik a formatáblák is, illetve a velük való tevékenység, amely persze a finommotorikát, (2 ujjas fogás, pontos illesztés), a szem-kéz koordinációt, a figyelmet stb. is befolyásolhatja.

Ha már pohártorony építéssel megtanulták az elemek egymásba rakását, egyszerűbb, 1-2 elemet tartalmazó formatáblával taníthatjuk a pontos illesztést.

- Olyan táblát alkalmazzunk, melynek jól megfogható, a gyermek tenyerébe illeszkedő fogója van. Kezdetben kiszedjük a formát, majd együtt visszailllesztjük.
- Segíti az azonosítást, ha a táblán a kiemelt forma negatívját is ugyanolyan színűre festjük, így a szín és forma egyaránt segít az azonosításban. A formatáblák különbözők lehetnek:
- Műanyag játék, egy-egy kivehető formát tartalmazó elemmel, az egyes formák fogazatai révén összeépíthető. (Az összeillesztés is gyakorolható vele.)
- Olyan tábla, melyből a kivehető forma kissé kiemelkedik pl. vonat - benne különböző állatok, négyzet-, háromszög-, henger alakú elemen. (20. kép)
- Brio játék, ahol az egyforma méretű, különböző színű kocka közepéből kivehető a különböző színű henger, téglatest, háromszög alakú oszlop.
- A Béby ügyességi játékok műanyag elemek beillesztését tanítják ahol a gömböt forgatva kell az elem helyét megkeresni.
- Ennek egyszerűbb, számunkra használható változata az a doboz, melynek tetején különböző nyílások teszik lehetővé a formák azonosítását, a bedobás után, a doboz aljának elhúzásával újra hozzáférhetők az elemek.
- Ennek szellemes, továbbfejlesztett változata a cserélhető tető, amely megsokszorozza a variációs lehetőségeket, amelyek műanyag kulccsal nyithatóak, így ez a művelet is gyakorolható.
- A formatáblák közül vannak egyszerűbb, 3-4 elemet tartalmazó, kis fogóval ellátott, jól megfogható, a negatívról biztosan felismerhető formatáblák. (Ravensburger játék)
- Formatáblák készülnek bizonyos témakörök szerint 1-1 táblán több sorban vannak pl. különböző járművek, gyümölcsök, állatok stb. (21. kép)

21. kép

- Használjuk azokat a fatáblákat is, melyeknél nem alkalmazunk fogót, egy-egy figurát tartalmaznak, melyek 3-4 részre vannak vágva (puzzle szerűen). (22., 23., 24. kép)
- Készülnek szivacsból is formatáblák, melyek fürdésnél is jó játékokul szolgálhatnak. A formatáblák alkalmazásánál is érvényes, hogy először kiszedni tanítjuk meg a gyermeket, majd 1 elem kiszedése utáni visszarakást. Ha a műveletet már megtanulta, (az illesztést, pontos beigazítást), akkor 2 elemmel kísérletezhetünk, illetve többel.

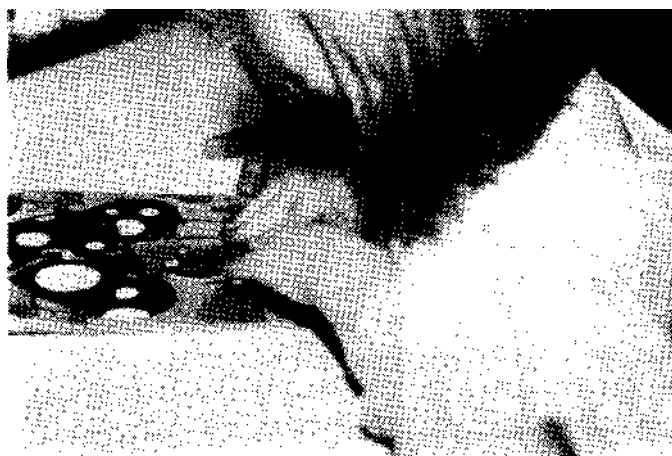
22. kép

Ha sikertelenül próbálkozik a gyermek, segíthetünk a negatív kiszínezésével, de az is lehet, hogy még nem képes a rész-egész viszony felismerésére, figyelme, alakál-landóságfelismerése, emlékezete, stb. még fejletlen ehhez a feladathoz, bár a mozdulatokat már megtanulta kivitelezni. Nem szabad erőltetni a gyermeket, meg kell várni, amíg megéri a feladatra.

A különböző fejlesztő játékok alkalmat adnak az olyan mozdulatok elsajátítására is, mint a **ki-be, le-fel kapcsolás** (villanykapcsoló, játék mozgásbáhozához szükséges kapcsoló, zseblámpa stb.) a **csavarás-tekerés** megtanítása (különböző kupakok leszedése, visszarakása, játék felhúzása, zenélő doboz megszólaltatása stb. segít-54

23. kép

24. kép

ségével. Megtanulják a csengők, különböző gombok **megnyomását**, a dobozok, ajtók nyitását, csukását, fiók kihúzását, betolását stb., tehát azokat a mozdulatokat, melyek a mindennapi életben is szükségesek. Ezeket játszva sajátíthatják el a gyermekek. (25. kép)

Manipuláció és ábrázolás

A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermekek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, gyurmázással, nyomdázással, firkálással élik ki.

A közösen készített „művek”, az önálló alkotások, a különböző anyagokkal, eszközökkel való ismerkedés, a színek, formák tapintásos, vizuális élménnyel gazdagítják a gyermekeket.

Sikerélményhez jutnak, az eredmény, a produktum a szülők számára is megőrizhető, az otthoni családtagoknak megmutatható, újra és újra előszedhető emlékek, együttes öröm hívható vele elő.

25. kép

Az érzelmi oldal mellett, a kéz ügyesítését, a sokoldalú tapasztalatszerzést, a szemkéz koordináció, a testkép, testséma fejlesztését, az alak-háttér megkülönböztető képességet, a figyelmet fejlesztik.

Tapasztalatot nyernek az anyagok, eszközök tulajdonságáról, a papír határáról, a különböző nyomatokról, az ábrázolás folyamatosságáról, illetve megszakíthatóságáról, stb.

- A foglalkozások kezdetén ismerkedünk a **vízzel, homokkal**. Pergetjük, vizezzük, formázzuk, ki-be öntjük.
- Vizes szivaccsal nyomot hagyhatunk pl. táblán.
- Nagy alakú csomagoló papír ra tenyér, majd lábnyomot készítünk (vízzel, festékekkel).
- Festünk borotvahabbal tükörré. (A kinyomott habot szétkenjük, a tenyérrel szétkent habra az ujjunkkal rajzolva, előtűnik a tükörből a gyermek arca.) (26. kép)

26. kép

- Ismerkedünk az **ujjfestékekkel**.
- Festünk ujjal tükörré, függőlegesen, vízszintesen, közösen, egyénileg üvegre, karton dobozra, vastag hullámpapírra, fotokartonra.

- Nylon anyagra. (Belebújunk nagy nylon zacskóba, egymást befestjük.)
- Nagy papírsákra,
- fóliára (írásvetítő fólia, vagy iratborító átlátszó fólia),
- kisebb papírzacskóra, (csákó készülhet belőle),
- tortapapírra,
- festünk „polyfix”-es cipőápoló tubusba töltött festékkel, (27. kép)

27 kép

- céklalébe mártott szivaccsal.
- Sűrű temperába mártott szivaccsal nyomdázunk.
- **Dugóval** (parafa) nyomázunk, pöttyözzünk.
- Krumplival, sárgaréppával nyomdázunk.
- Szivacsot csipesszel fogva festünk.
- Széles, lapos **szivaccsecsettel** festünk.
- Házi készítésű „csumi”-val (Különböző vastagságú, jól markolható, vagy vékonyabb farúd végére vatta, majd gézdarabot kötünk, ezt mártjuk festékbe.) festetünk. A szokásos vastag ecsetet nem tudják még kezelni a gyermekek, a túl erős nyomaték miatt nagyon gyorsan tönkrömegy.
- Ezeket az eszközöket különböző módon alkalmazzuk, nagy felületen, közös munkával, vagy egész felület betöltését egyénileg végeztetjük, illetve előre rajzolt formákat díszíthetünk (pöttyözés, krumpli nyomda).
- Gyertyával előrajzolt formát átfesthetünk.
- Előre rajzolhatunk, kivághatunk maci fejet, babaruhát, labdát, pillangót, kutyát, hajót, autót, a gyermek kedvenc játékát, Mikulás csizmát, fenyőfát, farsangi álarcot stb, ezt festjük, díszítjük különböző technikákkal.

Készíthetünk házilag is festéket: 1 csésze szappanreszelékből, amit 3/4 csésze vízben "eloldunk, s 1 csésze vízben oldott keményítővel keverünk össze. (Ez a szappanreszelék miatt könnyebben kijön a ruhából.) Színezhetjük ételszínezékekkel.

- Festünk textilfestékkel különböző anyagokra.

A festés mellett a **gyurmázás**, agyagozás is fontos tevékenység.

A gyurkálás, az anyag puhítása, a gömbölyítés, sodrás, lapítás, különböző tárgyakkal nyomot hagyás a sokféle anyagra, újabb tapasztalatok forrása lehet.

A legtöbbet alkalmazott eszköz a liszt-só, illetve tészta gyurma, de az agyag, a plasztilin, illetve a „gyurmóka” is szerepelhet a repertoárban, illetve otthon, a sütemény egy kis darabja.

Az anyag **puhítása** lehetővé teszi, hogy gyakoroljuk a szorítást, egyik kézből a másikba átrakást.

A **lapítás** a legegyszerűbb művelet, a gyermekek élvezettel csapkodják az anyagot. Itt az erősebb nyomás kifejtését érdemes megtanítani. Különböző kisebb tárgyakkal mintát nyomhatunk a „palacsintába”, botokkal, hengerekkel rajzolhatunk bele stb. A **gömbölyítés** a két tenyér ellentétes irányú mozgását feltételezi. Megtapasztalhatja a gyermek, hogy túl erős nyomaték hatására összelapul a produktum. A gömbölyítés előtt kemény, a gyermek tenyerébe illő kis labdával gyakorolhatjuk a műveletet. (A gömbölyítés csak a segítségével végezhető, hisz még óvodás korban is nehézséget okozhat a sérült gyermeknek.)

A **sodrást** hengerek gurigázásával (előre-hátra) segíthetjük. Azt kell érzékelteni, hogy a tenyérrel végezzék a sodrást, s az ujjak legyenek nyújtottak. A gyurmóka könnyen puhítható, színes, s olyan kiegészítő játékelemeket tartalmaz (szemüveg, sapka, cipő, kéz, nyakkendő), mely segítségével pillanatok alatt baba, bohóc varázsolható az ügyetlenül megsodort formából.

A három ujjas fogás kialakítása után, vagy annak gya korlásaként, **ragaszthatunk** pattogatott kukoricát, (virág, hajó stb.) pufit, alufólia gombócot, krepp-papír galacsint, műanyag granulátumot. A ragasztáshoz csirizt vagy ragasztó stiftet érdemes használni. A ragasztóval a felnőtt keni be a felületet, amelyre ráilleszti a gyermek a kukoricát, cukrot, stb.

Az itt felsorolt technikákkal, eszközökkel csak az ismerkedés a cél, az ábrázolási kedv felkeltése. Ezért fordul elő, hogy bonyolult technika, - mint a gömbölyítés - is szerepel a programban.

Azt szeretnénk elérni, hogy merjenek a gyermekek hozzányúlni az anyaghoz, tanulják meg, hogy mi ehető, mi az, amivel valamit alkotni lehet, mozduljon meg a fantáziájuk. Az ábrázoláshoz megfelelő helyet kell biztosítani, a gyermekekre pedig „festő köpenyt” kell húzni, amely készülhet a Liberó pelenkás zacskóból, vagy szemetes zsákból is, amelynek alján a fejnek, oldalán a két karnak lyukat vágunk. A festés, gyurmázás, ragasztás egyben jó lehetőség az önkiszolgálás gyakorlására is.

A foglalatosságot követheti a kézmosás, mely alkalmat ad a vízcsap kinyitására, szappanozásra, kézmosásra, csap elzárás, törölközés megtanítására, illetve gyakorlására is.

Házilag elkészíthető **ujjfesték**: Egy lábasban 10 dkg búzalisztet összekeverünk vízzel. Közben lassan felforraljuk. Ehhez 4 ká véskanál hideg vízzel elkevert kukoricakeményítőt adunk. A kihűlt masszát tojásfestékkel vagy ételszínező festékkel színezhetsük. **Ujjfesték**: 10 dkg mosáshoz használatos keményítőt egy kis hideg vízben feloldunk. Ehhez adunk 4 pohár forró vizet, majd az egészet összeforraljuk. A tűzről levéve, belekeverünk 4 dkg szappanreszeléket, ételszínezékekkel színezhetsük. **Gyurma** házilag: 1/2 kg lisztet, 1/2 pohár olajjal, 1/2 pohár vízzel összegyúrunk. Ha kell, vizet még adhatunk hozzá. Ha a keverék összeáll, festékkel színezhetsük.

IV. A kommunikáció fejlesztése

„A beszéd hidat ver az én-től a te-hez és az ő-höz" - írja 1970-ben ATZESBERGER.

A beszéd több tényező szoros kölcsönhatásában valósul meg. A gégében elhe -

- ezkedő hangszalagok a levegőáram hatására rezgésbe jönnek. A hangszalagrez -ések az ajakműködés, a fogak, a nyelvmozgás, a szájpadmogás, az úgynevezett **beszédszervek** összehangolt működése következtében hangokká, hangkapcsolatokká formálódnak.

E folyamat kialakulásában nélkülözhetetlen szerepe van a **hallásnak**. A fül felfogja ? hangingereteket, melyeket idegpályákon továbbít a **központi idegrendszer** felé, amely a hallott hangokat feldolgozza, tudatosítja. A hangkapcsolatok így tartalommal

- elítódott szavakká tudatosulnak - megérjük a beszédet.

Az idegpályák másik része a beszédszerveket és a központi idegrendszert kapcsolja össze, szabályos, jól szervezett beszédmozgások alakulnak ki, amelyeknek segítségével megformálhatjuk a hangokat, szótagokká, szavakká, később mondatokká kapcsoljuk össze - ki tudjuk fejteni magunkat, „beszélni tudunk". A beszéd megtanulásának van még egy nagyon fontos összetevője, amely nélkül a beszéd szervek, hallás, az idegpályák, a központi idegrendszer működése nem vezet eredményre - ez a **beszélő környezet** szerepe. A gyermek a beszédtanulás folyamatában a környezete beszédmintáját utánozza.

A DOWN gyermek beszéde

Az értelmi fejlődésükben akadályozott gyermekek szocializációját nagymértékben meghatározza verbális kommunikációjuk milyensége, az, hogy mennyire képesek gondolataikat, örömeiket, kívánságaikat beszéd útján kifejezni. Ez viszonylag érthető, nyelvtanilag kevésbé hibás beszédet jelent, amely lehetővé teszi beilleszkedésüket. A DOWN gyermekek beszéde és beszédfejlődése egyaránt tipikus. Beszédük minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaiktól. Később indul, lassúbb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén sajátosság jellemzi az ép hallással, és viszonylag ép beszédszervekkel rendelkező fogyatékos gyermeknél is. A megkésett fejlődés szintén hátráltatja a beszédfejlődést. Ez a tény megzavarja azt a folyamatot, amelyben a gyermek közvetlen közegében a beszédfejlődés hatására a képzete kialakulását és érzékelését. A beszédszervi mozgások magasabb koordinátságát igénylik. Minél korábban és minél koordináltabban mozog a DOWN kisgyermek, annál előbb és könnyebben kommunikál, mond szavakat. Ezért is fontos, hogy kétéves kor előtt tanuljon meg ülni, állni-járni. Ha ez nem történik meg erre az időre, a gesztusok, primitív hangmegnyilvánulások rögzülnek.

Felmerül, hogy azonos genetikai eltérés által létrejött DOWN syndroma esetén is milyen sokrétűek és mennyire specifikusak a rendellenességek. Ezért szükséges a

testi és szellemi, valamint a beszédfejlődés sajátosságainak, a beszédszervektipikus rendellenességeinek, a hang jellegzetességének, valamint a viszonylagosan alacsony szintű összeteljesítménynek, a gondolkodási és absztrakciós képességek alacsony szintjére való tekintettel jobb emlékezőképességnek és a mimika-gesztus alapján való kifejezőképességnek a következményeit levonni.

Az autizmusdiagnózis terápiaiban kialakult általános elvek mellett fontos, hogy kialakuljon az önálló, DOWN gyermekekre adaptált logopédiai terápia, amely a gyermekcsoport jellegzetes adottságait figyelembe veszi.

A DOWN gyermekkel való foglalkozás célja:

- A beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése.
- A beszédszervek ügyesítése
 - a beszédszervek passzív tornája,
 - ajak gyakorlatok,
 - nyelv gyakorlatok,
 - légző gyakorlatok.
- A beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése.
- A beszéd és mozgás összekapcsolása: mondókéval végzett mozgásos gyakorlatok.

Minél jobban kifejezik magukat, annál jobb lesz a magatartásuk, beilleszkedésük a családba és a közösségbe, annál könnyebb lesz az életük. Ezért a hangok kialakításához elsősorban **fontos a korai célzott segítség**. Ennek a korai fejlesztésnek két alapvető formája különíthető el:

1. A fejlődést kísérő segítség, amely mindjárt a születés után veszi kezdetét és túlnyomóan támogató, preventív jellegű.
2. A fejlődésre irányuló segítség, amely túlnyomóan korrigáló, pótló, kiegyenlítő jellegű.

A beszédfejlődés rövid áttekintése

A megszületett egészséges csecsemő első hangmegnyilvánulása a sírás, amelyben általános állapota fejeződik ki. Az 1-2. hónapban megváltozik, differenciálódik a sírás jellege. A baba környezete is felismeri, másképp sír, ha éhes, fáj valamije, abbamaradt a játék, visszatették a kiságyba.

A csecsemő első hangjai általában az ajaknál és a nyelvhegynél képződnek, vagyis ott, ahol a szopás révén, a beszédszervek fejlettebbek, begyakoroltabbak.

A 3.-4.-S. hónapban megjelenik az „igazi” hangadás, a gagyogás. Ez képezi majd alapját a tanult beszédnek.

Az 5.-6. hónapban egyre gyakrabban rájön arra, hogy szándékosan is létre tudja hozni ezeket a hangokat, gyakrabban „játszik beszédet”.

A 6.-7. hónapban változatosabb magán- és mássalhangzókat hallat, melyeket mind nagyobb élvezettel mondogat, hangképzési előgyakorlatokat végez (b-b-b-b, te-

té, ga-ga-ga stb.) cuppog, két ajkát berregteti, kiabál. Szívesen játszik olyan játékokkal, amelyeket zörgetni-csörgetni lehet, élvezi a zenét, a dúdolást. A 7.-8. hónaptól fogékonyabb a hangok utánzására, összekapcsolására, hangja differenciálódik, hallani, amint újabb és újabb hangadásra ösztönzi, hol magasabb (sivító), hol mélyebb hangokat hallat.

A 8.-9. hónapban elkezdi ciklizálni, ki tud ejteni egyes hangkapcsolatokat: pá -pá, ta-ta. Felfigyel az ismerős, gyakran hallott szavakra, (játékok neve, saját neve: „Peti gyere.”) Az első év vége felé kiejtett hangkapcsolatokat a gyermek egyre többször utánozza, majd összekapcsolja a látott, megtapintott tárgyakkal, a megjelenő személyekkel, s így kb. 1 éves kor körül megjelennek az első szavak és szóértékű mondatok („gyere”, „add ide”). A beszédmegértés mellett létrejön a kifejezés.

Kétéves korában beszédében a közlés mellett, a kérdés is megjelenik, főleg a „Mi ez?” „Ki?” formában. Cselekedeteit szóval is jelöli. („Panka áll.”) Képesse válik analógiák megfogalmazására, képről tárgyat megnevez.

A 3 éves kisgyermek több szavas, egyszerű bővített mondatokban beszél, egyszerű grammatikai formákat használ. Ettől az időszaktól a beszéd fejlettségi szintje a gyermek megismerő tevékenységére, cselekvésére visszahat és befolyásolja az egész személyiség fejlődési ütemét. Az előbbieken ismertetett beszédfejlődési folyamat eredményeként átlagos, egészséges fejlődés esetén, három éves korig minden gyermeknek meg kell tanulnia beszélni, a beszéddel egyszerű módon gondolatait kifejezni. Természetesen a beszédfejlődés folyamata ebben az életkorban nem zárul le, hiszen a szókincs (aktív és passzív) dinamikusan csak ezután kezd igazán fejlődni és a grammatikai rendszer fejlődése, a mondatalkotási készség alakulása is állandóan fejlődik a további évek során.

Tanácsok a csecsemőkori hallás! figyelem fejlesztéshez, mellyel a DOWN csecsemők szülei, gondozói hatékonyan segíthetik a kisgyermek fejlődését

Csecsemőknél a figyelmet felhívjuk arra, hogy

- Vegyék karjukra, dédelgessék, ringassák, közben dúdoljanak, énekeljenek neki. **Beszéljenek hozzá** a gondozási műveletek etetés, fürdetés, tisztábatevés közben.
- Kapcsolják be neki a rádiót, lemezjátszót, magnót, hallgasson zenét, rövid ideig. (Azért, mert az állandóan hallott hangok elvesztik felhívóerejüket.)
- Hajoljanak fölé, várják meg, amíg a gyermek visszanéz (tekintetkontaktus kialakítása), mozgassanak élénk színű tárgyakat (csörgő, kendő, műanyag állat) a szeme előtt. Figyeljék meg, követi-e tekintetével a felkínált tárgyat.
- Később a látóterébe helyezett, **hangot adó tárgyat** szólaltassák meg: csörgőt, zörgőkockát, sípot, csengőt, sípoló játékot.
- Rázzák meg a csörgőt a szeme láttára, majd lassan vigyék a gyermek háta mögé, úgy, hogy mozgásával követni tudja a hangot adó tárgyat.
- Nyomják meg a sípoló babát a gyermek előtt, majd takarják le egy kendővel, tanítsák meg arra, hogy keresse a játékot! Közben beszéljenek hozzá: „Hol a baba?” - kendő felhúzás - „Itt a baba!”
- **Különböző testhelyzetekben,** hátonfekvő, hasonfekvő, esetleg ülő helyzetben lévő csecsemő környezetében keltsünk zajt távolabb tőle, hogy ne lássa: tapsol-

junk, csengessünk, szólaltassuk meg a harangot, gongot, sípoljunk, nyomjuk meg a sípoló babát. Amennyiben nem fordul a hangforrás felé, fordítsuk oda, mutassuk meg neki, mit csináltunk. Próbáljunk ismét zajt kelteni mögötte és figyeljük meg a gyermek reakcióját.

- Figyeljük meg, felfigyel-e a hangra, megrebben-e a tekintete, ránéz-e, követi-e, nyúl-e utána?

1. A beszédkedv felkeltése, hallási figyelem fejlesztése

A hallási figyelem kialakításának lényege az, hogy minden tevékenység kezdetét megelőzi vagy a kezdéssel egybeesik egy hanginger. Ez a gyermek számára feltételes reflexként jelzi a gyakori, ismétlődő, azonos helyzetekhez kapcsolódó eseményt. A hang (az édesanya hangja, lépések, ajtó csukódás, edényzörgés stb.) a gyermek számára jelent valamit, társul egy cselekvéshez. Létrejön az inger-válasz jellegű reakció, amelynek ingere mindig a hang, főként a gyermek életkori szükségleteihez kapcsolódik (etetés, gondozás, anya-gyermekérzelmi kapcsolata stb.). Később már bővül a hang, a beszéd jelentő sége, és az anya-gyermek együttes cselekvésének elvá laszthatatlan elemévé válik, öltöztetéskor, anya megjelenésekor, utasítás, kérés ese tén, a gyermek nevének alkalmazásakor, a gyermek hívásánál, tárgyak, eszközök, cselekvések megnevezésénél stb. Ebből az a lapgondolatból és tapasztalatainkból kiindulva, a DOWN gyermek sajátosságait figyelembe véve végezzük fejlesztő te vékenységünket. Sok szerző említi, akik DOWN gyermekekkel foglalkoznak, hogy a DOWN gyermekeknél a fülkagyló rendellenes fejlődése, valamint a megnagyob- bodott garatmandula miatt, vezetékes nagyothallás fordulhat elő, ami praktikusán nem mindig észlelhető. Ezért fontos, hogy a gyermeknél minél korábban **hallásvizsgálatot** végezzenek. Tapasztalataink szerint, a DOWN kisgyermekek ritmusér zéke jó.

A korai hallásfejlesztésnél fontos szerepet játszik a **hallási figyelem felkeltése**, ami szorosan kapcsolódik a látás- és mozgásérzékelés fejlesztésével. Ha meg akarjuk tanítani a gyermeket arra, hogy a hangokra figyeljen, reagáljon, különösen kezdetben a mo zgás, a látás útján tapasztalható dogokat kell segítségül hívunk.

- Ha már fogni tud, adjunk könny ű csörgőt a kezébe, amit, ha a kezét mozdítja -eleinte önkéntelenül, később szándékosan - hangot ad.
- Játsszunk olyan játékokat is, ahol a füléhez (először az egyik, majd a másik füléhez) tartunk ketyegő órát, zenélő babát. Figyeljük meg a gyermek reakcióját. (Óvakodjunk az erős hangkeltéstől!)
- Készítsük, hogy egyedül keltsen zajt. Örüljünk együtt az eredménynek.

Személyek hangjának, zörejeknek differenciálása

- Kisgyermkekkel kezdetben olyan játékokat játszunk, ahol föl kell ismernie saját hangját, esetleg testvére, szülője hangját. Később megtanítjuk felismerni a szűkebb és tágabb környezetének hangjait.

(Konyhai zajok, ajtó, lábtörlés, csengetés, telefoncsengés, papírcsörgés, madár - csjcsörgés, villamos, autó hangja stb.)

- Kezdetben a hangforrás és a hangkeltő tárgy együtt legyen pl. ollócsattogás hangja, ajtónyitás, papírtépés - fokozatosan kapcsoljunk be olyan hangokat, melyek a tágabb környezetünkben léteznek, pl. mentő, riasztó stb.

Az akusztikus figyelem fejlesztését a későbbiekben **hangszerekkel** végezzük.

- Megnevezzük és megmutatjuk a hangszereket: dob, furulya, cintányér, „Nézd, dob!”

- Megszóltatjuk a hangját: „Ez a dob.” Ez a hangja (bemutató).

Doboljunk.

Ezek után a gyermekekkel is megszóltatjuk a hangszert, annak megnevezését megismételtjük.

„Ez a dob.” „Üss rá!” így alakul ki a hangszer és annak hangja

közötti azonosság.

- A látott tárgy és hangjának azonosítása: (Pl. dob - dob hangja; cintányér - cintányér hangja)
- Majd két különböző hangszer hangjának a megkülönböztetése. A hangokat (dob, furulya) egyenként megszóltatjuk, majd a gyermek eltakart arca előtt szóltatjuk meg, a gyermeknek ki kell találnia, megmutatni, melyik hangszer adta a hangot.
- Fejlettebb fokon a hangszert a hangszer képével egyeztetni.
- **A hangforrás irányának megkeresése:** pl. csengő hangja alapján tájékozódás a teremben. „Hol szól a csengő?” „Keresd meg!”
- Ha az ilyen típusú feladatok jól mennek, akkor megtaníttuk - **hosszan, röviden** hangzó hangok (pl. furulya hangja) különbségének felismerésére.
 - a) Ha hosszan szól a furulya hangja, a hosszú kígyót elemje fel a gyermek.
 - b) Ha röviden szól a furulya hangja, a rövid kígyót emelje fel a gyermek.
- Következő lépésként tanítsuk meg a **gyors-lassú** hangzás megkülönböztetését.
 - a) Gyors hangzásnál gyorsan ütögetjük az ölkben lévő párnát (dobot) vagy gyorsan lépegetünk.
 - b) Lassú hangzásnál lassan ütögetjük az ölkben lévő párnát (dobot) vagy lassan lépegetünk.
- Végző soron próbálkozhatunk a **magas-mély** hangok megkülönböztetésével -dörmögő nagyapó mélyen szóló hangja, és a kisgyermek magasan szóló, csengő hangja különbségével.

2. A beszédszervek ügyesítése

A beszédszervek korai tornáztatása a hangképzés előmozdítása mellett -éppen a DOWN kisgyermeknél a prevenciót szolgálja. Születéskor az ajkakon nincs lényeges elváltozás, azonban a nyelv sokszor hypotoniás, kilóg a szájból. A típusos eltérések csak később jelentkeznek, így pl. az érdes, repedt ajkak az állandó nyá -ladzásra vezethetők vissza. A nyelv elváltozásai - legalábbis részben - csak má-

sodlagosak. A száj állandó nyitvatartása és a nyelv gyakori előretolása annak a hypotoniája és csökkent mozgékonyága folytán is ebben az irányban hathat. Az is feltételezhető, hogy a nyelv állandó nyomást gyakorol az alsó állkapocsra, amely az oly gyakori prognathia (előre ugró állkapocs) kialakulását segíti elő. A „nagy nyelv” a szájter szűk volta miatt tűnik annak. Többnyire a száypad magas, az áll keskeny és fejletlen.

Itt említjük meg, hogy a felső fogak később jelennek meg, a maradandóak hiányosak, kisebbek. A rendellenes harapás az izmok helytelen fejlődését vonja maga után. A nyelv- és száj izmok korai erősítésével a száj csukva tartása és a nyelv fokozottabb mozgékonyága érhető el. A torok- és garatmandula sokszor indokolt eltávolítása, korai műtét esetén pozitív hatásúnak mutatkozik, különben az orrlégzés erősen akadályozott, s így közvetlenül a szájlégzés alakul ki. Ezért a DOWN syndromás gyermekeknél fontos feladatunk a korai fejlesztésben, hogy elkerüljük a másodlagos beszédszervi elváltozásokat, így a beszédszervek típusos elváltozásait csökkentjük (Pl. a nyelv- és szájizmok korai erősítésével a száj csukva tartása érhető el.). Már sokkal korábban, mint ahogy feltételezik, lehetséges a hangok képzéséhez megfelelő célzott segítséget nyújtani. A DOWN syndroma sajátosságait figyelembe véve, a **masszázs** látszik a legmegfelelőbb módszernek. Ezeket a „passzív” gyakorlatokat azonnal el kell kezdeni, amint az anya hazaviszi gyermekét a kórházból. Különösen hatásosak ezek a masszázsok szoptatáskor. A DOWN gyermekek gyakori szopási nehézségei sokszor azon alapulnak, hogy a nyelvüket nem tudják közben kellően használni és az ajkukat sem képesek jól zárni. A néhány hetes gyermekeknél az ajakzárást segítve és az áll alatti ritmikus nyomással a nyelvet támogatva, lehetséges a normális szopás kialakítása.

2.1. A beszédszervek passzív tornáztatása

- Masszírozzuk meg többször egymás után a gyermek összezárt ajkait, az áll feletti részt felfelé, a felső ajkat lefelé irányítva.
- Masszírozzuk a szájzúgok környékét - a szopási reflex erősítése céljából.
- Ujjunkkal, majd a gyermek ujját megfogva, többször egymás után billegtessük meg az alsó ajkat.
- Ujjunkkal, vagy egy kis kendő sarkával „csiklandozzuk meg” a szájzúgokat.

2.2. Száypadtorna

- Tanítsuk meg a szülőt arra, hogy tiszta hüvelykujjai a száypadlás hátsó felét (a lágyszáypadot) előre-hátra-körbe masszírozza naponta, valamint masszírozza az arcán a rágóizmok környékét.
- Hívjuk fel a szülő figyelmét, hogy a cumisüvegből való táplálásnál ne vágjon túl nagy lyukat a cumira, mert csak így fog megtanulni gyermekük szívni-nyelni; napközben többször cumizzon. A cumi formájára különös gonddal ügyeljünk: ne legyen hosszú, lapos, hanem kiboltosodó cumit adjunk a gyermek szájába (A boltokban anatómiai cumi néven kapható.).
- Tanácsoljuk, hogy kapjon banánt vagy hasonló puha, de darabos ételt, kapjon kenyérhéjat, kiflit, a gyermeket szoktassuk hozzá a darabos étel elfogadásához (óvatosan).

- Annak érdekében, hogy a nyelv, amikor az ételt forgatja, ne csak egyszerű előre-hátra mozgásokkal nyomja azt szét a szápadon, adjunk kis darabka kekszet, almát vagy egyebet, oldalra, a fogak, illetve a fog és az orcák közé tolva. Ily módon a gyermek arra kényszerül, hogy nyelvvel megpróbálja ezeket a darabokat a fogai közé tolni.
- Adjunk kezébe olyan tárgyat, játékot, amely kifejezetten a rágóizmok fejlesztését szolgálja. Pl. Chicco rágó karikát. Ajánljuk az érdes felületű rágókákat. Ha a gyermek már figyel ránk, ültessük magunkkal szembe - később tükör előtt - és készítsük utánzásra.
- Végezzünk jól látható rágómozgásokat a gyermek előtt, bíztassuk ennek utánzására. Helyezzük kezét az arcunkra, hogy érezze az állkapocs mozgását, próbáljuk ugyanezt éreztetni saját magán is.
- Tanítsuk meg ásítani és ásítás után a száját becsukni.
- Hangoztassuk a gyermekkel együtt folyamatosan: u-u. (Ha nem tudja a száját összehúzni, a szájzúgok összehúzását két ujjal segítjük.)
Tenyerével lazán ütögezzük meg ajkait, „indian játék”. Az így visszatartott levegő feszíti a lágyszápadot.
A kisgyermekkel mondogassuk együtt játékosan:
ká-ká-ká, gá-gá-gá,
ka-ka-ka, ga-ga-ga.
- A ká-ká mondogatásánál a kakas bábót húzzuk ujjunkra, a gá-gá mondogatásánál a liba bábót húzzuk az ujjunkra. Ezeket a hangokat csak a szápad mozgatásával lehet kiejteni.
- Tanítsuk meg arra, hogy rágás, nyelés közben a szája zárva legyen. a,
Megtanítjuk a rágás utánzására, b, Majd eljátsszuk pl. A róka bekapja a sajtot
c. játékot
 - kinyitja a száját,
 - bekapja a sajtot: „hamm”,
 - bezárja a száját.

A hangképzést segítő eljárások idejében való megkezdésének a preventív értékét kiemelve, még egyszer hangsúlyozzuk, hogy az adott fogyatékoság esetén a korai kezdés célzott eljárásnak tekintendő.

Az életkor növekedésével egyre több olyan gyakorlatot alkalmazhatunk, amelyek **a gyermekaktív részvételére nyújtanak** lehetőséget. Így pl. a gyermekek - számukra kellemes masszázsközben - gyakran hallatnak hosszabb-rövidebb ideig tartó, különbözőképp differenciált gagyogási hangokat. Visszhangszerű utánzással ezek fel-erősíthetők és újból kiválthatók. Nyilvánvaló, hogy mindemellett a légzés és a hangadás javításához közvetlen logopédiai gyakorlatokra és játékokra is szükség van.

2.3. Az ajak-és nyelvgyakorlatok a terápiában hosszú időn keresztül kiemelkedő helyet foglalnak el, hiszen az ajkak és a nyelv izmainak renyhesége, erőtlensége oki tényező. A fejlesztő hangok előkészítéséhez szükséges a beszédszervek mozgásosságának fejlesztése.

a, Ajakgyakorlatok

Játékos utánzással kezdünk:

- puszidobás utánzása, kézzel, tükörre,
- cuppogás,
- tátozás (halacska utánzása),
- felfújott arc kipukkasztása,
- mézzel bekent felső- és alsó ajak beharapása,
- összezárt fogsor megmutatása, az ajkak széthúzásával,
„Szorítsd össze a fogad, mutasd meg!”,
- ajakpergetés („Berregjünk!”).

Hangutánzó gyakorlatok játékosan, bábokkal (28. kép)

Kisbaba sír: o-á ...

Malac mondja: u-í...

Farkas mondja: a-u ...

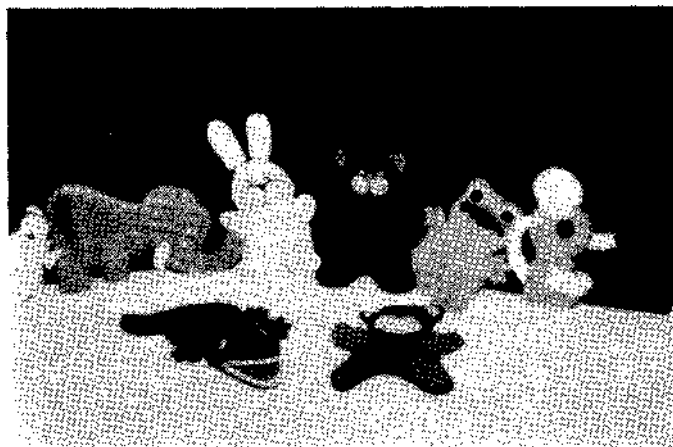
Szamár mondja: i-á ...

Mentő mondja: é-ő ... Ajak széthúzása, csücsörítése:

- mosolyogjunk,

- legyünk mérgesek.

Játékos, mozgással összeköthető, utánmondással végezhető szógyakorlatok: hipp-hopp, kipp-kopp, tipp-topp, tik-tak, így-úgy, négy-öt.

28. kép b,

Nyelvgyakorlatok

- Ha kidugja nyelvét a szájából, ujjunkkal gyengéden toljuk vissza. Tiszta kézzel, pelenka (zsebkendő) sarkánál „csiklandozzuk” meg gyengén a nyelvet, hogy mozgásra készítsük.
- Kanálról mézet, krémet, joghurtot, lekvárt próbáljon lenyalni, később ugyanezt tányérból.
- Egy csepp mézet (lekvárt) cseppentsünk az ajkára, nyelve hegyével nyalja le.
- Megtanítjuk nyelvét egyenesen előre kidugni, visszahúzni, majd száját bezárni. Kidugott nyelvére zizit tehetünk. A nyelvvel különböző könnyebb tárgyakat megtartatunk pl. szalmaszálat, csokidarabot stb.

Játékosan utánozzuk a nyelvmozgásokat:

- Vízszintes irányú nyelvmozgás tanítása indirekt módszerrel (tik-tak).
- Lefelé irányuló nyelvmozgás (harangoznak bim-bam).
- Felfelé irányuló nyelvmozgás (fagylalt nyálása). (Bohóc. 2. sz. melléklet)
- Szájzúg érintése ujjal, majd nyelvvel.
- Az ügyesebb gyermekeknél fokozatosan nehezítjük a játékos gyakorlatokat, pl.:
 - A nyelv mozgatása a szájtéren kívül, lassan, gyorsan,
 - nyelvmozgások a szájtéren belül, pl. csettintés (a csettintő hangokat az áll alatti nyomással is ki lehet alakítani)
 - nyelv hinta,
 - „fogmosás” nyelvvel a fogak körbe nyálása,
 - a „szájpadlás” megcsiklandozása nyelvheggyel.

c, Légzőgyakorlatok

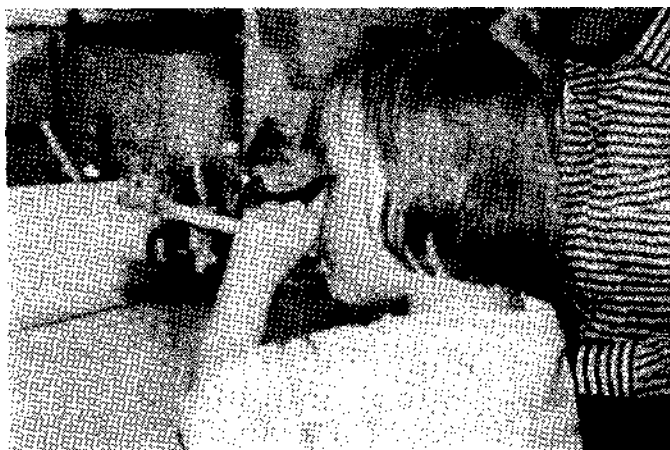
A légzőgyakorlatokat végezhetjük játékos formában, ami közelebb áll a kisebb gyermekek élettani sajátosságaihoz, ugyanakkor jól fejleszti a légzéstechnikát, s kapcsolódik a hangszalag-, lágyszájpad-, ajak- és nyelvgyakorlatokhoz. A légző-fúvó gyakorlatok egyrészt erősítik a beszédszerveket, másrészt ráéreztetnek a kilégzés élményére, annak módjára (irányára, erejére, időtartamára).

- Fújjunk gyengén a gyermek homlokára, kezére, hogy érezze a kiáramló levegőt, leheljünk a tenyerébe, ezt próbálgassa ő is.
- Tanítsuk meg **fújni**: papírforgót, papírzászlót, légpipát, ördögkerekét, felfújható gumiállat figurákat, léggömböt, elfújni az asztalról vattát, tollpihét, papírszeletet, pingpong labdát stb. (29., 30., 31. kép)

29. kép

Tanítsuk meg az orrát kifújni, ilyenkor a szájnak mindig csukva kell lenni. Az egyik nyílás befogásával gyakorolható könnyű tárgyak fúvása a másik orrnyílással. Az orrlyuk elzárása zsebkendővel történik. Ezt a műveletet követi a valódi orrfúvás. Fújjon szívószálon keresztül levegőt, vizet (bugyborékoltsa), kisebb-nagyobb papírszeletet, vattagombócot (fújjon el apró tárgyakat). Tanítsuk meg szívni is, szörpöt vagy sűrűbb joghurtot.

30. kép

31. kép

- Tanítsuk meg a száját tágra nyitni, a levegőt beszívni és kisóhajtani: há -há-há (tükörre).
- Fújja el a gyertya lángját, jó sok levegővel, majd fújja el a gyertya lángját sok kis levegővel: p-p-p. Fújjon szappanbuborékot.
- Szóltasson meg játékhangszereket: trombitát, sípot, szájharmonikát, furulyát.
- A fúvógyakorlatok során megpróbálhatjuk a fúvás erősségét, időtartamát is vált toztatni.
- A játékos légzőgyakorlatok közül gyakoroljuk:
 - a szájon át be- és kilégzést,
 - az orron át be- és kilégzést,
 - illetve az orron át be-, szájon át kilégzést!

A gyakorlatokat végezhetjük különböző testhelyzetekben (állva, ülve, fekvé -hasra tett kézzel - így érzékelhetjük a be- és kilégzés során a változást.

3. A beszéd beindítása, a passzív szókincs bővítése

A DOWN gyermekek viszonylag későn kezdenek el beszélni. A beszédmegértés és a beszédképesség közötti jelentős különbség minden esetben fennáll. Ennek oka többek között az egyes szerveknek és a beszédmozgásoknak a sokrétű zavara. Amikor már a beszédelsajátítás előfeltételei adóttak, következik a **beszédmegértés**, a passzív-aktív szókincs állandó bővítése játékos módon. A terápia alapozó szakaszában célunk a **beszéd indítása**, az ehhez szükséges alapkészségek kialakítása, s a gyermek környezetének - szülők, a család, bölcsődei közösség - befolyásolása.

3.1. Készítés a beszéd utánzására

A beszédindításhoz szükség van arra, hogy a gyermek szívesen adjon hangot, szívesen utánozzon hangokat, hangkapcsolatokat.

Ha gyermek nem ad még hangot, készítsük erre! Hajoljunk fölé, ha fekszik, vagy ültessük szembe magunkkal, hogy jól lássuk. Ejtsünk ki előtte többször egymás után egyszerű, jól látható-hallható hangokat, hangkapcsolatokat!

á-á-á

ó-ó-ó

br-br-br

m-m-m

p-p-p

há-há-há Mivel a legtöbb gyermek kedveli az énekszót, énekelgetve is

mondhatjuk ezeket:

ma-ma

mamama

te-te

tetete

lá-lá

lálálá

la-la

lalala

pi-pi

pipipi

A hangutánzást kisgyermeknek állatbábokkal, műanyag állatfigurákkal tehetjük változatosabbá. Kezdetben néhány egészen könnyen utánoszható állathangot tanítsunk a gyermeknek.

Tegyük ki a tárgyakat és ehhez kapcsoljuk az egyes állathangokat, így segíthetjük elő az optikus és akusztikus ingerek összekapcsolódását. (32. kép)

- Ez a tehén. A tehén azt mondja: mú

- Ez a bárány. A bárány azt mondja: be

a malac: ui

a kutya: vau

a cica: miau

a liba: gá

a szamár: iá

a kakas: kú

Az oroszlán így ordít, nagyra nyitja a száját: á-á

A kígyó így sziszeg: sz

A bagoly így huhog: hu (uhu)

- Később a bábok helyett hívóképeket használhatunk. A gyermek által utánzott hangokból, hangkapcsolatokból ciklikus sorokat is alkotunk és gagyogási gyakorlatokat végzünk.
- Figyeljünk rá napközben! Ha önmagától ismételné valamelyiket, kapcsolódjunk be, ismételjük mi is, erősítsük meg.
- A gyakorlatokat változtathatjuk úgy is, hogy ő mutassa meg azt az állatot, amely nek a hangját hallotta. Figyeljük meg a gyermek gagyogását, a ki ejtett hangokat. Utánozzuk, válaszoljunk neki **ezekkel a hangokkal**. Arckifejezésünk mindig tükrözze az örömet, hogy a gyermeket „beszélni” halljuk.
- Tanítsuk meg arra, hogyha mi befejeztük a „mondogatást”, most rajta a sor, neki kell folytatnia. Mutassunk magunkra, majd a gyermekekre:

..... mondja: ma-ma-ma,
Panka mondja: ma-ma-ma.

Próbálgassuk többször!

32. kép

4. Beszédmegértés

- Ringassuk karunkban - ülünkben ritmikusan, miközben énekelgetünk hozzá pl.

Zsipp-zsupp kenderzsupp ...

Kezdetben ügyeljünk arra, hogy a szituációhoz mindig ugyanaz a dal kötődjön, így alakíthatjuk ki a szituációhoz kapcsolt beszédmegértés csíráit. A későbbiekben a tárgyak, cselekvések tanításánál is fontos, hogy állandó tárgy-szó vagy szituáció-szókapcsolatokban jöjjön létre a beszédértés, majd a későbbiekben a reprodukálás.

- Kapcsoljuk össze a szavakat mozdulatokkal:

pá-pá-pá
tapsi-tapsi-tapsi
bim-bam
tik-tak, tik-tak
bum-bum-bum
hoppá-hoppá

Ha van rá lehetőség, végezzük a mozgásokat a gyermekkel együtt. Fogjuk meg a kezét, irányítsuk mozdulatait.

Bizonyára először a mozgásokat fogja megtanulni, de így tanulja meg hozzákapcsolni a szavakat is.

- Nevezzük el a gyermek spontán tevékenységét.
Pl. bólint = igen, kéz-karnyújtás = add ide vagy kérem! Mi is használjuk ezt hasonló helyzetben.
- Nevezzük el azokat a tevékenységeket, amelyeket a gyermek magától többször ismételt: ide-oda, fel-le, ki-be.
- Kérésünket, felszólításunkat mozdulatokkal kísérjük, tiltási szándékunkat is erő sítjük meg kézmozdulattal vagy fejcsóválással. „Nem jó!”, „Nem szabad!”

4.1. A passzív szókincs fejlesztése

A passzív szókincs fejlesztése a főnevekkel kezdődik. A terápia ütemét a gyermek egyéni tempója határozza meg. A passzív szókincs fejlesztésének gyakorlatait a terápia legelején már a **hangutánzással párhuzamosan elindítjuk**. Ha a szókincs nem, vagy nehezen aktivizálható, akkor is folyamatosan haladunk.

- Ügyeljünk rá, hogy kedvenc tárgyait gyakran, és mindig ugyanazzal a szóval nevezzük meg, a képeskönyvek ábráit ugyanazzal a szóval meséljük el.
- 2-3, már jól ismert tárgyat tegyünk a gyermek elé, sorban, nevezzük meg a tárgyakat, majd kérjük vissza a gyermektől:
maci - Kérem a macit!
labda - Kérem a labdát!
autó - Kérem az autót!

Később: Add ide a...

Hol van a ... formában, mondatokban közölve kérésünket.

- Megpróbáljuk a tárgy képpel való egyeztetését: pl. - „Ez a baba.” „Keresd meg a baba képét!”
- 2-2 ugyanolyan tárgyat, majd képet teszünk a gyermek elé, az egyik sor egyik tárgyat (képét) eltakarjuk, a másik sorozat segít a hiány felismerésében.
- Majd 2 tárgyat vagy képet rakunk a gyermek elé egymás mellé, megnevezzük és megneveztetjük. Az egyiket eltakarjuk és ki kell találni, meg kell nevezni, hogy melyik volt az.
- Gyűjtsunk össze egy dobozban ugyanabból a játékból -tárgyból legalább 2-3 darabot. Emeljünk fel egyet, nevezzük meg, majd sorban a többit is. „Pohár” - „Ez is pohár”. Majd kérjük vissza: „Add ide a poharat!”

„Add ide a másik poharat is!”

A beszédmegértés mellett, azonosításra is megtanítjuk így a gyermeket. Fontos, hogy viszonylag állandó tárgyakon gyakoroljunk; ez a gondolkodás rugalmatlansága miatt szükséges.

A tárgyakkal történő gyakorlás után a **képekkel** ismerkedünk. Elsősorban a környezet tárgyait ábrázoló képeket használjuk. (Az ilyen típusú feladatoknál BITTERA Tiborné - DR. JUHÁSZ ÁGNES: Én is tudok beszélni 1. című könyvét használjuk.)

A képeket sorban k irakjuk, majd megnevezzük és kérdezzük vagy felszólítjuk a gyermeket.

Hol a..., add ide a..., keresd meg a... A képanyag (képcsomag) 20-25 képből is állhat.

Nézezzük a gyermekkel együtt a képeskönyvet, vezessük a gyermek ujját, miközben „elmeséljük”, megnevezzük az ábrákat. Kérjük, mutassa meg, hol a...?

- Ha nagyobb a gyermek és **márfigyel a beszédre**, egyszerűbb formában **próbálgatta azt utánozni**, „játsszunk beszédet”. Gyűjtsünk össze egy „tárgydobozt”, amelyben a leggyakrabban előforduló tárgyak, játékok kapnak helyet. **Emeljük fel a tárgyat, nevezzük meg**. Pl. baba. **Tegyük bele a gurítható autóba. Toljuk a gyermek elé.**

Szólítsuk fel: Vedd ki a lapátot! Mi ez? Lapát!

Ha már több (5-6 tárgy) összegyűlt, kérjük vissza. A tárgyak után játszhatunk képekkel is, hasonló formában. Nagyobb, fejlettebb gyermeknél **fokozatosan kialakulnak a szómondatok**, főnévi, majd igei szinten. Ha gyermeknek **több szava van, próbáljuk meg összekapcsolni azokat** (ez virág, kérek vizet, ott a baba, elment a néni, sír a baba stb.). **Ezzel elősegíthetjük a mondatokban való beszéd fejlesztését.** Későbbiekben **tanítsuk meg kérdésre válaszolni.** Eleinte fogalmazzuk meg helyette a választ is.

Mit csinál Tomi? Tomi épít.

- Figyeljük meg, hogy a gyermek a helyzetnek megfelelően használja-e az egyes szavakat. Ha nem így van, újra kell gyakorolni, a már ismeretetett módon. Mindig próbáljuk megérteni a gyermek közléseit. Ha ő csak egy-egy hanggal közöl, kér valamit, mi mindig az egész mondatot ismétljük el neki. Nem baj, ha a gyermek beszédét csak a szülők, a testvérek, a környezete érti meg. Az a fontos, hogy a maga módján megtanulja kifejezni magát.

Célszerű az ismert képeket egy füzetbe ragasztani. Ezek között nincs logikai össze - függés. Ezek többször átlapozhatóak, nézegethetőek, sok gyakorlásra, ismétlésre nyújtanak lehetőséget.

Aszociabilitás szempontjából fontos, hogy megtanuljon a gyermek köszönni, **kérni, elbúcsúzni.** Kezdetben nonverbális szinten (pá -pá, integetés, puszi dobás, gesztussal kérés), később verbálisán ugyanezt.

4.2. A beszéd és a mozgás összekapcsolása

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a hangképzés és a beszéd olyan tevékenységek, amelyek a legközvetlenebb kapcsolatban állnak a test általános állapotával. Ajánlatos a beszédfunkciók kialakítása során is testgyakorlatokat végezni, hogy az izomzatot ellazítsuk, a hangadással összefüggő mozgásfunkciót segítsük. A gesztus a kommunikációnak a hangadással egyenrangú eszköze. Az egy szerű mozgások és elemi hangok összekapcsolása (őshangok, kiáltások) pl. állat hangok utánzása, füttyölés, csettintés, vokális és konsonáns hangsorok utánzó, kifejező mozgások kíséretében.

A gyakorlatokat nagy lendületű, kevés elemből álló mozgások utánzásával kezdjük, majd fokozatosan haladunk a kisebb lendületű, finomabb, több elemből álló mozgások utánzása felé.

Összefoglalva

A DOWN szindrómával született kisgyermek sajátos élethelyzete, fejlődésmenete egyaránt nehezítheti a beszédszervek szükséges funkcióinak gyakorlását, valamint a koordinált mozgások idejekorán és folyamatosan végzett gyakorlását. Ehhez járul még az is, hogy különösen fiatal korban kevésbé fogékonyak az egyes ingerek iránt, ezért fontos számos inger közül a fejlődés számára legfontosabbakat kiválasztani, és azt a keveset felerősítve, gyakori ismétléssel, azonos formában és intenzitásban nyújtani a gyermeknek.

A kezdetben még passzív gyermek számára az aktív segítség közvetíti az első szenzoros és motoros érzéketeket. A szándékolt iránynak megfelelő, pozitív kezdeményezéseket pedig direkt támogatással, azonnal meg kell erősíteni. A nagy mozgásigényre, a tevékenység érzelm vezéreltségére, a felnőttközpontúságra támaszkodva, lehet és kell a beszélőkedvet kialakítani. A gyermeki személyiség fejlődése szempontjából a legfontosabb tevékenységformára, a játékra épülhet a nyelvi-kommunikációs készséget fejlesztő, pedagógiai munka.

„... Csak a játék nincs ellentétben a tanulással, játék közben a gyermek tanul, tanul szociális szerepet, tanul érzelmeket, motívumokat, beállítódást, tanulja a környezet személyi és tárgyi világának elsajátítását.” (BAKONYIMÉ VINCZE ÁGNES, 1983.)

V. A megismerő tevékenység fejlesztése

A kommunikáció, a nagy- és finommotorika fejlesztése, a kisgyermek játéka, hozzájárul a **kognitív funkciók fejlődéséhez is**.

Mint már szó volt róla, csak didaktikai szempontból választjuk szét a fejlesztendő területeket, s ezeket nem elkülönítve „trenírozzuk”, hanem komplex helyzetek létrehozásával igyekszünk az egész habitust befolyásolni. Ismert tény, hogy érvényesül a fejlődés során a transzfer hatása, melynek következtében kölcsönösen hatnak egymásra a különböző funkciók, egymást megerősítve.

Amikor a kognitív funkciók fejlesztéséről mégis kiemelten szólnunk, akkor az előző feladatok adta lehetőségen túl, szeretnénk néhány ötletet adni ahhoz, hogy **főleg individuális foglalkozás keretében**, hogyan fejlesszük a gyermek taktilis, auditív, kinezteziás vizuális ingerlésével, a játékok, eszközök felhívó jellegét kihasználva, a **figyelmüket, emlékezetüket, kitartásukat, képzeletüket**.

Igyekszünk megtanítani őket megfigyelni valamit, csoportosítani, válogatni a tárgyakat, azok tulajdonságait (szín, forma, nagyság) megtapasztalni. Érzékeltetni szeretnénk az egymásutániséget, felismertetni a változást, a hiányt stb. Természetesen mindezt a gyermek fejlettségi szintjéhez, aktuális állapotához igazítva. Valljuk mi is, mint Vico és Kij, hogy „... ahhoz a szinthez kapcsolódva kell a fejlesztést elkezdeni, illetve ott kell folytatni, ahol a gyermek még biztonságosan mozog, s a tudás már készség szintű, mert csak így válik lehetőséggé számára az eredményes feladatvégzés.” (1987.)

Az alacsonyabb szint erősítésével pozitívan befolyásoljuk a magasabbrendű, bonyolultabb funkciókat. Minden képesség, amit megtanul, újabb képesség elsajátítására teszi alkalmassá őt.

Az eredményes tanuláshoz nélkülözhetetlen a szándékos **figyelem**. A feladatra figyelés olyan szenzoros organizációt kíván, amely megkülönbözteti minden cselekvésben a lényeges érzékletet a lényegtelenről. Vizuális figyelem kell a szem-kéz koordinációhoz, a fül-szem kombinált jelzésének feldolgozásához. A vizuális figyelmet a kívánt tárgyra kell irányítani. A gyermek egész testét fizikailag a feladat felé kell orientálni ahhoz, hogy egy tanulási helyzetben figyelmét összpontosítani tudja. Ahhoz, hogy ezt elérjük, olyan **játéksituációkat** kell teremtenünk, amelyben a gyermek velünk szembeni interakciója számára élvezetes lesz. Meg kell tanítani reagálni a felnőtt szociális üzenetére, a verbális és nonverbális kommunikációs jelek értelmezésére.

A figyelem felkeltése, a szándékos figyelem megteremtéséhez elengedhetetlen, hogy a gyermek jól tudjon tárgyat **fixálni**, a szemével tárgyat követni.

- játékos fixációs gyakorlataink során használhatunk erős fényű, egy pontra irányítható fókuszú zseblámpát. Ennek fényét követi a gyermek a szemével egyen es irányban, felle, vízszintesen, különböző alakzatokban, pl. falra, asztalra, különböző testrészeire irányítva.

- Az asztalra vagy földre irányított fényt „meg is foghatja”.

- Árnyjátékot játszva, a mozgó alakot is figyelheti, próbálhatja megfogni. Eközben észrevétel nélkül kénytelen lesz átlépni a test középvonalát, s a fixációs gyakorlattal a manipuláció, a vizuális figyelem, a testséma is fejlődik.
- Jó ezeket a gyakorlatokat különböző testhelyzetekben (ülve, állva, fekve) végezni.
- A zseblámpa fényén túl, különböző tárgyakat mozgathatunk a gyermek látószögében, melynek mozgását szemével, illetve **kezével is követheti**.
- A „kukucs” játék az eltűnés, majd megjelenés szintén előhívja a vizuális figyelmet.

A kapcsolatteremtést, a **személyre figyelést segíthetik** az egyszerű **mondókák, dalok, versek**, melyek különböző mozdulatokkal összeköthetők. Kezdetben a **ringató**, babusgató, altató vagy megnyugtató, vagy az úgynevezett „hőcölő”, **lovagoltató versek**, mondókák ajánlottak. Nagy szerepe van a testi kapcsolaton túl, a mondókáknál alkalmazott hangsúlynak, lüktetésnek, ritmusnak, a hanglejtésnek, a játékos mozdulatoknak, illetve a szövegnek egyaránt. Pl. Círóka, maróka...

Aludj baba, aludjál...
Tente baba, tente...
Hinta, palinta..
Csett Pápára...
Hoc, hoc katona...
így lovagolnak a...

A gyermek kezével való játék a kapcsolatteremtésen túl, a tenyér, az ujjak fogó, tapintó érzékelését is elősegíti. **Tenyeres játék**, pl.: Kerekecske, gombocska... Bezser, bezsere... Borsót főztem... Csiga biga, gyere ki... Csipp csipp csóka... Szita, szita, sűrű szita... Töröm töröm a mákot... Áspis kerek, úti füves leveles... Süti süti pogácsát... Cicuska macuska... Azok a mondókák, énekek, amelyek szövegébe behelyettesíthető az **adott gyermek neve**, különösen kedveltek.

Ezeket a csoportos foglalkozáson egymás nevének megtanulására is használhatjuk. Pl. Kicsi fazék, kicsi tál, kicsi... mit csinál? Ez a cica fekete... Áll a baba áll, mint a gyertyaszál... Tikk-takk, tikk-takk az óra, mindig mindig azt mondja... Erre... nem arra, erre terem az alma... 1, 2, 3, 4, te kis... hová még? Ég a gyertya ég... születésnapja van... stb.

Érzékszervi mozgásos játékok segíthetik a **testrészek** megismerését.

Pl. Itt a szemem, itt a szám...

Orrom, orrom, kedves orrom...

Sűrű erdő, kopasz mező, pillogó, szuszogó...

Kicsi orr, kicsi száj, keretezi kerek áll...

Egyszer volt egy kis törpe...

Ez a cica fekete, csak a szeme barna... stb.

A mondókák és hozzá tartozó mozdulatok segíthetik az **állatok megismerését**, jellemző tulajdonságuk megtapasztalását.

Cirmos cica haj...

Gyi paci paripa...

Hívjad a, hívjad a falovacskát...

Megyén a medve, morog a mája...

Mackó, mackó, ugorjai...

Dirmeg-dörmög a mord medve...

Csiga biga gyere ki...

Csiga biga told ki szarvadat...

Nyuszi fülét hegyezi...

Mulatnak a bogarak...

Hosszú lábú gólya bácsi...

Repülnek a madarak...

Katalinka szállj el...

Csipp-csipp csóka...

Cini cini kisegér...

Tekeredik a kígyó...

Erre kakas... stb. Szolgálhatják az **ujjak ügyesítését**, nyitását, zárását, mozgatását stb.

Pl. Ez elment vadászni...

Kicsi kövér hüvelyk apó...

Hüvelykujjam almafa...

Kását főz a kisegér...

Ez a malac piacra ment...

Hüvelykujjam korán kelt...

Esik az eső, kopog a jég...

Esik az eső, hajlik a vessző...

Ujjaimat mozgatgatom...

Kipp-kopp kalapács...

Gomba, gomba, gomba...

Megy a hajó a Dunán...

Így forog a busz kereke... stb.

Használhatjuk munkánk során a mondókákat, **énekeket tematikusan** is, pl. a sodrás tanításánál, a „Süssünk, süssünk valamit...” A dugózásnál „Esik az eső... stb. a dal ritmusával diktálja a tempót, segíti a mozdulatot.

Játék közben főzésnél pl. „Borsót főztem...” vagy „Töröm töröm a mákot...” ha az almával ismerkedünk, akkor az „Almát árul Kati néni...” vagy az „Alma, alma, piros alma...” kezdetű verseket mondhatjuk el. 76

•\mondókák, énekek ritmusukkal, a hozzá kapcsolható utánzó mozgással, szinte minden gyermek számára élményt jelentenek, s a közös tevékenység kiindulópontja lehet a foglalkozásokon.

A szándékos **figyelemnél** erősíthetjük annak **tartósságát késleltetett játékkal**. Megtanulja a gyermek, hogy érdemes várni, mert számára kedves, érdekes dolog következik be, ha figyel, pl. olyan kutyával játszunk, melynek füle lecsukódik, bizonyos idő után szemét nyitja, nyelvét kidugja, majd elindul. Ez a játék arra is alkalmas, hogy az **egymásutániságot, a sorrendiséget** is érzékeltesük. A gyermek előre mutathatja (mondja), melyik testrészrel történik valami, illetve hívhatja a kutyát. Az egyes mozdulatok néhány pillanatnyi várakozás után következnek be. Természetesen, a gyermek emlékezete, gondolkodása is fejlődik, illetve segíti a testrészek megismerését is. A gyermek közvetlen környezetében lévő tárgyak megismerése, sok hasonló, de valamilyen tulajdonságban mégis eltérő tárgy megfigyelésében szerzett tapasztalat segít abban, hogy a hasonló, lényegi jegyek alapján a tárgyakról kialakuljon benne egy képzet, amely majd később lehetővé teszi a **fogalomalkotást**. Megtapasztalja, hogy az otthoni kerek, guruló valami a labda, majd a foglalkozáson egy nagyobb vagy kisebb, más színű, más keménységű tárgyról is azt az információt kapja, hogy labda, s a sok hasonló tapasztalat, a tapintásos, mozgásos élmény, illetve a hozzákapcsolódó verbális információ birtokában ki tudja választani 2-3 más tárgy közül a labdát. Fontos, hogy azok a tárgyak szerepeljenek a foglalkozásokon, melyek a gyermek közvetlen közelében, a valóságban is fellelhetőek, a bemutatás során pedig több példányban, több változatban is jelen vannak, így az állatok, játékok, edények, ruhadarabok, bútorok, ennivalók szerepeljenek elsősorban.

Megtanulja csoportosítani a hasonló tárgyakat, pl. labdák-autók, babák-kutyák stb. A **tárgyállandóság** kialakítását segíthetjük az olyan „játékokkal”, amikor egy, már ismert tárgyat kendővel letakarunk, majd ismét láthatóvá tesszük. Megtanulja a gyermek, hogy a láthatatlanná vált játék eltűnése nem végleges, újra előhívható a kendő elvételével.

Passzív beszéde fejlődésével párhuzamosan, képes lesz kérésre megmutatni, odaadni a tárgyakat, amelyeket **kiválasztott** több, ismert tárgy közül. Ez feltételezi, hogy alakháttér felismerőképessége, alakkonstanciája is fejlődött, szem-kéz koordinációja lehetővé tette a mozgás kivitelezését, s beszédmegértése olyan szintű, hogy szituációba ágyazottan megértette az instrukciót (add ide, vagy kérem, vagy mutasd meg.). Ehhez vizuális, akusztikus figyelmének megfelelő szintjére kell jutnia. Nagyobb, jobban fejlődő gyermekeknél a tárgyakkal való ismerkedést összekapcsolhatjuk a **képekkel** való ismerkedéssel. A tárgyakat képekkel egyeztetjük, egymáshoz rendeljük azokat. A nagyobb méretű, nylonnal bevont, kartonszerű, jó kontúrú színes képek egyeztetése sem szokott problémát jelenteni a gyermekeknél. Játshatunk a képekkel is -add ide... játékot, ahol a felismert képet kell a felnőtt kezébe adni. Itt a kép felismerésén túl, annak megfogása, asztalról való felvétele, átadása is nehezíti a feladatot. A játék során a képek sorrendjét változtatjuk, így meggyőződhetünk arról, hogy biztosan felismeri-e a képet, vagy azt az irányt jegyezte meg, hogy pl. a sor elejére kell nyúlania.

A tárgyak elvétele után, a képekről is fel ismerik az ismert tárgyakat. Végül a képeket képekkel is egyeztetjük, **képes lottó** formájában.

Természetesen először 1 képpel, majd 2-vel dolgozunk, fokozatosan emelve a képek számát.

A képeket **képeskönyvben** is nézegetik a gyermekek, megtanulnak **lapozni**, a figurákat felismerni. A képek segítségével rövid képtörténetekkel is próbálkozhatunk. Pl. 3

képen: a maci fürdik,
a maci fogat mos,
a maci alszik.

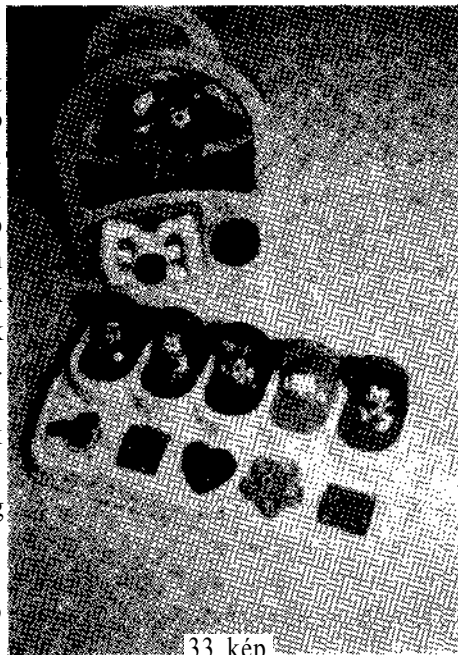
Bemutatás után, először Jdválasztatjuk az analóg mondatok alapján a mondatokhoz tartozó képet. Pl. Kérem! A maci fürdik. Együtt rakjuk ki a megfelelő sorrendben a képeket. Elmondjuk a három mondatot. Mindig van olyan gyermek, aki képes egyedül is megfelelő sorrendbe rakni a képeket, gyakorlás után. A beszéd megértés, a **sorrendiség**, a figyelem, az emlékezet fejlesztését szolgálja ez a játék.

A képeskönyv lapozása alkalmat ad olyan „játékokra” is, amely elsősorban az **alak-konstancia**, illetve emlékezetfejlesztést szolgálja. Olyan egyszerű mesekönyvben, amelyben 1-1 kép van egy-egy oldalon, megkeressük a tárgyakat (2-3-at). Majd kérjük, hogy keresse meg a babát pl. megkérdezzük; van baba a könyvben? Keresd meg!

A finommotorika résznél részletesen tárgyalt gyakorlatok lehetővé teszik annak a műveletsorozatnak az elvégzését, amely a különböző fejlesztő játékokkal való manipuláláshoz szükséges. Pl. meg kell nyomni, el kell csavarni, le kell billenteni valamit, hogy bekövetkezzék a kívánt élmény, pl.

előugorjon az állatfigura, megszólaljon az ébresztő óra, vagy ha ngszer. Ehhez meg kellett tanulni a mozdulatot, a játék vizuális képe elő kell, hogy hívja a *hozzá* kapcsolódó mozdulatot. Ezt el kell végezni, s várni kell az eredményt. (33. kép) A már ismert tárgyakkal újabb feladatokat oldhatunk meg. Kezdetben formájuk alapján **csoportosítjuk**, majd **színük** szerint. A tiszta alapszínek szerepelnek munkánk során, piros, sárga, kék és zöld. Gyakorlati tapasztalatunk, hogy a piros szín a legkönnyebb, legfelhívó-jel legúbb a gyermekek számára, majd a sárga színt tanulják meg, s utána a kék, zöldet, melyet még sokáig kevernek.

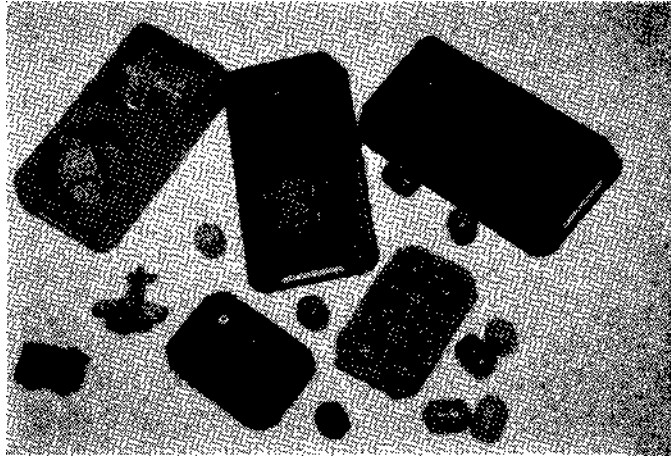
A színek tanításánál kezdetben olyan egy forma nagyságú, formájú, csak színekben különböző játékokat válogatunk, amelyeknél egyértelmű, hogy csak színében van különbség köztük.

33. kép

pl. piros-sárga halak
autók
repülők
vonatok
korongok stb.

Ezeket válogathatjuk ugyanolyan színű műanyag csészékbe, tálakba, megfelelő színű tapétával bevont fémdobozokba, poharakba stb. Az instrukció legyen egyértelmű, rövid, érthető, pl. Pirosat a pirosba! (34. kép)

34. kép

- Itt is érvényes a fokozatosság elve. A nagyobb edénytől a kisebb felé, a nagyobb tárgytól a kisebb felé haladunk. Ha már egyértelműen tud a gyermek szín szerint válogatni, akkor 2 olyan kosárba, tányérra stb. is válogathatunk, amikor az e dény színe már nem segít.
- Nehezíthetjük a feladatot azzal, hogy ugyanolyan színű, de különböző formájú, anyagú tárgyakat válogatunk. Sokszínű tárgyat tartalmazó edényből a meghatá rozott színűt választjuk ki. A szobában lévő tárgyak közül összegyűjtjük p l. a pirosakat.
- Válogatáshoz magunk is készíthetünk segédeszközt, pl. a 6 darabos tojástartót érdemes befesteni pirosra, sárgára, kékre, zöldre, abba lehet a Montessori torony elemeit, golyót, Kinder tojás belsejét, ehető zsírkréta figurákat stb. válogat ni. Nagyobb gyermekeknél 1 tojástartót több színűre is lehet festeni, s így ritmikus sort rakni egymás melletti mélyedések más színre festésével. Itt még nem a szabályszerűség, ritmus felismerése a cél, csupán az egyeztetés, a két szín egyeztetése.

A szín szerint szétválogatott eszközökkel tovább játszhatunk, pl. vásárolunk vagy babának főzünk stb. (szerepjáték elemei).

A fejlettebb, kb. 2,5-3 éves gyermekek már képesek arra, hogy észrevegyék a **változást**, valaminek a **hiányát**.

Ezekkel a gyermekekkel érdemes megpróbálni azokat a játékokat, amelyben **eldugunk valamit**, amit meg kell keresni. Kezdetben természetesen úgy „dugjuk el” a játékot, hogy lássa a gyermek, s együtt találjuk meg. Először kedvenc nagyobb

játékával kezdjük a játékot, jól látható helyre dugva, majd úgy, hogy egy kis része kilátszódjék.

- Ha kis állatfigurát leborítunk műanyag bögrével, a bögrét fülénél fogva felemelve, előtűnik a játék. Ha a gyermek megértette a feladatot, játszhatunk két különböző színű bögrével. Ezeket egyszerre borítjuk az asztalra, de csak az egyik alatt van játék. Meg kell figyelnie a játék helyét, s azt, hogy melyik csészével tüntettük el.
- Változtatni lehet a tárgy helyét az asztalon, annak a bögrének a színét, amellyel eltüntettük a tárgyat.
- Eldughatunk mindkettő alá játékot, változathatjuk a letakaró bögre színét stb.
- Apróbb dolgokat eldughatunk tenyerünkben, markunkban is, a gyermeknek ki kell találnia, hogy melyik kezünkben van.

Egyforma, jól zárható edényben, pl. pohártoronyeleme, Kinder tojás, eldughatunk kicsi játékot. A gyermek az edény súlya, zörgése alapján képes lesz megtanulni, hogy melyik edényt érdemes kinyitni, melyikben van valami. A megtalált edényt kinyithatja (csavarás, húzás, billentés, szem-kéz koordináció, hallásfigyelem, illetve hallási differenciáló képesség, memória stb. fejlődik).

Hiányt felismerő játékot „kukucs” játékkal érdemes kezdeni, elbújunk vagy elbújik a mama. Ha a gyermek hajlandó a keresésre, akkor kedvenc játékát dugjuk el jól látható helyre, s közöljük, hogy nincs!

- Ha a gyermek megértette a feladatot, egyforma tárgyakból párt készítünk, pl. baba-labda 2-2 darab.

Az egyik sor a minta, a másodikból eldugunk valamit. Próbáljuk rávezetni, hogy az első sor segítségével megtalálja a hiányzó elemet, s azt mutassa meg. Ha nem sikerül, újra bemutatjuk.

- Ha már biztosak vagyunk abban, hogy érti elvárásunkat, eltarthatjuk szemét egy pillanatra, amíg a tárgy eltűnik.
- Segíthetünk a megértésben, ha olyan játékkal kezdjük, amelyik hangot is ad, s ezt a hangot is támpontként biztosítjuk, pl. csengő vagy csörgő labda. Lényeges, hogy formában, hangban, színben nagy differencia legyen a választott két tárgy között.

Megpróbálkozhatunk a **nagyság szerinti csoportosítással** is, ha egyértelműen érzékelteni tudjuk a nagyságot, olyan játékok segítségével, amelyek csupán méretükben különböznek. Tehát azonos színű, azonos formájú, különböző nagyságú tárgyakat csoportosíthatunk.

Bemutatjuk a rendező elvet, s megnevezzük a két halmazt: nagy - kicsi. A nagyságot mozdulattal, gesztussal is megerősíthetjük. Összehasonlítunk két tárgyat, s a nagyot az egyik a kicsit a másik edénybe tesszük, pl. nagyot a nagy vödörbe, kicsit a kicsibe. Instrukció lehet: Nagyot a nagyba! Kicsit a kicsibe! Tedd bele! Először együtt választunk, majd próbálkozhat a gyermek egyedül. Ha sikerült, az „eredményel” csinálunk valamit, pl. a nagy állatokat beletesszük a vízbe fürödni, a kicsiket megejtjük stb. Fontos, hogy ne öncélú legyen a gyakorlás.

- **A rész-egész** viszony érzékeltetését segíthetjük az összerakható játékokkal. Összerakható műanyagjátékok, babák segítségével, kezdetben 1-1 hiányzó elem visszaállításával próbálkozunk, majd több elemmel. Gyakorolhatjuk ezt síkban

í szétvágott képek összeillesztésével. Kezdetben egyenes vonal mellett kettévágott, -
artonra ragasztott képpel próbálkozunk (pl. alma, labda stb.). A képet függőleges,
majd vízszintes vonal mentén nyírhatjuk szét. Nagyobb gyermekeknél 4 részre vágott,
illetve ferde vonal mentén szétvágott képpel is megkísér- elhetjük az összeillesztést.

A sikeres produkciókat, bármilyen kicsik is azok, mindig meg kell jutalmazni. Ez
a **jutalom** pozitív megerősítés. Lehet egy simogatás, mosoly, szóbeli dicséret (ugyes
vagy, jól van, hurrá stb.) vagy kézfogás, vagy a produkció megtapsolása. Az
értékelésnek is a gyermekhez kell igazodnia. Minden gyermeknél más elismerés
hatásos. Van, aki a puszit igényli, van, akit meg kell tapsolni. A sikertelenséget
azonban nem szabad büntetni. El kell gondolkodni azon, hogy a segítő instrukciója,
bemutatása, esetleg a feladat kiválasztása nem volt -e túl nehéz, kevésbé érdekes, pontos?
Vagy a gyermek fáradt, beteg, figyelmetlen? Ajánlatos a sikertelen próbálkozásnál a
helyes megoldást megmutatni, egy egyszerűbb feladatra visszatérni, vagy váltani egy
más típusú feladatra, illetve abbahagyni a foglalkozást. **Az indadekvát
viselkedésmódot tudni kell leállítani.** Pl. olyan gyermeknél, aki már túljutott azon a
fázison, hogy mindent ledobáljon, leseperjen, elvárható, hogy rövid ideig
együttműködően manipuláljon az eszközökkel. Ha szándékosan ledobálja, összegyűri
azokat, akkor azt nem szabad engedni, szigorú arccal, „nem szabad; vagy na, na; „Te-
te!"; „ejnye-ejnye" szavak kíséretében kell érzékeltetni nemtetszésünket. A gyermek a
metakommunikációs jeleinkből érti meg, hogy baj van, valami tilos dolgot művelt. Ha
ennek ellenére is dobál, akkor el kell venni, el kell tenni az eszközt, nagy
szomorúságot kifejező arkifejezéssel, gesztussal. A tiltást is meg kell tanítani.
A jutalmazás, büntetés fontos a szociabilitás szempontjából. A gyermek kezdetben
még csupán azokat a magatartásformákat utánozza, amek lyeket már ismer, a késleltetett
utánzás jóval később alakul ki. Kezdetben a szülőt utánozza akkor is, amikor nincs
jelen, később azért utánoz, mert az a személy, akit utánoz, a cselekedetéért jutalmat
kapott. Átéli azt a pozitív élményt, amit a megjutalmazott személy, s maga is úgy kezd
viselkedni, hogy megjutalmazzák (érzelmi azonosulás). Minél jobban szereti a felnőttet,
annál szívesebben utánozza; a felnőtt, mint szociális hatalom, modell lesz számára.
A pozitív modell, illetve a gyermek pozitív viselkedésének megjutalmazásán, a
negatív viselkedés büntetésén át alakul a szociális tanulás, fejlődik a gyermek ön-
értékelése, kompetencia érzése. Ez a folyamat a speciális nevelési szükségletű gyer-
mekeknél lassúbb, de következetes nevelés mellett nem marad el az eredmény.

Testséma fejlesztés

A testsémafejlesztés szorosan összefügg a nagymozgások, a finommotorika, a
beszéd, a kognitív funkciók fejlődésével. A személyiség fejlődésében betöltött meg-
határozó szerepe miatt mégis szükségesnek látjuk kiemelten is szólni róla.

A korai életszakaszban a téri tájékozódás kiindulási, viszonyítási pontja a testi aktivitás. „A helyzeti és tartási tapasztalatok, a bőrfelszín szenzibilitása és az optikai benyomások alakítják ki a gyermekben saját teste optikai modelljét és egységes karakterét.” SORASCHKY 1987. (In: HUBA)

A taktilis érzékelés információt ad a tárgyak és személyek formájáról, minőségéről. A gyermek a felnőtt mozgulataiból kompetenciájának visszaigazolását, pozitív megerősítést, elismerést kap. A későbbiekben a szem és kéz koordinációjának fejlődésével már nem az egész test, hanem csak a különböző érzékszervek vesznek részt az ingerek felvételében.

A saját test megismerése, a saját **testkép kialakításának** elősegítése a korai fejlesztőmunka egyik feladata.

A saját test megérelését, a testrészek megismerését kezdetben **stimulálással kezdjük a Frölich-féle basalis stimuláció alapján.**

jó, ha a bemutatott gyakorlatokat a szülők ugyanolyan módon, ugyanolyan sorrendben végzik a gyermekükkel otthon is. így pl. mindig ugyanolyan sorrendben:

- kézizuhannyal végigmossuk a gyermek testét
- ugyanolyan sorrendben törölgetjük durvább, majd finomabb törölközővel a test részeket
- langyos hajszárítóval végigfűjjük a testét
- ugyanolyan sorrendben bekrémezzük a testét
- különböző felületű tárgyakkal ismerkedünk,
pl. a testet meghatározott sorrendben ledörzsöljük különböző minőségű anyagokkal (durvább törölköző, puha selyem, bársony, kötött anyag)
- finoman megdörzsöljük puha és durvább kefével,
- megérintgetjük különböző hőmérsékletű anyagokkal (hideg - meleg), pl. fa, üveg, fém, textil, műanyag stb.) miközben a megérintett testrészt mindig megnevezzük,
- tükör segítségével ismerkedünk a testrészekkel, megmutatjuk, megnevezzük azokat,
- a szülő testrészeit megmutatjuk, megnevezzük,
- mondókákkal gyakoroljuk a testrészeket, pl. „Orrom, orrom...” vagy „Itt a szemem...”, „Sűrű erdő...” stb.
- baba testrészeinek megmutatását gyakoroljuk
- a testrészeket megmutatjuk különböző testhelyzetben is (ülve, fekve, állva)
- képeskönyv ábráin a testrészeket megmutatjuk
- gyakoroljuk a közelítés-távolodást, a környezet különböző távolságainak felmérését (futás, akadály előtti megállás)
- a tükör alkalmas arra, hogy grimaszokat vágjunk, különböző arckifejezéseket mutassunk.

A gyakorlatokkal lassan megtapasztalják saját testüket, benyomást szereznek önmagukról, megtapasztalják saját testük határait, megértik a testrészek nevét. Lenyomatot készítünk kezükről, lábukról, a földre fektetett gyermeket körberajzolhatjuk, a lenyomatot kifesthetjük, nylon tasakba öltözött társunkat befesthetjük, fényképeken azonosítjuk önmagunkat, észlelhetjük a változást.

A testérzetet taktilis ingerléssel is felerősítjük (pl. pokrócban gurítjuk a gyermekeket, majd kitekerjük őket, mászóalagútban, hordóban gurítjuk őket). Természetesen, a testrészeket mindig megnevezzük. Ez előkészíti a **testfogalom** kialakulását, s a testkép, testfogalom pedig a **testséma** fejlődését szolgálja. A nagy -mozgásoknál bemutatott egyensúlygyakorlatok, illetve a szem -kéz-láb koordináció fejlesztése teszi teljessé a kört, amikor a taktilis, vizuális, hallási differenciálást, a fixációs gyakorlatok, hasonlóság, különbségek észrevétele erősíti a megfigyelőképességet, emlékezetet; a válogatás, osztályozás pedig az alakkonstancia, illetve térbeli viszonyok felismerését készítik elő. Természetesen, a gyermekek a feladatokat csak a saját lehetőségeikhez igazítva, egyénre szabottan végzik.

Az egyéni foglalkozások lehetőséget biztosítanak arra, hogy a foglalkozás, az **adott részfeladat célját megbeszéljük a szülővel**. Felhívjuk a figyelmét arra, hogy hogyan és mikor érdemes segíteni, hogy vonulhat vissza lassan, mindig nagyobb önállóságot biztosítva a gyermeknek a szülő, pl. együtt manipulálnak, a gyermek csuklójánál fogva irányítja a mozgulatot, a gyermek könyökénél segít, esetleg csak mutatja az ujjával a mozgulat irányát.

Ilyenkor van lehetőség megbeszélni azt is, hogy nem feltétlenül kell maximális módon teljesítenie a gyermeknek, s elsőre megoldani a feladatot. Gyakran hajla mosak a szülők olyan áron is segíteni, hogy az öben ülő gyermek karját saját testükkel „terelik” a megfelelő irány felé, ezzel olykor jobb képet imitálva a környezetnek, passzivitásra kényszerítik a gyermeket. Pedig a „Gyermek nem azt kívánja, hogy helyette cselekedjünk, hanem azt, hogy engedjük őt cselekedni és magát a maga módján kifejezni.” (MONTESSORI) A cél, amit szintén MONTESSORI fogalmaz meg: „Segítek, hogy magad csinálhasd.”

Ha a szülő ismeri gyermekét, elfogadja, segíteni akarja, akkor szívesen veszi az apró trükköket, s ő is beszámol saját tapasztalatáról, eredményeiről, kudarcáról. Együtt kereshetik a megoldást a továbblépésre.

A gyermekekkel való foglalkozás során egy-egy új eszköz, játék bemutatásakor kellő időt kell biztosítani a tárggyal való ismerkedésre.

Megfigyelhetjük, hogy felkelti-e az érdeklődését, önmaga próbál-e valamit kezdeni vele? Ha nem sikerül, vagy nem adekvát a viselkedés, akkor mutassuk be a helyes használatot, s biztosítsunk időt az érzékszervi -mozgásos értelem szintjének megfelelő gyakorló játékokra, a funkció gyakorlására. Számtalan gyakorlás után, a szoros folyamat előhívja a megfelelő viselkedést, a motoros folyamatot. A készségek megtanulásával egy szenzomotoros koordinációs rendszer alakul ki. (KARDOS LAJOS)

A foglalkozásokat kiegészíti az **ötletadás az otthoni gyakorláshoz, illetve a játékok, eszközök kölcsönzése**.

A drága, jó minőségű, fejlesztő játékok mindegyikét a szülők nem képesek megvenni, s erre nincs is szükség. 2-3 hetes, szükség szerint meghosszabbítható időtartamra kikölcsönzött játékok viszont megkönnyítik az otthoni foglalkozást.

Végezetül, egy-egy csoportos, illetve egyéni foglalkozás leírását közöljük. Minta a csoportos és egyéni foglalkozásra:

Egy csoportos foglalkozás leírása.

Időtartam összesen 3/4-1 óra

A résztvevők 14-16 hónapos DOWN syndromás gyermekek és szüleik

1.1. Gyülekezés

Közvetett irányítású spontán játék.

A szőnyegre, polcokra olyan, a gyermekek fejlettségi szintjének megfelelő játékokat helyezünk, amelyekből szabadon választhatnak (húzó játékok, tolható játékok -babakocsi, kockás kocsi stb.; építőkockák, macik, babák, babaedények).

1.2. Közös rendrakás

Teremrendezés, a játékok elrakása után, ülőpárnák elhelyezése körben, a szőnyegen.

1.3. Mondókázás

Egymás köszöntése.

A foglalkozásokat célszerű mindig ugyanazzal a mondókéval kezdeni, ezzel jelezve, hogy elkezdődött a közös munka.

A gyermekek a földön ülnek körben, szüleik a hátuk mögött terpeszülésben, készen a segítségre. (35. kép)

35. kép

Mondókák: Esik az eső, kopog a jég... Jöjj
ki napocska... Gomba,
gomba... Megy a hajó a
Dunán... Ciróka, maróka...
Ki lakik a dióhéjban?...

Névsorolvasáshoz: Kicsi fazék, kicsi tál...

Elmondjuk azokat a mondókákat is, amelyeket a gyermekek vagy szülők kérnek, a „kedvenceket”.

1.4. Közös teremrendezés

„Add ide a párnát!” - felszólításra a gyermekek a gyűjtő dobozba hozzák a párná jukat. Az önállóan nem járó gyermeknek a szülő segít.

2. Nagymozgások fejlesztése

2.1. Játékos utánzó gyakorlatok

Körben állunk, a szülők a gyermekkel szemben helyezkednek el. Ha nem utánozzák önállóan a gyakorlatokat előmutató felnőttet, segítenek.

A segítség módjai:

- a mama fogja a gyermek kezét (lábát), s ő emeli, hajlítja stb.
- a gyermek könyökét vagy vállát egy pillanatra megfogva, irányítja
- a gyermek önállóan utánoz.

Gyakorlatok pl.

- Ilyen nagy az óriás...
- Kicsi vagyok én...
- Egyszer volt egy kis törpe...
- Kaszálj Pista...
- Fújja a szél a fákat...
- Szól a harang...
- Hosszú lábú gólya bácsi...
- Itt a szemem, itt a szám...
- Mackó mackó ugorjai...
- Ugráljunk, mint a verebek...

2.2. Alapmozgások fejlesztése, gyakorlása

Egyensúly fejlesztés.

- Egyensúlyozó járás gyakorlása egyenes talajon, ferde talajon, lefelé.
- Egyensúlyozó járás a földre tett lábnyomokon.
- Egyensúlyozó járás a földre ragasztott szigetelőszalag csík között.
- Egyensúlyozó járás földre tett deszkán.
- Egyensúlyozó járás a földről kb. 10 cm -re helyezett egyensúlyozó deszkán (Ayres terápiás eszköz).
- Egyensúlyozó járás ferdére állított deszkán lefelé (Felfelé nem szabad gyakorolni a DOWN szindrómás gyermekek laza bokaizületei miatt!).

A gyakorlatokat mindig bemutatjuk, figyelemfelhívóként egy játékkal (pl. nyuszi) és végigcsináljuk.

A gyermekeknek a gyakorlatok során biztonságot nyújtó segítséget adunk, de csak olyan mértékig, amennyire szükséges.

Így, van, akinek mindkét kezét fogva, szemből szinte vezetjük, vagy 1 kézzel vezetjük, vagy egy ujjal fogjuk, ha igényli, illetve mellette haladunk, s csak akkor segítünk, ha kéri.

A lábnyomok segítik a járás ritmizálását.

Azok a gyermekek, akik megunták a gyakorlást, rugós deszkán járhatnak, body labdákon egyensúlyozhatnak.

Miután ezek az eszközök és használatuk ismert a szülők számára, illetve egyedül „játszhatnak” gyermekükkel, míg a korai fejlesztő a még nem járó gyermekekkel foglalkozik.

A még nem járó gyermekek a négykézláb mászást gyakorolják.

- Lejtőn (Creifswald tornaszer lejtője) mászás, sima különböző minőségű talajon (deszkán, PVC-padlón, szőnyegen) mászás.
- Mászás adott cél felé.
- Mászás akadályon át, pl. kötélén át.
- Földön, egy húzós játék megszerzése érdekében mászunk. Segítés a has kiemelése, a váltott kar-láb mozgás segítése.

3. Manipuláció fejlesztés

3.1. Teremrendezés, elhelyezkedés asztaloknál

A szülők a gyermekek mögé ülnek.

3.2. Ujjtorna

Ujjaimat mozgatgatom...

Hüvelykujjam korán kelt...

Pipi pipi pipi pi, így csipeget a pipi...

3.3. Ujjfestés, farsangra készülődés

Cél: testséma fejlesztés, szem-kéz koordináció fejlesztése, egy új helyzetben - nem sima felület festése, közösen.

Egy felnőtt nylon molyzsákba bújik s őt festjük ki, majd egy-egy gyermek bújik be a zsákba, s az ő „ruháját” festjük ki közösen. (36. kép)

36. kép

3.4. Közös kézmosás

Feladat a kinyitott csapnál kezet összedörzsölni.
Nagyobbaknál csapot kinyitni. A törölközésnél segítséget kapnak.

Az egyéni foglalkozásra várva, mód van a tornaeszközök használatára, illetve spontán játéokra.

Minta az egyéni foglalkozásra

16 hónapos DOWN gyermek. A foglalkozás időtartama 10-15 perc, a gyermek aktuális állapotához mérten. A szülő beszámol az újabb eredményekről, esetleg problémáiról.

1.1. Beszédelőkészítés

Fúvó gyakorlatok:

- gyertya fújás,
- papírtrombita fújás,
- műanyag granulátum fújása az asztalon, vastag szívószállal,
- műanyag duda megfújása,
- „pipa” fújása,

Ajakgyakorlatok:

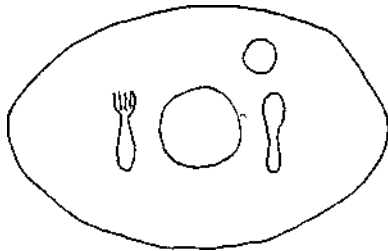
- nyelv kinyújtása, behúzása,
- felső ajak, alsó ajak megnyalása,
- jobbra, balra mozgás (segítségként lekvár lenyalása).

1.2. Passzív szókincs bővítés

Terítés témakör

Cél: a kanál, tányér, pohár szavak megértése.

Manipulálás a fenti tárgyakkal (séma segítségével a terítés gyakorlása).

Tányér, pohár, kanál felismerése A 3 tárgyat rámutatva megnevezzük. „Hol a pohár? Kérem!” „Hol a tányér? Kérem!” „Szalvéta? Hol van?” „Add ide a tányért!” stb. „A baba éhes!” Teríteni fogunk a babának. Az alátét bemutatása. A terítési művelet bemutatása. A tányér elhelyezése, a pohár elhelyezése együtt. Próbálkozás egyedül.

1.3. Hallás! differenciálás fejlesztése

Két-két ugyanolyan hangszerrel, dob, csengő, fa csattogtató hangjának bemutatása, a hangszer megnevezése.

A gyermek megfogja, megtapogatja, megszólaltatja a hangszert. Előző alkalommal a hangszereket alakjuk alapján és hangjuk segítségével differenciáltuk, most a feladat csak a hang alapján felismerni a hangszert. Egy-egy hangszert kendő alá rejtünk, a párja az asztalon marad.

Megszólaltatjuk a dobot a kendő alatt, majd megmutatjuk az asztalon a dobot.

Egyeztetjük a hangjuk alapján.

Eldugtam a dobot. Hallod? Melyiket hallottad? Mutasd meg! Kezdetben két hangszer: dob-csengő, dob-csattogtató differenciálása történik, majd 3 hangszer hangját kell differenciálni. Ha nem érti a feladatot a gyermek, akkor kendő nélkül gyakoroljuk, visszatérünk az előző lépéshez.

1.4. Kétujjas csípőfogás gyakorlása

Gombok, pufi, (puffasztott rizs) kiszedegetése desszertes doboz műanyag belsejéből.

A gombok között van műanyag, céna, fém, lapos, domború, nagyobb, kisebb, érdes felületű, sima.

Ezeket egy fém dobozba gyűjtjük, majd becsukjuk a dobozt.

Ugyanezt pufi cukorral. A puffasztott rizst meg is eheti a gyermek. Hasonló játékokra felhívjuk a szülő figyelmét. Ma zsolával, francia drázséval, ku koricával is gyakorolhatnak.

A szülőkkel megbeszéljük, hogy az otthoni terítésnél Panka vigye a poharat, tányért, kanalat, tegye a helyére.

Csoportosítsák azokat, megnevezésre adja a mamának.

VI. Összefoglalás

A korai fejlesztés során a gyermek jelzéseinek megértésére törekszik a szakember, erre alapozza tudatos nevelését.

Amikor a felnőtt közölni akar valamit, nemcsak az a célja, hogy információt „bocsásson ki” magából, hanem, hogy azok el is jussanak a másik félhez, a gyermekhez. Az információközlés során, a kommunikációs folyamatban figyelünk arra, hogy a másik fél - a gyermek - felfogja közlésünket. Bár kevésbé differenciáltan, mint az átlagos fejlődési menetet mutató, de jelzi viselkedésével, figyelmével, reakciójával, hogy fogadja-e, érti-e, amit hall.

A korai fejlesztés egy olyan tanulás-tanítási folyamat, amely az emberi együttműködés lehetőségeit, korlátait, örömeit, értékeit, kudarcait egyaránt reprezentálja.

Olyan gyermekekkel foglalkozunk, akiknél a játéknak alapvető tevékenységnek kellene lenni, de ez a tevékenység gyakran gátolt, egyrészt a motoros kivitelezés, másrészt a fantázia, vagy mindkettő területén.

Ezért olyan tevékenységekre tanítjuk meg őt, mely játékosan segíti a szociabilitás fejlődését.

A fogyatékos kisgyermek a családi környezetben már számos szociális rítussal találkozik. Ezekből néhányat megtapasztal többször is, s lassan megtanulja azokat. Ha első pillanattól kezdve sokat, - s számára érthetően rövid, jól artikulált módon, gesztussal kísérve beszélünk hozzá, érzi, hogy szeretjük, ez minta lesz számára az első kapcsolatteremtésre.

Ha gyakran megszólítjuk, gesztusaira, hangadásaira reagálunk, bőr- és szemkontaktust alakítunk ki vele, megtanul különbséget tenni a barátságos és az elutasító, haragos viselkedés között.

A sok-sok ismételten után megérti a dicséretet, tiltást. Fokozatosan kezdi utánozni a felnőtt - a terapeuta vagy szülő - viselkedését.

Az együttes munka során ki kell elégeíteni a gyermek szükségleteit, sok szeretettel, odafigyeléssel kell éreztetni a biztonságot, a következetességet, a nyitottságot. Mindig értékelni kell erőfeszítését.

A gyermek fejlettségi szintjéhez, aktuális teljesítőképességéhez mért, játékos feladatok, a kis lépésekkel végzett számtalan gyakorlás lehetővé teszi, hogy lehetőségeihez, adottságaihoz mérten boldog, kiegyensúlyozott, a világot megismerni vágyó gyermek legyen.

1. Melléklet

	Mozgás
Mozgással kísérhető versek, mondókák, énekek	
(SZABÓ BORBÁLA gyűjteménye felhasználásával)	lábujjhegyre állás, karok magastartásban törzshajlítás előre leguggolás
Nagymozgások utánzására: Mondókák, énekek	
Ilyen nagy az óriás (ének) Nyújtózkodjunk kispajtás Ilyen kicsi a törpe Guggoljunk le a földre!	Guggolás, felállás és lassú karkörzés a test előtt
Kicsi vagyok én - SZABÓ LŐRINC Majd megnövök én, Mint a tüdő a fazékból Kidagadok én.	terpeszállás törzshajlítás nyújtott karral, reccsnél guggolás
Fújja a szél a fákat, Letöri az ágat Reccs!	Törzsfordítással karlengetés jobbra és balra Az ujjak mozgatása, hajladozás jobbra és balra,
Kaszálj Pista, kalapálj, Holnap délig meg se állj!	dobogás, lovaglás utánzása, karkörzés
Esik az eső (ének) Hajlik a vessző, Haragszik a katona, Mert megázik a lova Ne haragudj katona Majd kisüt a napocska Majd játszhatunk alatta Megszárad a lovacska.	karkörzés karlengetés karok keresztezése vállfogással a törzs előtt
Süss felnap , (ének) Fényes nap, Kertek alatt a ludaim Megfagyna k.	csípőn a kéz, törzshajlítás előre, guggolás,
Egyszer volt egy kis törpe (ének) Belesett a gödörbe, Belesett a gödörbe,	

Görbe orrát betörte, Szegény -
szegény kistörpe Mérges lett a kis
törpe, Forogni kezdett körbe,
Beleesett a gödörbe Görbe orrát
betörte. Szegény-szegény kistörpe.

Repülnek a madarak

Csattog a szárnyuk

Szól a harang, bimm-bamm,
bimm-bamm
Szól a harang bimm-bamm,
bimm-bamm.

Mérleg vagyok, billegek,
Kezeimben súlyt viszek

Ugráljunk, mint a verebek,
Rajta gyerekek!

Levendula ágastul

Levendula ágastul, Ugorj egyet
párostul. Azért adtam egyszer
meggyet, Hogy velem is ugorj
egyed:

Nyuszi fülét hegyezi,
Nagy bajuszát pödöri,
Répát eszik, ropp, ropp, ropp,
Nagyot ugrik, hopp, hopp, hopp.

Mackó-mackó, ugorjai

Mackó, mackó, forogjál,
Tapsolj egyet, ugorj ki

Fehér liliomszál,

Ugorj a Dunába
Támaszd meg oldalad
Két arany pálcával
Meg is mosakodjál,
Meg is fésülködjél,
Valakinek kötényébe meg is törölközzél, törzshajlítás

orr mutogatás,
az arc megfogása, fejfordítás
felállás, dobantás
körbefordulás
leguggolás
orr megmutatása, arc megfogása

terpeszállás, kar oldaltartásban,
karlengetés, taps a fej fölött

kezek összekulcsolva, hajlás

előre-hátra

karok oldalsó középtartásban
nyújtva, billegtetve

csípőre tett kézzel páros
lábbal szökdelés

páros lábbal szökdelés,
taps ritmusra

nyuszifül megmutatás,
bajuszpödörés
két ököl a száj előtt
páros lábon szökdelés

ugrás, páros lábbal
forgás
taps, ugrás előre

ugrás

törzs fordítás
arc simogatás

Cini, cini muzsika

Táncol a kis Zsuzsika

Jobbra dül és balra dül,
Tücsök koma hegedül.

Lóg a lába, lóga (ének)

Nincsen semmi dolga, Mert
ha dolga volna, A lába nem
lógna.

Jár a róka lába,

Előre meg hátra, Tipeg
topog a talpa, libeg
lobog a farka.

Tehénmama mondja: bú

Hol jártál, te kis borjú?
Itt legelek a pusztán,
Egymagamban bús árván
Mú-mú-mú,
Ezért vagyok szomorú.

Hosszú lábú gólya bácsi

Mit akar kend vacsorázni?
Béka húst, brekeke, Ugye
bizony jó lenne Tessék hát
belőle! Mind elugrott előle!

Hajlik az ág - DONÁSZY

MAGDA

Hajlik az ág,
Fúj a szél
Nyírfák lombja
Összeér.
Újra vissza,
Újra szét.
Rajta, rajta!
Most elég!

Napsugaras nyárban

Nyújtózik
A nyárfa,
Peti, Kati,

hegedülés imitálása
csípőre tett kézzel törzsfordítás,
térdhajlítással
törzsdöntés jobbra, balra
hegedülés

padon ülve a láb ritmikus
lóbálása

láb lengetés
dobogás láb
lengetés

magas térdemelés, csípőre tett
kézzel, váltott lábbal
két kéz a törzs előtt nyújtva

kínáló mozdulat páros
lábbal szökdelés

Törzsgyakorlatok, kargyakorlatok

Böske
Guggoljatok!
Csüccs le!

hegedülés imitálása

Kezet, fejet
Földre,
Átfordulás
Körbe
Hipp-hopp ennyi
az egész.
Bukfencezni nem
nehéz.

2 kéz a törzs előtt karok
széttárása ismét a 2 kéz
összeütése ritmusra

járás ritmusra

Mulatnak a bogarak

jaj, de víg majális Kettőt -
hármát ugrik ám A
szarvasbogár is. Tarka szárnyú
pillangó Körbe-karikázik,
Nagy bajuszú cincér úr
Ugyancsak bokázik. //: Sej-
haj, dinomdánom Húzzad
muzsikásom! ://

csípőre tett kézzel törzsfordítás

szökdelés, páros lábbal
a bogár csápjának mutatása
karok oldalsó középtartásban, forgás

bajusz mutatas, páros lábbal szökdelés
tapssal kíserve a
mondókat

Kiolvasó - PÁKOUTZ ISTVÁN

Kipp-kopp kalapács, Mit
kalapál a kovács? Kalapálja a
vasat, Fölszítja a paraszat...

karkörzés bebújás imitálása
kifordított tenyérrel körzés
arc megsimítása jobb kéz a
szem előtt csodálkozás
becsukás imitálása taps

Mi muzsikál? - Észak amerikai népköltés

Mi muzsikál? a kalapács Ha
az üllőt csapja, Muzsikál a
kiscica, Ha szorul a farka.

Volt egyszer egy kemence (ének)

Belebújt a kis Bence, Kormos volt a
kemence, Fekete lett kis Bence Ránézett a
mamája, Nem ismert a fiára, Becsukta a
kemencét, Jól elverte kis Bencét

Csiga-biga - Magyar népi mondóka
Csiga-biga, told ki szarvadat
Ha nem tolod, összetöröm házadat.

Csiga-biga gyere ki, (ének) Ég a
házad ideki, Ha nem hiszed,
tekints ki, Majd meglátod ideki.

Fát vágunk, fát vágunk
Fúrjuk, vessük, fűrészseljük

Összegyűjtjük, elégetjük

Pici bogár, pillangó
Repked ágról-ágra,
Bodzabokor, kis pityang
Vár a beporzásra.

Labdajáték - Kiss DÉNES Száll a
labda, röpp, röpp, Száll rajta
a pötty, pötty, Kislány dobja,
fiú kapja, Itt a labda, ott a
labda.

Dobd a labdát, fel, le, S kapd
el a kezeddél, Itt a labda, hol a
labda? Fiú dobja, kislány
kapja.

Száll a labda, röpp, röpp,
Száll rajta a pötty, pötty,
Jobbra-balra és forgatva, Sose
essen le a porba!

Katalinka, szállj el,
Jönnék a törökök, Sós kútba
tesznek Onnan is kiveszlek
Kerek alá tesznek Onnan is
kiveszlek Imhol jönnek a
törökök, Mindjárt
agyonvernek.

négykézláb állásból kézzel előre haladás,
hasra fekvésig és vissza

csiga szarv mutató
nyújtott kar összeérintése a fej fölött
jobb kéz a szem előtt

törzshajlítás jobbra -balra
jobb, majd bal boka fogás fűrészelés
utánzása
karlengetés magastartásban
törzshajlítás

leguggolás,
felállás, karok oldalt,
forgás

labda dobálgatása

karok oldalsó középtartásban

törzshajlítás kar
emelés karkörzés
kihúzás utánzása

taps

Szarka, szarka

Merre jártál? Erre,
arra! Nagy tüzet
raktam Kását
kavartam, Ajtóba
kiálltam, Vendégeket
vártam, Szálltak,
gyűltek, Tornácomra
ültek.

karok oldalsó középtartásban
karok széttárása kar emelése
karkörzés

karok széttárása

leguggolás

Sorba feladjunk kis ovisok,

Lökni előre a két karotok, Fel a
magasba, aztán le, Csípőre téve
végezve. Fejjel előre, meg hátra,
Állj egyenesen, mint a pálca,
Karforgatással együtt jár,
Tapsoljunk egyet kis pajtás.

értelemszerű mozdulatok

Jár a baba - Magyar népköltés

Jár a baba jár, Jární tanul már,
tipeg-topog bocskorában, pici
baba szép korában, jární tanul
már.

ritmikus járás mondókára

Sétálunk, sétálunk,

egy kis dombra lecsücsülünk,
Csücscs!

sétálás párosával

Sétálunk - Magyar népköltés

Sétálunk, sétálunk, erdőt-mezőt
bejárunk, dimbet-dombot
megmászunk mikor aztán
elfáradunk, egy kis dombra
lecsücsülünk, Csücscs!

sétálás párosával

Tekeredik a kígyó (ének)

rétes akar lenni, Tekeredik a
rétes, kígyó akar lenni.

járas hullámvonalon

Tom, Dani, Tivadar

Didereg a tónál, Tél
van és zivatar, Dér és
hideg betakar

járás ritmusra
járás ritmusra
leguggolás

Dombon - TAMKÓ SIRATÓ KÁROLY

Dombon török a diót hegyormon
a mogyorót, Zajuk ide csattog!
Völgyben meg a makkot. Három
diót feltörtem, négy mogyorót
megettem, Letettem egy zsák
makkot. Ebből ti is kaptok!

Menetelő

így mennek a huszárok, huszárok, huszárok, így
mennek a tüzérek, tüzérek, tüzérek, így mennek
a betyárok, betyárok, betyárok.

Jegenyefa suhogó - Cseh népköltés

Jegenyefa suhogó galagonya susogó,
gyere ide, sose oda se amoda te Janó.

járás, futás célba

Egyedem, begyedem vas kampó, Volt
egyszer egy kis Jankó, Egyet gondolt
magába, Elszaladt a világba.

Megyek, megyek, mendegélek,

Kerek erdőt keresgélek,
Vackort, vadrózsát,
Virágszagú számócát,
Nagykalapos gombát, De
nem a bolondját.

meghatározott célba futás,
pl. saját jel megkeresése

járás ritmusra

Egy, kettő, három, négy

Te kis cipő, hová mégy?
Kipp-kopp kopogok,
Óvodába indulok.

helyben járás, menetelés

Tikk-takk, tikk-takk az óra,
Mindig, mindig azt mondja,

óramutató utánpótlása 2 ujjal

Siess, siess, el ne késs, Korán
indulj, jókor éj!

Jár a baba, jár,
Mint egy kis király,
Emelgeti a lábát, Koptatja
a bocskorát.

Gomba, gomba, gomba,
Nincsen semmi dolga, ha az eső
esikraja, Nagyra nő a karimája.
Az esőt csak neveti, Van
kalapja, teheti.

Kipp, kopp, kalapács,
Kicsi kovács, mit csinálsz?
Sárga lovat patkolok, Arany
szeggel szegelek, Uccu pajtás,
kapj fel raja, Úgyis te vagy a
gazdája!

Megy a vonat - GAZDAG ERZSI
Megy a vonat,
Zakatol, zakatol,
várnak reád valahol,
Valahol.
Dübörög, dübörög,
Lesz még mára örömöd, örömöd.
Futó felhő elmarad,
elmarad.
Elhagytuk a
Madarat, madarat.
Meg sem állunk hazáig, hazáig,
Kicsi falunk tornyáig,
tornyáig.

Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára, (ének)
Kanizsai, kanizsai állomásra,
Elől ül a masiniszta,
Ki a gőzöst, ki a gőzöst igazítja.

Megy a Zsuzsi vonat
Kattognak a kerekek,
Vígán integetnek,

ujjak emelgetése az asztalon két
ujjal kopogás karok emelése
vállra

jobb kézzel körzés a fej fölött,
tenyér ki-be forgatás ujjak
mozgatása kalap mutatása

kalapemelés

lovagoltató vagy
tapssal kísérelhető
lassan-gyorsan

vonatozás

vonatozás

Az óvadás gyermekek. Lalaiala,
lalalala, lalalala, Hu!

vonatozás

Megy a gőzös lefelé,

Bodor füstje felfelé,
Vizet iszik, meg is áll
Míg a Marci... fel nem száll.

vonatozás, nevek, jelek
gyakorlása

Megy a vonat kereke,

Felfele, meg lefele,
Nyikorog és nyekereg,
Örülnek a gyermekek.

járás, vonatozás

Hipp-hopp, haja-hopp,

Erre van a haja hopp,
Erre ki, erre be,
Erre kanyarodjunk be.

vonatozás
gyorsan, irányváltoztatással

Kocsiés vonat - WEÖRES SÁNDOR

Jön a kocsí, fut a kocsí:
patkó-dobogás.
Jön a vonat, fut a vonat:
Zúgó robogás.
Vajon hova fut a kocsí?
Három falun át!
Vajon hova fut a vonat?
Völgyön-hegyen át!

vonatozás

Vasárnapi utazás - VERESS MIKLÓS

Sárgarépa, ez a busz,
Csont a vezetője,
Petrezselyem kalauz,
Kiabál belőle!

vonatozás

Karfiol Karcsi, Karalábé
Klári! Leves-város,
Végállomás, Tessék már
kiszállni!

Kicsi járom, kis ökör,

Most fogták be először, Most
fogták be először, Még ma
mindent összetör.

járás, vonatozás

Aki nem lép egyszerre,

Nem kap rétest estére. Pedig a
rétes nagyon jó, Petikének az
való.

j áras

vonatozás

S szh beh! - ILLYÉS GYULA

Sok súly,

Meg sem mozdul,

Friss szenet, ha bekapok

Messze-messze szaladok,

szaladok.

járás vonatozás

lassan, gyorsan

Tekeredik a kígyó

Rétes akar lenni,

Tekeredik a rétes,

Kígyó akar lenni.

S alakban járás

Csacsifogat-T. NAGYSÁNDOR

Csacsi híz,

Kicsi kocsi,

Kicsi kocsi

Nyéke reg.

Hej, te *gazda*,

Lusta gazda,

Zsírozd meg a

Kereket!

vonatozás

Országúton - BÓSZ JENŐ

Zireg-zörög

Nyikorog,

Országúton

Mi forog?

Kicsi kocsi

Megy a kútra,

Csak egy kicsi

Csacsi húzza.

vonatozás

Mintázó dal - PÓSALAJOS

Hinta, palinta, Szépen szól a

pacsirta, Lök meg pajtás a

hintát, Érje el a pacsirtát.

hintázás egyensúlyozó deszkán,
korongon hintázás

Hinta, palinta,

Régi Duna, kiskatona, Ugorj a
a Dunába, Zsupsz!

baba ringatása, párosával

Kör, kör, ki játszik?

Csak a ... hiányzik!

hívogató köralakításhoz

Ki játszik a körben?

Táncol az Örzse,
Piros köpönyegben.

Hívogató
köralakításhoz

Hoc, hoc, katona - Magyar népköltés

Hoc, hoc, katona,
Ketten ülünk egy lóra,
Hárman meg a csikóra,
Hoc, hoc, katona,
Ketten ülünk egy lóra,
Csikó viszi Gyulára,
A gyulai vásárra.

a tanár a térdén lovagoltatja a
gyermeket

Almát árul Kati néni,

Mindenkinek bóven méri,
Kínálgatja, tessék venni,
Egészséges valamennyi.

Párosán végezhető gyakorlatokhoz mondókák:**Garasjáték**

Ez a garas bújosdik,
Kézzől-kézre utazik, Jaj
de jól, jaj de szépen, Áll a
leső a közepén!

labda és babzsák adogatása

Húzz koma engemet,

Én is húzlak tégedet,
Amelyikünk elesik, Az
lesz a legkisebbik.

földön ülve, kézfogással

Szerszámok - JANCSIK PÁL

Én vagyok a fűrész Addig
vágok, nyiszitelek, Míg
egyből lesz két rész. Én
vagyok a fejsze,

utánzó gyakorlatok, földön
ülve, kézfogással húzás-tolás
lassan, gyorsan

Amire csak rásuhintok, Ketté
is van szelve.

Gólya viszi a fiát

Hol felveszi, hol leteszi Viszi,
viszi, itt leteszi.

Ketten hintáztatják a

Fűrész - DONÁSZY MAGDA

Fűrész foga fába harap, Fel-le,
fel-le, fel-le fut. Väsik, noha
nem fáj foga, Fullad, csak
szuszogni tud. Kireszelik,
újra éles, Egészséges a foga,
Hasad a fa, fut a fűrész, Ide,
oda, amoda.

kézfogás ellentétes
húzás, tolás

Zsipp-zsupp,

Kender zsupp,
ha megázik, kidobjuk,
Zsuppsz!

baba ringatása, zsupsz -
nál leguggolás

Húzzad-húzzad magadat - Magyar népi mondóka

Húzzad, húzzad magadat
Én is húzom magamat
Szél fújja szoknyámat,
Lobogtatja ruhámat, hopp!

Földön ülve, terpeszülésben
kézfogás, húzás, tolás

Nem kellesz, nem kellesz,

nem kellesz nem,
Te kellesz, te kellesz, te kellesz te!
Jobb kezedet, bal kezedet,
Azután forduljunk egyet
Jobb kezedet, bal kezedet
Azután forduljunk egyet!

kézfogás
kezek elengedése
másik gyermek mutatása
kézfogás jobb, majd
balkézze

Süssünk... - Magyar népi játékdal

Süssünk, süssünk valamit (ének) Azt is
megmondom, hogy mit, Lisztből
legyen kerek, Töltelke jó édes
Sodorva, tekerve, Túróval bélelve
Csiga-bigarétes Kerek és édes.

sodrás utánzása 2 kézzel jobb kéz
mutató ujjal mutató karkörzés
sodrás

a tenyérben mutatóujjal kör

rajzolás

Töröm, töröm a mákot - Magyar népköltés

Töröm, töröm a mákot Sütök
vele kalácsot, Megcukrozom,
megvajazom, Tessék, neked oda
adom.

a két ököl egymáson
sodrás
egyik tenyér simogatása a másikkal
kínálgató

Kis gazdasszony vagyok én,
Sütni, főzni tudok én, A húst
felvágom, A kávé megdarálom,
Ha piszkos a kis ruhám, Ki is
mosom szaporán, kiöblítem,
csavarom, A kötélre akasztom.
Ha megszáradt, leveszem, Ki is
vasalom szépen, Összehajtom
rendesen, A szekrénybe úgy
teszem, Csik-csuk.

utánzó mozgások

Kicsi fazék, kicsi tál,
Kicsi... mit csinál?
Húslevest főz ebédre, Mama
lesz a vendége.

az egyik tenyérben a másik kéz
mutatóujjával kör rajzolás tenyerek
szétnyitása, a mama megmutatása.

Ég a gyertya, ég (ének) El ne
aludjék, Aki lángot látni
akar, Mind leguggoljék. Ég
a gyertya ég, El ne aludjék,
Szülinapja van... nak, Éljen
soká még!

két kéz mutató ujj mutatása

leguggolás
a „láng” elfűvése

Én kis kertet kerteltem, (ének)
Bazsarózsát ültettem, Szél-szél
fújdogálja, Eső, eső veregeti,
Huss!

„Kert körbekerítésének” imitálása
törzshajlítás, az összezárt ököllel
jobbra-balra karlengetés kinyújtott
ujjakkal a kar lassú leengedése
leguggolás

Így ketyeg az óra (ének)
tikk-takk jár
Benne egy manócska
Kalapál.

2 mutatóujj mozgatása 2 kéz

ökölben egymás on

De ha áll az óra És nem
jár, Alszik a manócska
És nem kalapál.

Ki lakik a dióhéjban? (ének) Ki
lakik a dióhéjban? Nem lakik ott
bárki Csak dióbél bácsi ha
rácsapsz a dióhéjra

Kinyílik a csontkapuja És
cammogva előmászik Vén
dióbél bácsi! Csak a szádat
tátsd ki! Hamm!

Hívjad a, hívjad a falovacskát (ének)
Add neki, add neki a zabocskát, Jól
lakik attól, hízik a zabtól Alovacskád.

Hívjad a, hívjad a kicsi kecskét
Add neki, add neki a tejecskét,
Jól lakik attól, hízik a tejtől Kicsi
kecské.

Cirmos cica, haj, (ének)
Hová lett a vaj, Ott látom a
bajuszodon, Most lesz neked
jaj!

Gyí paci, paripa,
Ketten ülünk egy lóra,
Hárman meg a csikóra

Gyí te paci, gyí te ló,
Gyí te Ráró, hóha, hó!

így lovagolnak a papok,
így a gavallérok,
így vágatnak a huszárok,
Hop, hop, hop!

2 mutatóujj mutatása

alvás imitálása

karok széttárása, 2 tenyérből dió
formálása
kézrázás
bajusz mutatás
egyik tenyérre a másik kéz öklével
ráütés
2 ököl lassú kinyitása
mutató és hüvelykujj sétáztatása
a másik tenyéren
bajusz mutatás
száj nagyra nyitása, hamm mondása

hívó mozdulat
kínálás
pocak simogatás
lovagló mozdulat

szarv mutatás
kínáló mozdulat
pocak simogatás
karkörzés

bajusz mutatás
csodálkozó mozdulat
mutatás „fenyegetés"

lovagoltatás

lovagoltató

lassúbb, majd gyorsabb
lovagoltatás

Megyén a medve,

Morog a mája,
Tányér a talpa,
Kurta a farka,
Csik, esik, esik!

lovagoltató
vagy lassú, gyors járás

Ez a cica fekete (ének) Csak
a szeme barna Juj, de szép kis
cica lenne Hogyha nem
karmolna Sicc, te rossz cica,
Kergesd Katica,
Megkarmolta orrocskáját A
cica!

szem megmutatása 2
arcfél megsímitása
karmolás utánzása taps

orr megmutatása

Süssél, süssél rétest,
Tégy rá cukrot, édest,
Aki eszi, az a lány
Sohase lesz halavány.

sodró mozdulat
szórás

simogatás

Ha kisül a tepsí, gyere gyorsan,
vedd ki Ha nem mozogsz
szaporán, Odaég a vacsorám.

húzó mozdulat

taps

Szita, szita, sűrű szita,
Ma szitálok, holnap sütök,
Neked egy kis cipót sütök,
Megzsírozom,
Megvajazom,
Végén mégis neked adom.

szitáló mozdulat

a gyermekre mutató

kenő mozdulat
kínálás

Bumm, bumm, bumm, bumm (ének)

Bumm, bumm, bumm, Ki zörög a
nagy kapun? Jajaj, jaj a Mikulás
Bújjunk el, pajtás!

az asztalon dobolás
öklökkel a levegőben zörgetés
utánzása

Itt kopog, ott kopog (ének)
Megérkezett Téliapóka, hopp!

két arcfél megfogása, fej ingatása, arc
eltakarása 2 kézzel

Hej, Gyula, Gyula, Gyula,

Szól a duda, duda, duda,
Pest Buda, Buda, Buda,
Pattogatott kukorica.

térdek ütögetése
pocak ütögetése váll
ütögetése fej
ütögetése

Erre kakas, erre tyúk,

Erre van a gyalogút
Taréja, karéja, ugorj a a
fazékba Zsupsz!

jobbra, balra,
majd középre mutató

Ecc, pecc, kimehetsz,

Holnapután bejöhetsz,
Cérnára, cinegére, Ugorj
cica az egérre, Zsupsz!

kiszámoló

Ciróka, maróka,

-Mit főztél?

- Kását.

- Hová tetted?

- Pad alá

- Megették a kiscicák.

simogatás

kavaró mozdulat asztal alá
dugni a kezét cica bajsát
mutatni

Esik az eső,

Kopog a jég, Dörög
az ég, Villámlik,
lecsap, Kisütött a
nap.

asztalnál 10 ujjal zongorázás
ujjakkal kopogás ökölrel asztal
ütögetése kéz fölemelés, lecsapás
kar széttárása

Varrogat a Feri, Bözsi - WEÖRESSÁNDOR - részlet

Jár a tű a fonál Kicsi Laci
nézegeti Ide áll, oda áll.
főzöget a Teri, Bözsi,
Van ebéd, tele tál. Kicsi
Laci beleszagol Ideáll,
odaáll.

varrás utánzása
nézegetés
lépés jobbra, balra
kavarás
karkörzés
szaglász utánzása
lépés jobbra, balra

Csip-csip-csóka

Vak varjúcska jó volt-e a
kisfiúcska? Ha jó volt a
kisfiúcska? Ne csípd meg
őt Vak varjúcska!

kézfej megcsípése

Csipp, csipp, csóka, Vak
varjúcsaka,
Komámasszony Kéreti a
szekerét

Nem adhatom oda,
Tyúkok ülnek rajta
Hess, hess, hess!

Itt a szemem, itt a szám,

Ez meg itt az orrocskám,
Jobbra-balra két karom,
Forgatom, ha akarom. Két
lábamon megállók, Ha
akarok, ugrálok!

Kicsi orr, kicsi száj

Keretezi kicsi áll Kupolája
homlok Piros arc, piros nyár
Áfonyakék szembogár A
pillái lombok.

Kis kanál, nagy kanál,

Minden gyermek így csinál.

r* rs ** l x<"

Suru erdő,

Kopasz mező,
Pillógó, szuszogó
Tátogó,
Itt bemegegy, itt megáll,
Itt a kulacs, most így áll!

Simogatom a hajam,

Hogy ne álljon kócosán.

Orrom, orrom, kedves orrom Ez
a fülem, ez a szám, Orrom,
orrom, kedves orrom, ez a... ez
a...

Egy, kettő, három, négy,

Körbe járni nem nehéz Egy,
kettő, három, négy, Körbe
járni nem nehéz, Zárd a
sarkad, most elég.

Egy, kettő, három, négy,
Helyben járni nem nehéz, Rakd a
sarkad, most elég!

szem megmutatása
orr megmutatása
karok felemelése
karkörzés
2 láb megmutatása
2 lábon szökdelés

orr, száj megmutatása áll
megmutatása homlok
megsímítása arc
megsímítás szem
megmutatás pislogás

előre mutatott mozdulat utánzása

haj
homlok
szem, orr
száj
szájra mutató
ívó mozdulat

Lassan forog... mozdulatai

előre mutatott testrészek
megmutatás

járás, megállás

Vízimolnár - NEMES NAGY ÁGNES

Az én apám vízimolnár, Mit öröl
a vízimalmán? Ő-ről búzát, Ő-ről
árpát, Ő-ről rozsot is, Kukoricát,
kukoricát...

a kézzel gömbölyítő mozdulatok

lassan

Borsót főztem

Jól megsóztam, Meg is
paprikáztam, A-bele, bá-
bele, Huss!

gyorsan

utánzó mozgások

így forog a busz kereke, körbe, körbe
Körbe, körbe, körbe, körbe, így forog a
busz kereke Mindig körbe, körbe,
körbe.

karkörzés a test előtt, lassan, gyorsan

\

Jaj, de nagy az elefánt!

Hát még az ormánya!
Meg az óriás nagy füle
Csak a szeme picike.

nyújtózás ormány mutatása
karkörzés a fej mellett
leguggolás, szem mutatás

Lassan jár a csiga-biga,
Táskájában eleség, Várja
őt a lánya-fia, Csigabiga
feleség.

négykézláb mászás ritmusra

Ujj-kiszámloló:

Ez elment vadászni,
Ez meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megsütötte
Ez az ici-pici mind megettte.

hüvelykujj
mutató ujj
középső ujj
gyűrűs ujj
kisujj

Kerekecske, gombocska,
Merre szalad a Nyulacska?
Itt bebújik,
Itt megáll,
Itt meg kerülőt csinál
Ide bújik, ide ... ölibe!

körzés a gyermek tenyerében
karok széttárása
mutatóujjal „sétálás" a gyermek karján

nyakának megsímogatása

Ez a malac piacra megy
Ez itthon marad,
Ez kap finom pecsenyét,
108

Ez semmit se kap.
S ez a kicsi visít nagyon
Úí-úí, éhes vagyok!

Hüvelyk ujjam korán kelt

Az ablakon bekopog A 4
testvér kiugrott
Köszöntötték, jó napot!

kéz ökölben, hüvelykujj mozgatása

4 ujj mozgatás
integetés

A kisegér

hegyre mászik Most egy kicsit
lecsücsült Aztán lépeget tovább,
Kipkopot vagy csöngettyűt?

karon lépegetés ujjal A gyermek
kívánságának megfelelően: Kipp -kopp =
arcon kopogás csöngettyű = fül simogatás

Hüvelykujjam almafa,

Mutatóujjam megrázta, Középső
ujjam felszedte, Gyűrűsujjam
hazavitte, A kisujjam mind
megette, Megfájdult a hasa tőle.

Kicsi kövér hüvelykapó

Mellette van a mutató
Langeléta hosszú bátyja,
Meg a gyenge fiacskája.
Pöttöm Jancsi itt a végén
A... kezecskéjén.

Kását főz a kisegér,

Minden tálat telemér, Ennek ad
egy kicsi tállal, Annak ad egy
nagy kanállal, Emennek egy
tányérkával, Amannak egy
csuprocskával. Csak a kicsinek
nem adott, A kismalac
haragudott Rőf, rőf, rőf!

Ez a vízbe esett,

Ez kihúzta, nagy eset,
Ez hazavitte neked,
Ez főzött, kész a leveske,
Ez a kicsi kópé
Az egészet megette!

Ujjaimat mozgatgatom
Közben vígan mondogatom
Befordítom,
Kifordítom,
Felfordítom,
Lefordítom,
Zongorázom,
Furulyázom,
Erősebb lett a kezem,
A tornát befejezem.

Jöjj ki, napocska (ének) Itt
apád, itt anyád, Sót törünk,
borsot törünk, Tökkel
harangozunk.

Megy a hajó a Dunán,
Lemaradt a kapitány,
Kiabál, trombitái,
De a hajó meg nem áll

Lassan forog a kerék,
Mert a vize nem elég,
Gyorsan forog a kerék,
Mert a vize már elég.

zongorázás
ujjtorna tenyér be
tenyér ki tenyér
felfelé tenyér
lefelé zongorázás

ökölbe szorított kéz

hívó mozdulat
ujjal mutató törő
mozdulat
összekulcsolt, felemelt kézzel
törzsdöntés előre -hátra

két tenyér egymás fölött, hüvelykujj mozog
kar széttárása, két kéz a nyitott száj előtt
furulyázás utánozása

karkörzés lassan, gyorsan a test előtt
vagy a test mellett

A

2. sz. melléklet

A bohóc báb nyelve mozgatható: Föl-le, jobbra-balra, körbe-körbe... így indirekt módon, játékosan bírható rá a gyermek a nyelvgyakorlatok végzésére.

Felhasznált irodalom

- AFFOLTER, F.: Az észlelési funkciók zavartalan és patológiás fejlődésének szempontjai
Ford.: HUBAJUDIT, in: Szemelvények a tanulási zavarok köréből. Szerk.:
TORDA ÁGNES. Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 87-96. AJTONY, PÉTER:
Logopédia a gyakorlatban. Tankönyvkiadó, Bp. 1987. ATZESBERCER, M.: Segítség az
értelmi fogyatékos gyermekek beszéd kialakításához.
Sprachaufbauhilfe bei Geistig behinderten Kindern. C. Marhold Verlag,
Berlin. Ford.: VERESKATALIN, 1970. AYRES, A.): Az 'integrációs folyamat.
Ford.: MARTONKLÁRA. \n: Szemelvények a tanulási
zavarok köréből. Szerk.: TORDA ÁGNES. Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 71-86.
Ács, ANNA: Játékos mozgásfejlesztő gyakorlatok. Fejlesztő Pedagógia I/4. és I/2. BACH,
H.: Értelmi fogyatékos és fejlődésükben visszamaradt csecsemők és
kisgyermek korai nevelésének programjai. Speciális rész. Ford.: MÉRE I
VERA. Bp. 1974. BAUER, H.: A primer észlelési folyamatok fejlődése és
jelentősége a testi fogyatékosok
beszédfejlődésében. Affolter és munkatársai nyomán. Ford.: COPFEDIT.
in: Szemelvények a tanulási zavarok köréből. Szerk.: TORDA ÁGNES. Bp.
1991. 97-116. BITTERA, TIBORNÉ - JUHÁSZ, ÁGNES: A megkésett
beszédfejlődés terápiája. Tanári
segédanyag az „Én is tudok beszélni” c. munkatankönyvhöz.
Tankönyvkiadó, Bp. 1991. BAUMANN, S.: A pszichodinamikusan orientált
szupervízió tárgya a korai fejlesztésben.
in: Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás -fejlesztés
témaköréből. 1. kötet. Szemléleti kérdések. Szerk.: KEDL-BORBÉLY.
Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 90 p. BASTYNS, A.: Az időben történő
közbelépés, segélyszolgálat. Útban az önállóság
felé. in: A lassan tanuló gyermekek. Ford.: SZIGETVÁRINÓRA. Down
Alapítvány kiadványa, 1990. 35-48. BECKER, R.: A korai nevelés
folyamatának optimálissá tétele sérült gyermekeknél,
különös tekintettel az értelmi képességek fejlődésére. Gyógypedagógiai
Tanárképző Főiskola Évkönyve IX. Bp. 1978. 690-703. BENZCÚR,
MIKLÓSNÉ: „Mindig van még egy lépés”. Útmutató mozgáskorlátozott
gyermekek szüleinek. MEOSZ, Bp. 1986. BENZCÚR, MIKLÓSNÉ: Az
általános testi fejlesztés, in: BENZCÚRNÉ (szerk.) Mozgásnevelés
Kézikönyv 1. Műv. Min., 1988. 126-176. BENZCÚR, MIKLÓSNÉ-
BERNOLÁK, BÉLÁNÉ: Felelős vagyok érte. Mozgásfogyatékos
kisgyermek irányított családi nevelése. Bp. 1991. BOBATH, B.-BOBATH,
K.: Die motorische Entwicklung bei Zerebralparese. Georg
Thieme Verlag, Stuttgart. 1977. BORBÉLY-JÁSZBERÉNYI-KEDL: Az
értelmi fejlődésükben zavart gyermekeket nevelő
családok helyzete. Bp. 1985. BORBÉLY-JÁSZBERÉNYI-KEDL: A nehezített
szülőszerep megismerése a fogyatékos
gyermek korai gondozása során. Magyar Pszichológiai Társaság VII.
Országos Tudományos Konferenciája - kézirat, 1985.

BoRBÉLY-PANYIKNÉ-KovácsNÉ-KissNÉ-FöldáKNÉ: A fogyatékos kisgyermek és az intézményes ellátás. GYOSZE, 1992/3. 193 -219. BoRBÉLY, SJOUKJE: A korai gyógypedagógiai pszichológiai segítségnyújtás különböző formái intézetünkben. GYOSZE, 1986/2. 122 p. BoRBÉLY, S.-Jászberényi, M.-Kedl, M.: Értelmi fogyatékos kisgyermek gondozásának eredményei és problémái néhány eset kapcsán. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Tudományos Közlemények X. Bp. 1987. 100-106. BuRMEISTER, A.: A pszichomotorika a fejlesztő terápiában, in: Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában II. Szerk.: HUBAJUDIT. Bp. 1992. 8-11. BRUCKMÜLLER, M.: A fogyatékosok korai kiválasztása, in: Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyve VI. Bp. 1983. 81-88. CARR, J.: DOWN syndroma gyermekkorban - fejlődés, nevelés, családi helyzet. Fogyatékosok segítése, nevelése tanítással és terápiával 5. Ford.: MÉREIVERA CZEIZEL, E.: Genetikai tanácsadás. Elmélet és módszer. Aesculap Sorozat. Medicina, Bp. 1981. 132-136. CSIKY, E.: Az értelmi fogyatékos gyermek korai pszichés fejlődési sajátosságai. A születéstől az óvodás korig, in: Az értelmi fogyatékoság felismerése gyermekkorban. Szerk.: PÁRDÁNYITEODÓRA. Tankönyvkiadó, Bp. 1980. 83-110. CSIKY, E.: Értelmi fogyatékos gyermekek pszichés fejlődési adatainak elemzése prognosztikai szempontból. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei X. Bp. 1987. 107-112. EccERT-SCHOMBERC-ALTERMÖLLER: Értelmileg akadályozottak családja, környezete, személyisége. Ford.: HODÁSZNÉ SARKADY KAMILLA. Bp. 1980. 140-176. FALVAY, K.: Ritmikus mozgás, énekes játék. OPI, Bp. 1990. 228 p. FARMOSI, I.: Mozdásfejlődés. Fejlesztő Pedagógia 11/1. Bp. 1991. FEHÉRNÉ, KOVÁCSZSUZSA : Kommunikáció - nyelv, beszéd, logopédia. Beszédgyógyítás. 1990. 1/1. FISCHER, D.: A középsúlyosán fogyatékosok tanulásának új útjai, (részlet) in: Az imbecillitás, a társadalom és a gyógypedagógia. Szerk.: HATOSGYULA. Bp. 1990. 98 p. FORRAI, K.: Jár a baba, jár... Kozmosz, Bp. 1976. FORRAI, K.: Ének a bölcsődében. Editio Musica, Bp. 1991. FONYÓ, ILONA: Tapasztalatok Down kóros gyermekek szüleivel beszélgető kiscsoportokban. Magyar Pediatr. Bp. 1982/4. 515 -516. FOWLE, M.: A súlyos értelmi fogyatékos gyermek hatása a családjára. Ford.: Mérei Vera. FRÖCHLICH, A.: Basáie Stimulation Notabene. Medicina 9. 1979. 1060 -1064. FRÖCHLICH, A.: A súlyosan és halmozottan sérültek fejlesztésének problémái. Ford.: VÁGÓÉVA. in: Az imbecillitás a társadalom és a gyógypedagógia. Szerk.: HATOSGYULA. 1990. 121 p. FOTHERINCAM, J. B.-CREAL, D.: A fogyatékos gyermek a családban. Ford.: HALÁSZJUDIT. GEE, R.-MEREDITH, S.: Játék és foglalkozás. Bébik és tipegők. Ford.: MIKÓ EDIT. Novotrade Kiadó, Usborne Szülők kalauza. Bp. 1990. 48 p. GEREBENNÉ, VÁRBÍRÓ K.: Beszédhibások szocializációja kisiskoláskorban. GYOSZE, 1985/3.

- GEREBENNÉ, VÁRBÍRÓ K.: A nyelvi fejlődés zavarának értelmezése. Fejlesztő Pedagógia 1/3. Bp. 1990. 23 p.
- GEREBENNÉ, VÁRBÍRÓ K.: A Frostig koncepció. Fejlesztő Pedagógia 1/1. Bp. 1990.
- GEREBENNÉ, VÁRBÍRÓ K.-KISSNÉ, HAFFNER ÉVA: Beszédfejlesztés a gyógypedagógiai óvodákban. Gyógypedagógia. Bp. 1987/5-6. 131-136. GEREKEN, FERENCNÉ (szerk.): A logopédiai munka módszertani kérdései. Tankönyvkiadó, Bp. 1982. GEREKEN, FERENCNÉ: Az első sírástól az értelmes közlésig, in: „Segítsük őket”. Útmutató az értelmi fogyatékos gyermeket nevelő szülőknek nyújtandó neve lési tanácsadásban. Műv. Min., Bp. 1982. 50 -56.
- Gondosné, Sz. A.: Gyógypedagógiai történet I -II. Tankönyvkiadó, Bp. 1982. HARGITAI, JÓZSEF (szerk.): Logopédiai ajánlások az óvodáskorú gyermekek anyanyelvi neveléséhez. Vas megyei Pedagógiai Intézet, Szombathe ly. 1987. HANNÁM, C.: Személyes történet, in: Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás-fejlesztéstémaköréből. Tankönyvkiadó, Bp. 1991. 15 p.
- HORVÁTH-BUDAY: Down kórosok születési adatai és testi fejlődésük. GYOSZE, 1987/3. 161-167. ORROBIN-RINDERS: Útmutató Down szindrómás gyermekek szülei számára a fejlődés neveléssel történő segítése útján. Ford.: POLGÁRÉVA. HOLTHAUS, H.: Egy anya levele... in: Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás-fejlesztés témaköréből I. Szemléleti kérdés ek. 36-40. HUBA, JUDIT: Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában I. Tankönyvkiadó, Bp. 1991. HUBA, JUDIT (szerk.): Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában II. Tankönyvkiadó, Bp. 1991. HUBER, JÁNOSNÉ: Korai gondozás a Somogy Megyei Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői Bizottságban. Fejlesztő Pedagógia I/4. Bp. 1990. Hűvös, É.: A „kell” és a „lehet” között. Szöveggyűjtemény a budapesti Dob utcai óvoda munkájából. Az óvodai nevelés műhelyéből I. OPI, 1989. 20 p.
- JUHÁSZ, Á.: Az akadályozott beszédfejlődés terápia jának kezdeti szakasza. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Tudományos Közlemények X. Bp. 1987. 387-391.
- KATONA, F.: Fejlődésneurológia, neurohabilitáció. Medicina, Bp. 1986. KATONA, F.: Az öntudat ébredése. Gondolat, Bp. 1979. KATONA, F.: A korai diagnosztika és az orvosi rehabilitáció lehetőségei csecsemőkorban. Az áthelyezési vizsgálat II. Szerk.: Dr. Szabó Pál. Műv. Min., Bp. 1981.
- KARDOS, L.: Az érzékeléstől a cselekvésig. Tankönyvkiadó, Bp. 1978. 119 -141. KEDL-BORBÉLY (szerk.): Vitaindító és tájékozódási szempontok a szülők és a család gondozásához. Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás-fejlesztéstémaköréből, in: WEIS-HANZ. Bp. 1991. 41-58. KIPHARD, E.: Az anya, mint saját gyermekének terapeutája. Ford.: MÉREI VERA. (előadás kivonat) KIPHARD, E.: A pszichomotoros tanulás kognitív és szociális szempontjai, in: Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában II. Bp. 1992. 111-116. KISSNÉ, HAFFNER ÉVA: A gyógypedagógiai óvodák története. GYOSZE, 1983/2. 129-134. KISSNÉ, HAFFNER ÉVA: A korai fejlesztés formái hazánkban. Fejlesztő Pedagógia. 1990.1/4.

- KISSNÉ, HAFNERÉVA: A korai fejlesztés jelentősége a 2-4 éves, Down szindrómás gyermekek óvodaelőkészítő csoportjában. (MAGYE előadás) Kaposvár. 1984.
- KISSNÉ, HAFNERÉVA: Down kóros gyermekek a gyógypedagógiai óvodában. Magyar Pediáter. 1982/4. 511-514.
- KISSNÉ, HAFNERÉVA: Korai fejlesztés formái, lehetőségei és az óvodáskorúak nevelése Magyarországon. (Down Konferencia) 1991. szept. (megjelenés alatt)
- Kiss, E.-SziRT, M.: Montessori pedagógia az óvodában. (Kézikönyv) Horizont könyvek, Bp. 1992.
- KOZÉKI-BERGHAMMER: Az empátia és motiváció a gyermekek fejlesztésében. Fejlesztő Pedagógia. 1990. I/4.
- KOZMA, C.: Down szindrómás csecsemők és kisgyermekek Babies with Down syndrome. Karén Stray-Crundersen Woodline House, 1986. Orvosi problémák és kezelésük, in: Lassan tanuló gyermek szüleinek. Ford.: DR. GYÖNGYANNA, GISZTLERZSÉBET, GALLAIMÁRIA. Down Alapítvány, Bp. 1991. 1-20.
- KOVÁCS, Á.: Irányított családi nevelés az 1979-ben született budapesti Down kóros gyermekeknél. (Szakdolgozat) 1982.
- KOVÁCS, EMŐKE: Logopédia jegyzet I. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. Tankönyvkiadó, Bp. 1988.
- LÁNYINÉ, E. Á. (szerk.): A korai gyógypedagógiai segítségnyújtás az értelmi fogyatékosok nevelésében, írták: Borbély S. -JÁSZBERÉNYI M. -KEDL M. -LÁNYINÉ ENGELMAYER ÁGNES. OPI Gyógypedagógiai Továbbképzés Könyvtára 24. Bp. 1985. 96 p.
- Lányiné, E. Á.: A korai gyógypedagógiai fejlesztés személyi, tárgyi feltételrendszere, mint a fogyatékos kisgyermek szocializációját befolyásoló tényező. GYOSZE, 1985/3.
- LÁNYINÉ, E. Á.: A pszichológiai módszerek sajátos alkalmazási lehetőségei a fogyatékosok korai szelekciójában. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyve VII. 289-293.
- LÁSZLÓ, JÁNOSNÉ: A játék, mint a korai nevelés egyik formája. Fejlesztő Pedagógia. I/4. Bp. 1990.
- MÉREI, F.-BINÉT, Á.: A beszéd kialakulása. Szemelvények a gyermeklélektan köréből, (segédanyag) Múzsák, Bp. 34-42.
- MONTÁGH, IMRE: Mondd ki szépen! Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp. 1987.
- MONTGOMERY, P.-RICHTER, E.: Fejlődésükben elm aradt gyermekek szenzomotoros integrációjának javítása, in: Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában II. Szerk.: HUBA J. Bp. 1992. 12 p.
- MONTESORI, M.: Módszerem könyve. Alapvető gondolataim. Ford.: BUCHARD-BÉLAVÁRY ERZSÉBET. Kisdenevelés. 1931.
- PAZONYI, I.: A Down kóros gyermekek születésének gyakorisága, szezonálitása és területi megoszlása 1970-77 között, a Veszélyeztetett Rendellenességek Országos Nyilvántartása adatai alapján. GYOSZE, 1979/4. 253-263.
- PÁRDÁNYI, TEODÓRA: A korai fejlesztés jelentősége. Fejlesztő Pedagógia. Bp. 1990. I/2.
- PÁRDÁNYI, TEODÓRA: Az értelmi fogyatékos gyermek a gyermekközösségben, in: Az értelmi fogyatékoság felismerése gyermekkorban. Tankönyvkiadó, Bp. 1990. 141-160.

PETROWA, S. G.: Az értelmi fogyatékos gyermekek beszédfejlődése. Az értelmi fogyatékos tanulók hangnyelvének a fejlődése. Sprachentwicklung schwachsinniger Kinder. Lautsprachliche Entwicklung schwachsinniger Schüler. Die Sonderschule 24. Jahrgang 1972. 2. Beiheft 298-301. Volk und Wissen. Volsseigener Verlag, Berlin. Ford.: GACSÓMÁRIA.

PORKOLÁBNÉ, BALOGH K.: A mozgásfejlesztés és értelmi fejlődés összefüggései. Óvodai Nevelés. Bp. 1991. 261 p. RADVÁNYINÉ, HAY OTTILIA: Downszindrómás kisgyermekek korai gondozásáról. A családi háttérvizsgálatáról. GYOSZE, 1986/2. 140-147. Radványiné, Hay O.-Wessely, J.: Az értelmi fejlődési zavart mutató gyermekek korai gyógypedagógiai foglalkoztatásáról. GYOSZE, 1978/2.

RADVÁNYINÉ, HAY OTTILIA: Longitudinálisán nyomonkövetett Down szindrómás kisgyermekek fejlettségi szintje, teszteredmények alapján. GYOSZE, 1988/1. 54-59. RADVÁNYINÉ, HAY OTTILIA: A fogyatékosok korai gondozása, mint a gyógypedagógiai munka alapja. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyve VIII. 1976. 487-500. RADVÁNYINÉ, HAY OTTILIA: A Down szindrómás gyermekek korai irányított családi nevelési modelljének továbbfejlesztéséről és tapasztalatairól. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Tudományos Közlemények X. Bp. 1987. 196-202. RADVÁNYINÉ, HAY OTTILIA (szERK.): „Segítsük őket!” Útmutató az értelmi fogyatékos gyermekeket nevelő szülőknek nyújtandó nevelési tanácsadásban. Műv. Min., Bp. 1982. RANSCHBURG, J.: A szociális tanulás. Szemelvények a gyermeklélektan tárgyköréből. (oktatási segédanyag) Bp. 1986. 43 -56. RAUCH: Globális megközelítés és módszerek a korai fejlesztésben -fejlődéslelektani szempontból, in: Szemelvénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás fejlesztés témaköréből. Bp. 1983. 101 p. RETT, A.-BRENDT, K.: A mongoloid gyermekek beszéde- a klinikai és pszichológiai szempontok. Die Sprache des mongoloiden Kindes - klinische und psychologische Aspekte. Der Sprachheilpädagoge 10. Jahrgang 1978. Juni Heft II. Österreichische Gesellschaft für Sprachheilpädagogik 1-8. Wien. Ford.: GACSÓ MÁRIA, RIEDER, K.: Sprachförderung Übungen und Spiele. Jugend und Volk. Wien -München. 1980. ROMÁN, BERNADETT: Javaslatok a beszédfejlesztéshez. Gyógypedagógiai Fejlesztő, Tanácsadó és Továbbképző Központ Zalaegerszeg. 1992. ROSTA, K.: Néhány szó a vizuomotoros koordináció fejlesztés programjáról. GYOSZE, 1988/4. 285 p. SALNÉ, LENGYEL MÁRIA : Játékos ötletek a szájmotorika fejlesztéséhez, (tallózás) Fejlesztő Pedagógia. 1990. I/4. 37-39. SELIKOWITZ, M.: Gyermeink viselkedése. A Down kór. (Tények, 8. fejezet) in: A lassan tanuló gyermek szüleinek. Down Alapítvány Módszertani Füzetek. Ford.: KÓNYÁNÉ FANTÓ LILLA 21-34.

- SHELTON-JEPPSON-JOHNSON: Family - Centered Care for Children with Special Health Care Needs. An Overview 1992. Association for the Care of Children's Health with support from The Division of Maternal and Child Health U.S. Public Health Service. SPECK, O.: A középsúlyosán értelmi fogyatékosok oktatásának néhány didaktikai konzekvenciája, (részletek) Ford.: HATOSGYULA. In: Az imbecillitás, a társadalom és a gyógypedagógia. 107-120. SPECK, O.: Értelmi fogyatékoság. A szülő helye a korai fejlesztés keretén belül. (előadás fordítás) Ford.: HODÁSZNÉ SARKADY KAMILLA, (kézirat) 1980.
- SUBOSITS, J. (szerk.): Az értelmi fogyatékosok beszédrendellenességei. (szemelvénygyűjtemény) Tankönyvkiadó, Bp. 1986. 56-58. SZABÓ, BORBÁLA (szerk.): Mozgással kísért vers- és mondóka gyűjtemény. Készült a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyakorló Gyógypedagógiai Óvodájában. Bp. 1983. TAKÓ, ÁGOTA: Down szindrómás gyermekek korai fejlesztése a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyakorló Óvodájában. (szakdolgozat) Bp. 1992.
- TUNYOCI, E.: A gyógyító játék. Pannon Könyvek, Bp. 1990. Van segítség! Kézikönyv szülőknek. ÉFOÉSZ, Bp. 1992. VARGA, IZABELLA-KULCSÁR, ZSUZSA: Szenzoros integrációs eljárások elsősorban vestibuláris stimulációs módszerek elméleti alapjai, (előadás) 1992.
- VIGOTSKIJ: A defektológia alapjai. Tankönyvkiadó, Bp. 1987. WIEKEN, E.: Sprachförderung bei Kindern mit Down Syndrom. C. Marhold Verlag, Berlin. 1973. WILKEN, ETTA: Sprachförderung bei Kindern mit DOWN Syndrom. C. Marhold Verlag, Berlin. 1973. Ford.: GEREBENNÉ VÁRBÍRÓ KATALIN

Az

könyvsorozatának kötetei

1. Alkonyi Mária-Kissné Haffner Éva: Ők és Mi
(A Down-szindrómás csecsemők és kisgyermek ek korai fejlesztése)
2. Kocsis Lászlóné -Rosta Katalin: Ez volnék én?
(Testséma-fejlesztő feladatlap -gyűjtemény)
3. Németh Erzsébet -S. Pintye Mária: Mozdul a szó...
(Súlyos, akadályozott beszédfejlődésű gyermekek korai integratív fejlesztése)
4. Alkonyi Mária-Rosta Katalin: Számlálni kezdek
(Számolásfejlesztő feladatlap -gyűjtemény)
5. Rosta Katalin -Rudas Zsuzsanna: Hüvelykujjam almafa
(Finommotorikát fejlesztő vers - és játékgyűjtemény)

Terjesztő:

KRASZNÁR és FIAI TANKÖNYVBOLT

1061 Budapest, Székely Mihály u. 8. Telefon: 1228-288

